

NÜVİT ATAY

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ SAĞ. BİL. ENST.

DOKTORA TEZİ

İSTANBUL-2018

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

(DOKTORA TEZİ)

**ERGENLERDE AİLEDEN ALGILANAN DUYGU DIŞA
VURUMUNUN DUYGULARI İFADE ETMEYE VE
PSİKOSOSYAL UYUMA ETKİSİ**

NÜVİT ATAY

**DANIŞMAN
PROF. DR. SEVİM BUZLU**

**RUH SAĞLIĞI VE PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ ANABİLİM DALI
RUH SAĞLIĞI VE PSİKİYATRİ HEMŞİRELİĞİ PROGRAMI**

İSTANBUL-2018

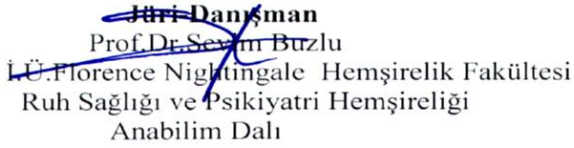
TEZ ONAYI

DOKTORA TEZİ ONAYI

İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı, Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği Programında Doktora öğrencisi Nüvit Atay tarafından Prof.Dr.Sevim Buzlu'nun danışmanlığında hazırlanan "Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duyguları İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 21 / 06 / 2018 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında başarılı bulunmuş ve Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Prof.Dr. Yasemin Kutlu
İ.Ü.Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi
Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği Anabilim Dalı

Jüri Danışman
Prof.Dr. Sevim Buzlu
İ.Ü.Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi
Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği
Anabilim Dalı

Jüri
Prof.Dr. Ergül Aslan
İ.Ü.Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi
Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği
Anabilim Dalı

Jüri
Doç. Dr. Gül Ünsal
Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Hemşirelik Bölümü

Jüri
Dr. Öğr. Üyesi Makbule Batmaz
Haliç Üniversitesi
Hemşirelik Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını beyan ederim.

NÜVİT ATAY

İTHAF

“Canım OĞLUM ‘a ithaf ediyorum.”

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tasarlanması ve yazımı sırasında engin bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli danışman Hocam Prof. Dr. Sevim BUZLU'ya,

Araştırmamı gerçekleştirdiğim Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürü Burhan AKSU'ya,

Sabırla anketlerime katkıda bulunan öğrenci ve ailelerine,

İstatistiksel analiz sürecindeki yardımlarından dolayı Prof. Dr. Ergül ARSLAN'a,

Tezimin yazım sürecinde manevi desteklerini daima hissettiren ve katkıda bulunan tüm aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

NÜVİT ATAY

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	ii
BEYAN.....	iii
İTHAF.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ	xi
ÖZET	xii
ABSTRACT.....	xiii
1. GİRİŞ VE AMAÇ.....	1
2. GENEL BİLGİLER	3
2.1. Yaşam Dönemleri ve Kişiliğin Gelişimi.....	3
2.1.1. Okul Öncesi Çocukluk Dönemi (0-6 Yaş).....	3
2.1.1.1. Duyusal Motor Dönem (Bebeklik Dönemi, 0-2 Yaş).....	4
2.1.1.2. İşlem Öncesi Dönem (İlk Çocukluk Dönemi, 2-6 Yaş).....	5
2.1.2. Okul Çocukluğu Dönemi (Orta Çocukluk Dönemi, 6-12 Yaş)	7
2.1.3. Adölesan Dönem (Ergenlik Dönemi, 10-21 Yaş).....	8
2.1.3.1. Erken Ergenlik Dönemi (10-14 Yaş)	9
2.1.3.2. Orta Ergenlik Dönemi (15-17 Yaş)	10
2.1.3.3. Geç Ergenlik Dönemi (18-21 Yaş)	11
2.2. Ergenlik Dönemine İlişkin Kuramlar	12
2.2.1. Psikanalitik Kuramlar	12
2.2.2. Bilişsel Kuramlar	15
2.2.3. Davranışçı ve Sosyal Bilişsel Kuramlar	16
2.2.4. Ekolojik Kuram.....	17
2.2.5. Gelişim ve Ergenlik İle İlgili Diğer Kuramlar.....	17
2.3. Ergenlik Dönemine Ait Gelişim ve Değişimler.....	20
2.3.1. Ergenlikte Fiziksel ve Cinsel Gelişim	20

2.3.2. Ergenlikte Duygusal Gelişim.....	20
2.3.3. Ergenlikte Sosyal ve Toplumsal Gelişim.....	23
2.3.4. Ergenlikte Kişilik ve Benlik Gelişimi.....	24
2.4. Duygu Dışavurumu.....	27
2.5. Psikososyal Uyum.....	30
2.5.1. Ergenlerde Psikososyal Gelişim ve Psikolojik Bozukluklar.....	31
2.5.2. Ergenlikte Aile Tutumları	33
2.5.2.1. Otokratik (Otoriter) Tutum	34
2.5.2.2. İzin Verici (Aşırı Hoş Görülü) Tutum	35
2.5.2.3. Demokratik Tutum.....	36
2.5.2.4. Aşırı Koruyucu ve Müdahale Edici Tutum.....	36
2.5.2.5. İlgisiz Tutum.....	38
2.5.2.6. Denetleyici ve Yargılayıcı Tutum.....	38
2.6. Ergenlik Döneminde Hemşirenin Rolü.....	40
2.6.1. Ergenlerde Sosyalleşmesine Yönelik Hemşirelik Yaklaşımı	40
2.6.2. Ergenlerin İntihar Eğilimi ve Ruhsal Sorunlarına Yönelik Hemşirelik Yaklaşımı	41
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	43
3.1. Araştırmanın Amacı ve Tipi	43
3.2. Araştırma Soruları.....	43
3.3. Araştırmanın Yeri ve Zamanı	43
3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	43
3.5. Araştırmaya Alınma Ölçütleri	43
3.6. Veri Toplama Araçları	44
3.6.1. Bilgi formu.....	44
3.6.2. Duyguları İfade Etme Ölçeği	44
3.6.3. Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği	45
3.6.4. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (Youth Self Report/YSR/ 11-18).....	46
3.7. Araştırmanın Etik Yönü.....	47
3.8. Verilerin Toplanması	47

3.9. Verilerin Değerlendirilmesi	47
3.10. Araştırmanın Sınırlılıkları	48
4. BULGULAR.....	49
4.1. ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	49
4.2. ERGENLERDE DUYGU DIŞAVURUM DÜZEYİ, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN BULGULAR.....	56
4.3. ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNİN DUYGU DIŞAVURUMU, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR.....	62
5. TARTIŞMA	84
5.1. ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	84
5.2. ERGENLERDE DUYGU DIŞAVURUMU, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	86
5.3. ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNİN DUYGU DIŞAVURUMU, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI.....	89
SONUÇ.....	102
KAYNAKLAR	1051
FORMLAR	119
ETİK KURUL KARARI	1394
KURUM İZNİ.....	142
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....	1438
ÖZGEÇMİŞ	1449

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Ergenlerin sosyo-demografik özellikleri (N=233)	49
Tablo 4.2. Ergenlerin anne-babasıyla ilgili özellikleri (N=233).....	51
Tablo 4.3. Ergenlerin okulla ilgili özellikleri (N=233).....	52
Tablo 4.4. Ergenlerin Kişilik ve İletişimle İlgili Özellikleri (N=233).....	53
Tablo 4.5. Ergenlerin Sağlıkla İlgili Özellikleri ve Alışkanlıkları (N=233).....	54
Tablo 4.6. Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği Puan Ortalamaları (N=233).....	56
Tablo 4.7. Duyguları İfade Etme Ölçeğine İlişkin Bulgular (N=233).....	56
Tablo 4.8. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular (N=233).....	58
Tablo 4.9. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçek Puanlarının Korelasyonu	590
Tablo 4.10. DİEÖ, EKDDVÖ ve 11-18 Yaş Gençler için KDÖ Puanlarının Korelasyonu (N=233).....	612
Tablo 4. 11. Ergenlerin Sosyodemografik Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233).....	634
Tablo 4.12. Ergenlerin Anne-Babasının Eğitim Düzeyi İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233).....	67
Tablo 4.13. Ergenlerin Annesinin Tutumuna Ait Özellikler İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)	68
Tablo 4.14. Ergenlerin Babasının Tutumuna Ait Özellikler İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)	711
Tablo 4.15. Ergenlerin Okula Ait Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)	744
Tablo 4.16. Ergenlerin Kişilik Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233).....	77

Tablo 4.17. Ergenlerin Sağlıkla İlgili Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233).....	790
Tablo 4.18. Ergenlerin Okulla İlgili Kaygılarıyla Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233).....	823

SEMBOLLER / KISALTMALAR LİSTESİ

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

DD: Expressed Emotion, Duygu Dışavurum

DDY: Duygusal Destek Yokluğu

DİEÖ: Duyguları İfade Etme Ölçeği

EKDDVÖ: Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği

KDÖ: 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği

ÖZET

ATAY, N. (2017). Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duyguları İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliği AD. Doktora Tezi. İSTANBUL.

Çalışma, ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumunun, duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisini belirlemek amacıyla yapıldı.

Tanımlayıcı kesitsel nitelikteki araştırmanın evrenini; İstanbul ili Anadolu yakasında eğitim veren özel bir meslek lisesinde öğrenim gören, 15-18 yaş arası 279, örneklemi ise çalışmaya katılmayı kabul eden 233 ergen oluşturdu. Verilerin toplama aracı olarak: Bilgi Formu, Duyguları İfade Etme Ölçeği, Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği kullanıldı. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik, frekans, Ki-kare, Mann Whitney U, Kruskal Wallis tek yönlü varyans analizi ve Spearman korelasyon testleri kullanıldı.

Araştırmaya katılan ergenlerin %67'si kadın, %66,1'i 16 yaşındaydı ve yaş ortalamaları $16,06 \pm 6,66$ (min: 15, maks: 18, median: 16) idi. Çekirdek aile yapısı %86,7 olup, %45,9'unun bir, %33,6'sının iki kardeşinin olduğu görüldü. Ergenlerde duygu dışavurumunun alt boyut ve toplam puanının medyan değerler üzerinden ortalama ve daha düşük seviyelerde; duyguları ifade etme toplam puanının medyan değerler üzerinden ortalamanın üzerinde olduğu belirlendi. 11-18 yaş gençler için kendini değerlendirme yeterlik toplam t puanı: $41,18 \pm 8,08$, içe yönelim t puanı: $59,12 \pm 10,35$, dışa yönelim t puanı: $53,03 \pm 10,72$ ve KDÖ toplam problem t puanı: $56,69 \pm 10,39$ olarak bulundu. Kızlarda içe yönelim, erkeklerde dışa yönelim sorunlarının daha fazla olduğu saptandı.

Ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumunun, psikososyal uyum ile pozitif yönde orta düzeyde ilişkili olduğu görüldü.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Aile, Duygu Dışavurumu, Psikososyal Uyum

ABSTRACT

ATAY, N. (2017). The Effect of Expression of Emotions, Perceived from Family, on Adolescents in Expressing Their Emotions and on Psychosocial Adaptation. Doctoral Thesis for Mental Health and Psychiatric Nursing, Institute of Health Sciences of Istanbul University ISTANBUL

This study is prepared to determine the effect of expression of emotions, perceived from family, on adolescents in expressing their emotions and their psychosocial adaptation.

279 adolescents between 15 and 18 years old, studying in a private vocational school of health, located in Anatolian side of Istanbul province, have formed the population of this descriptive cross-sectional study whereas the sample was composed of 233 adolescents, who agreed to participate the study. Information Form, Emotion Expression Scale, Shortened Emotion Expression Scale for Adolescents, and Self-Evaluation Scale for 11-18 years old Teens were used to collect data instruments. Percentage, frequency, Chi Square, Mann Whitney U, Kruskal Wallis one-way analysis of variance and Spearman's correlation tests were used in assessing the data.

67% of participants of the study are women and 66.1% are 16 years old and age average is $16.06 \pm .66$ (min: 15, max: 18, median: 16). 86.7% of the participants are in an elementary family and it is seen that 45.9% of them have one and 33.6% have two siblings. It is found that sub-dimension and total score of emotion expression in adolescents is at average and lower levels, based on median values, whereas total score of expression of emotions is higher than the average based on median values. It is found that self-assessment competence total t score is 41.18 ± 8.08 , internal orientation t score is 59.12 ± 10.35 , external orientation t score is 53.03 ± 10.72 and KDÖ total problem t score is 56.69 ± 10.39 for 11-18 years old teens. It is also found that internal orientation problems are more in girls whereas external orientation problems are seen more in boys.

It is seen that expression of emotions perceived from family has medium level relation with psychosocial adaptation in a positive manner in adolescents.

Keywords: Adolescent, Family, Expression of Emotions, Psychosocial Adaptation

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Duygu dışavurumu, ailedeki belirli bir bireye yönelik aile bireyleri tarafından yapılan eleştirilerin sayısını, düşmancıl yaklaşımların varlığını veya yokluğunu, müdahalede bulunma düzeyini, aşırı duygusal koruyuculuk/kollayıcılığı da kapsayan iletişim şekilleri ile kendisini gösteren evdeki stresin bir ölçüsüdür (Vural ve ark., 2013; Wedig ve Nock 2007).

Duygu dışavurum ile çocuk ve ergende özellikle depresyon, dışsallaştırma sorunları ve davranışsal inhibisyon arasında ilişki bulunmuştur (Wedig ve Nock 2007; Edwards 2006). Wedig ve Nock'un çalışmasında ebeveyn duygu dışavurum ile kendine zarar verme davranışları (intihar düşüncesi, planı ve girişimleri) arasında anlamlı ilişki olduğu belirtilmiştir. Ailedeki yüksek düzeydeki eleştirelilik, ergenin yüksek düzeyde kendini eleştirmesi ve kendine zarar verme davranışları ile ilişkilidir.

Çocukların davranışları ve aile üyeleri arasında transaksiyonel ve karşılıklı ilişkiler olması muhtemeldir. Aile iletişiminin zayıf-kötü olması, ayrılık veya ölüm nedeniyle bakıcının kaybı, birinci derece yakınarda psikopatoloji, ergen intiharları ve ilişkili durumlarda risk faktörü olarak belirlenmiştir (Wedig ve Nock 2007). Ayrıca ergenler, kendilerini yaralama davranışlarının yordayıcısı olarak sıklıkla, aile ilişkileri ve etkileşimlerdeki çatışmaları bildirmişlerdir (Wedig ve Nock 2007). 12-13 yaş grubundaki kız ve erkekler ile yapılan bir çalışmada aile ilişkilerinin zayıf olmasının akran ilişkilerinin zayıf olmasına göre özkıyım düşüncesi ile daha güçlü ilişki içinde olduğu bulunmuştur. Aile işlevlerinin çocuk ve ergen psikopatolojisinde rol oynayabileceğini gösteren bir diğer etken de ailede yüksek duygu dışavurumunun varlığı olmuştur. Duygu dışavurum; aile üyelerinin belirli (özel) bir bireye yönelik şakaları, hakarete bulunmaları, duygusal olarak aşırı müdahalede bulunucu tutumları ve düşmancıl/eleştirel ifadelerde bulunmaları olarak tanımlanabilir, şizofreni gibi birçok ruhsal hastalığı olan hastaların relapslarının da yordayıcısı olduğu gösterilmiştir (Wedig ve Nock 2007).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, adolesan dönemin özellikle aile ilişkileri çerçevesinde incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Özellikle depresyon ve intihar düşüncesi/girişimi riskinin incelendiği çalışmalarda, aile ortamındaki olumsuz ilişkiler, çatışmalı ve şiddet içeren yaklaşımlar, reddedici, baskıcı aile ilişkileri; olumsuz iletişim,

düşmanca duygular, sorun çözme becerilerinde yetersizlik; bağımsızlığın anne baba tarafından desteklenmemesi gibi önemli ailesel etkenlere dikkat çekilmektedir (Eryüksel ve Akün, 2003). Eryüksel ve Akün'ün çalışmasında (2003), depresyon yaşayan adolesanların, ebeveynleri ile ilişkilerinden memnun olmadıkları; katı kural ve sınırlandırmalar içeren ebeveyn tutumlarıyla yaşamlarının olumsuz etkilenebileceği ve kendilerine haksızlık yapılabileceğine ilişkin abartılı inanç ve düşüncelere sahip olduklarını belirttiği görülmektedir. Aynı çalışmada, depresyon yaşamayan adolesanların ise, mükemmeliyetçi davranış gösterme ve iyi bir evlat olmayla ilgili abartılı inanç biçimine daha fazla sahip oldukları belirlenmiştir.

Adölesan tarafından başarılması gereken en önemli gelişimsel görev özerkleşme sürecidir. Bu süreç adölesanın aileden ayrılmasını değil, kendine ait duygu ve düşüncelerini, değer yargılarını, yaşam görüşünü, beğenilerini oluşturma sürecidir. Ebeveynleri tarafından bu dönemde desteklenen adölesanlar, özgüveni olan, kişilerarası iletişim ve akademik açıdan daha başarılı olurlar. Aksi takdirde daha kolay incinebilir öz saygısı düşük ve güvensiz ergenler olmaları kaçınılmazdır. Horney'e (1945) göre, çocuklar üzerinde ebeveyn tutumlarının önemli etkileri vardır. Örneğin, reddedici anne baba tarafından yetiştirilen çocuklar, yalnızlık ve güvensizlik duygusu yaşamaktadırlar. Yeterince sevgi ihtiyacı karşılanmayan, eleştirilen ve reddedilme korkusu olan çocuklarda alınganlık, umutsuzluk ve depresyon daha fazla görülmekte ve bu durum çocukların bütün yaşamını olumsuz etkilemektedir (Erözkan, 2009).

Ergenlik döneminde akran grubunun önem kazanmasına rağmen aile önemini kaybetmeden çocuk için temel güven kaynağı olmaya, dolayısıyla ergenin psikososyal gelişimine etkili olmaya devam eder. Ergen ve çocuklar, toplumda ruh sağlığı hizmetlerinin ve bu konuya yönelik bilimsel çalışmaların yeterli verilmediği nüfus kesimini oluşturmaktadır. Ergenlerde görülen ruhsal sorunların ve ilişkili olduğu faktörlerin araştırılması ve ruh sağlığı hizmetlerinin planlanması, kaliteli bir hizmet sunumu için önemlidir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumunun, duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisini belirlemektir.

2. GENEL BİLGİLER

Gelişim kavramı olgunlaşma ve büyüme kavramları ile karıştırılan kavramlardandır. Kişinin doğuştan getirdiği potansiyelin zaman içinde ortaya çıkması olgunlaşma olarak ifade edilirken, büyüme daha çok fiziksel özellikler için kullanılır. Gelişme ise, olgunlaşmayı ve büyümeyi içine alan ve doğumdan ölüme kadar kişinin geçirmiş olduğu değişiklikler ve fiziksel özelliklerle birlikte diğer özellikleri de kapsayacak şekilde kullanılan bir terimdir (Bacanlı 2003; Andı 2014).

2.1. Yaşam Dönemleri ve Kişiliğin Gelişimi

Bireyin gelişimi, birbiriyle ilişkili fiziksel, sosyal, ahlak gelişimi gibi birçok temel boyuttan oluşmaktadır. Bu gelişim hem genetik hem çevresel faktörlerden etkilenmekte ve çevre bireyin sahip olduğu potansiyelin kullanımına yönelik olmaktadır (Çam ve ark 2014). Yapılan araştırmalar ile insanın gelişimsel süreci üzerine değişik kuramlar geliştirilmiştir. Çalışmalar; insan gelişiminin birey, toplum ve kültüre göre farklılıklar gösterse de, gelişimsel dönemlerin bir düzen içinde oluştuğu konusunda birleşmektedir (Yüksel 2001).

İlk olarak E. Erikson tarafından tanımlanan ve sonrasında Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında da belirtilen dönemlerin, kendi içinde ihtiyaç, problem ve görevler açısından uygun zamanda tamamlanması gerekmektedir (Yüksel 2001; Çam ve ark. 2014). Yenidoğandan yaşlılığa kadar büyüme gelişme süreci içinde oluşan beden algısının normal gelişiminin bilinmesi, değişime karşı kişinin tepkisini belirleme açısından önemlidir (Bruck 2014). Bu dönemlerle ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılsa da doğumdan itibaren yaşlılık sürecine kadar geçen yaşam süreçleri “Bebeklik Dönemi”, “İlk Çocukluk Dönemi”, “Okul Çocuğu Dönemi”, “Adölesan Dönemi”, “Erişkin Dönemi”, “Orta Yaş Dönemi” ve “Yaşlılık Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu çalışmanın ergenlik dönemiyle ilgili olması, orta yaş dönemine kadar olan yaşam süreçlerinin incelenmesini gerekli kılmıştır. Bebeklik dönemi ve ilk çocukluk dönemi Okul Öncesi Dönem olarak adlandırılacak ve kendi içerisinde bölümlere ayrılacaktır.

2.1.1. Okul Öncesi Çocukluk Dönemi (0-6 Yaş)

Sıfır-altı yaş arasını kapsayan “Okul öncesi dönem” çocuğun hem kişilik gelişimi hem de temel bilgi ve becerilerinin ve belli alışkanlıkların edinildiği önemli bir süreçtir.

Bu dönem, çocukların bilişsel, zihinsel ve psikolojik gelişimi açısından son derece önemlidir (Argon ve Akkaya 2008). Çocuğun hayatı boyunca hiç olamayacağı kadar aktif olduğu bu dönemde, merakla birlikte öğrenme işlevi oldukça fazladır. Bu nedenle çevresinde görmüş olduğu canlı cansız nesneleri ve olayları algılama, sorgulama ve öğrenme aktiviteleri içerisine girerek hem merakını giderme hem de kendisine yararlı ya da zararlı olan şeyleri öğrenerek gelişimini sürdürmektedir (Küçükturan 2003).

Çocuğun gelişim dönemleri ile ilgili yapılan çalışmalarda birçok kuram geliştirilmiştir. Bunlar arasında “Erikson’un Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı”, “Freud’un Cinsel Gelişim Kuramı”, “Abraham Maslow’un İhtiyaç Hiyerarşisi Kuramı”, “Davranışçı Çocuk Gelişimi Kuramları”, “Vygotsky’nin Çocuk Gelişimi Kuramı”, “Piaget’nin Bilişsel Gelişim Evreleri” en çok bilinen kuramlardandır (Hamamcı ve Hamamcı 2015). Bu kısımda, Piaget’nin Bilişsel Gelişim Evreleri sıfır-altı yaş arasındaki değişimler açısından kısaca incelenecek ve diğer kuramlara karşılık gelen aşamalarla karşılaştırılacaktır.

Piaget, çocukların gelişim dönemini dört büyük basamakta incelemiştir. Bu basamaklar bebeklikteki “Duyusal Motor Dönem”, erken çocuklukta “İşletim Öncesi Dönem”, orta çocuklukta “Somut İşletimler Dönemi” ve erişkinlik ve sonrasına ait “Formal İşletimler Dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu evrelerden okul öncesi dönemi kapsayan “Duyusal Motor Dönem” 0-2 yaş arasını, “İşletim Öncesi Dönem” ise 2-6 yaş arası dönemi ifade etmektedir (Pedegoji Derneği 2012; Hamamcı ve Hamamcı 2015).

2.1.1.1. Duyusal Motor Dönem (Bebeklik Dönemi, 0-2 Yaş)

Piaget, yaşamın ilk iki yılında bebeğin dış dünyayı keşfetmeden duyularını ve motor reflekslerini kullanması nedeniyle “Duyusal Motor Dönem” tabirini kullanmıştır. Doğum sonrasında çocuğun dudaklarına dokunulması emme refleksini başlatırken, parmakla avuç içine dokunulması parmağın tutulmasını sağlar. Bebek bu dönemde emme, tutma ve yakalama ile kendi bedenini tanımaya çalışır (Pedegoji Derneği 2012). Daha sonra çocuk nesnelerin devamlılığının farkına varır, nesneyi görmese de var olduğunu bilir. Dönem sonuna doğru dil gelişimi daha da hızlanan çocuk düşünme ve hareket yoluyla da bazı şeyleri anlayabilir (Şener ve ark. 2006; Hamamcı ve Hamamcı 2015).

Başlangıçta emme, tutma ve yakalama gibi faaliyetleri yapan çocuk, bir –iki ay sonra biberonu hangi taraftan emeceğini öğrenir, refleksif davranışlar amaçlı davranışlara doğru ilerler. Beş aylık bebeğin battaniye altına saklanan topu aramaması ancak sekiz aylık bir bebeğin topu aramaya devam etmesi bu amaçlı davranışa örnek olarak gösterilebilir (Pedagoji Derneği 2012).

Yeşilyaprak (2009), Duyusal Motor Dönemi’ nin en önemli özelliği olan “döngüsellik” tepkisini şu şekilde ifade etmiştir. Sıfır-dört aylar arasındaki dönemde bebeğin parmağını emmesi “birinci döngüsel tepki”; dört ve 10. aylar da bedeni dışındaki nesnelerle hareketlerini tekrarlaması “ikinci döngüsel tepki”; 12-18 aylar arasında davranışlar giderek dışarıya dönükleştiğinden, dokunabildikleri, ulaşabildikleri her şeye ilgi duymaları vücut dışındaki araçlarla davranışları tekrarlayarak amaca yönelik davranma özelliğini kazanmaya çalışmaları “üçüncü döngüsel tepki” olarak adlandırılır (Öz 2012).

Bebeklerin duygusal ifadeleri ve davranışları kişiliklerini gösterecek bilgiler içerebilir. Çocukların biyolojik yapıları duygusal gelişim sınırını ve çerçevesini belirlerken, çevresel etkiler bu duygusal gelişimin uyarılmasını ve yapılandırılmasını sağlar (Çeçen 2002).

Erikson bebeklerin 0/18 aylık gelişim dönemini “Temel Güvene Karşı Güvensizlik” olarak tanımlamıştır. Bebeklerde doğumdan itibaren 0- 12 ay içinde anne-baba etkileşimleri sonucunda “temel güven” veya “güvensizlik” duygusunun geliştiği bildirilmiştir (Hamamcı ve Hamamcı 2015). Freud’a göre ise doğumdan bir yaşına kadar geçen süre “Oral dönem” olarak adlandırılır ve bebek emme ve tatma duygusundan zevk almaktadır (Cherry 2007).

2.1.1.2. İşlem Öncesi Dönem (İlk Çocukluk Dönemi, 2-6 Yaş)

İki - altı yaş arası dönem çocuğun kendi iradesi doğrultusunda hareket etmeye başladığı, ailesiyle ve yaşlılarıyla ilişki kurarak oyun oynayabildiği bir dönemdir (Aydın 2015). İşlem Öncesi Dönem kendi içerisinde “Sembolik Dönem” ve “Sezgisel Dönem” olarak ikiye ayrılır.

“Sembolik Dönem”, iki - dört yaşları arasını kapsayan sembolik ya da kavram öncesi dönem, dil gelişimi ve sembollerini ustaca kullanmanın çok hızlı bir şekilde

meydana geldiği dönemdir. Sembollerin kendine özgü anlamları vardır ve çoğu zaman da gerçek değildir. Çocuklar bu dönemde bilgiyi zihinsel olarak kullanamaz, somut mantığı anlamaz ve diğer kişilerin görüşlerini alamazlar (Cherry 2007).

İki – dört yaşlarındaki çocuklar, gözönünde bulunmayan veya mevcut olmayan kişi, nesne, olay, kişi, varlığı simgeleyen sembollerle oyunlar oynarlar ve ben merkezlidirler. Dünyayı başkalarının gözüyle göremezler. Bu dönemde çocuklar, objeleri sadece bir özellikliğine göre sınıflandırır. Örneğin; renklerine veya biçimlerine göre sınıflandırma sık görülen bir özellik olup ve aynı anda hem rengine hem de şekline göre gruplandırma yapamaz ve tek yönlü düşünme kapasitesine sahiptirler (Pedagoji Derneği 2012). Freud’a göre bir-üç yaş arası “Anal Dönem” olarak adlandırılır, çocuğun idrar kesesini ve bağırsak hareketlerini kontrol etmeye çalışarak başarıya ve bağımsızlık hissinin belirginleştiği dönemdir (Hamamcı ve Hamamcı 2015).

Sezgisel Dönem; dört-altı yaş arasını kapsayan dönemdir. Çocuklar, mantık kuralları yerine, sezgilerine göre düşünür, problemlerini sezgileriyle çözerler. Doğduğu andan itibaren annesine bağımlı yaşamaya çalışan bebeğin zamanla kendi bedeninin farkına varması, çevresine bağımlı yaşamaktan kurtulmaya çalışması, uyku, temizlik, yemek gibi birçok alışkanlığı kazanması bu dönemde gerçekleşmektedir. Çocuklar bu dönemde nesnelerin en dikkat çekici olan özelliklerine odaklanır. Örneğin, uzun bir bardak ile geniş boyuttaki bardağa eşit miktarda süt konulduğunda uzun bardağı, eşit miktardaki çikolatadan birinin parçalanması durumunda paraçalı olanın daha fazla olduğunu bildirmesi gibi davranışlar sezgisel dönemin belirtileridir (Pedagoji Derneği 2012).

Okul öncesi zaman diliminde çocuklar hem yetişkinlerle hem de akranlarıyla rahat bir şekilde etkileşimde bulunabilseler de genellikle benmerkezcidirler, hayal dünyaları oldukça gelişmiştir. Bu dönemdeki çocukların tiyatro oyunları, fiziki etkinlikler, taklitler ve nesnelerle yapmış oldukları oyunlar açısından teşvik edici olunması, iş birliğine dayalı oyunlar oynatılması gelişiminin hızlanmasına ve ben merkezlikten kurtulmasına aracılık edecektir (Güenalp 2007).

Erikson’a göre 3-6 yaş arasındaki bu dönem “Girişimciliğe Karşı Suçluluk Duygusu”nun yaşandığı çocukların oyunları yönettiği, güçlerini gösterdikleri ve dünyayı kontrollerini ispatlamaya çalıştıkları bir dönemdir. Bu aşamada başarılı olan çocuklar,

kendilerini güçlü hisseder ve diğerlerini yönetirken, beceri kazanamayan çocukların suçluluk duygusu, öz şüpheyi ve girişimcilikten yoksun bir hale geldikleri görülmektedir (Cherry 2007). Bu dönemdeki çocuklar yakınları tarafından bencil olmakla suçlanırlar. Davranışlarını başkaları için değıştirmezler ve başkaları açısından bakmazlar (Şener ve ark. 2006).

Freud’a göre üç –altı yaş arasındaki çocuğun gelişim aşaması “Fallik dönem” olarak adlandırılır, erkekler ve kızlar cinsel farklılıklarını keşfederler (Hamamcı ve Hamamcı 2015).

2.1.2. Okul Çocukluğu Dönemi (Orta Çocukluk Dönemi, 6-12 Yaş)

Piaget’e göre bu dönem “Somut İşlemler Dönemi” olarak adlandırılır. Bu dönemdeki çocuklar, nesnelerin fiziksel yapıları, mekandaki konumları, miktar, hacim, sayı gibi özelliklerde meydana gelen değışiklikleri kolaylıkla farkedebilirler. Sezgisel dönemde ayırt edemedikleri geniş ve uzun bardaktaki süt hacmine algılanan görüntü yerine gerçeğı anlarlar ve tepkide bulunurlar. Bu nedenle dünyanın her yerinde çocuklar somut işlemler döneminde okula başlatılırlar (Pedagoji Derneğı 2012).

Somut işlemler döneminde çocuklar, nesneleri birden fazla özelliğine göre gruplara ayırabilirler. Nesneleri uzunluğuna, genişliğine, yüksekliğine göre sınıflandırabilir, dünyayı başkasının gözüyle de görmeye başlarlar. Çocuklar bu dönemde somut olduğı müddetçe problemleri anlama ve çözmede sorun yaşamazlar. Vatan, millet, ülke gibi soyut kavramları yerinde kullansalar da anlamlarını kavrayamazlar. Soyut ve varsayıma dayalı kavram ve deneyimlerin anlatılabilmesi için somut yollarla açıklanmalarının yapılması gerekir (Cherry 2007).

Erikson, altı-12 yaş dönemini “Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu” olarak tarif eder. Arı ve ark. (1998)’a göre, çocuklar yapıcı bir paylaşım duygusuna girerek arkadaşlarıyla birlikte bir şeyler yapmaya eğilimlidirler. Çocuk ya çalışkan ve başarılı olur veya ödüllendirilmediğı ya da engellendiğı için yetersizlik ve aşağılık duyguları geliştirir. Çocuk, bu dönemde çalışkanlık duygusunu yaparak, yaşayarak, ödüllendirilerek ve onaylanarak geliştirir (Hamamcı ve Hamamcı 2015).

2.1.3. Adölesan Dönem (Ergenlik Dönemi, 10-21 Yaş)

“Ergen sözcüğü Batı literatüründeki ‘adolescent’ [kelimesinin] karşılığı olarak kullanılmıştır. Latince de büyümek, olgunlaşmak anlamında kullanılan ‘adolescere’ fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük, yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir; günümüzde, bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak da tanımlanabilmektedir” (Yavuzer 1998).

Ergenlik, orta çocukluk dönemini takip eden genellikle 10-21 yaşları arasındaki çocukta beyin, nöroendokrin sistem ve hormonların etkisi altında fiziksel, cinsel, duygusal, psikososyal, toplumsal ve benlik gelişiminde meydana gelen değişikliklerdir (Parlaz ve ark. 2012). Bu değişiklikler bireyin bağımsızlığını, kimlik duygusunu, sosyal üretkenliğini kazanmasıyla son bulmaktadır (Derman 2008).

Ergenlik; çocukluğun son, yetişkinliğin de ilk evresi olarak kabul edilse de, ne bir çocuk ne de bir yetişkin gibi görünmektedir. Toplumun 12-18 yaş grubu kişilere bir meslek, bir kimlik ve bir yol seçebilmesi için rolleri keşfedebilme ve deneyebilme fırsatı verdiği dönem ergenlik dönemi olarak tanımlanabilir (Cloutier 1994).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) “Adölesan” yaş grubunu 10-19 yaş aralığı, “Genç” yaş grubunu ise 15-24 yaş aralığı olarak belirlemiştir. Bu nedenle her iki grubun birleşimi olarak “Genç İnsanlar” 10-24 yaşları olarak isimlendirilmektedir (DSÖ 2003). Ergenlik; toplumsal yapıya, kişilere, cinsiyete göre farklı gelişim tablosu ile başlama ve bitiş zamanı değişkenlik gösteren fiziksel ve duygusal bir süreçtir. Neyzi ve arkadaşlarının yapmış oldukları bir çalışmaya göre, ülkemizde kızlar için ortalama menarş yaşı $12,36 \pm 0,01$ yıl, meme gelişimi 9,8 yıl, pubik gelişimi 10,4 yıl ve aksiller kıllanma yaşları 10,8 yıl olarak belirlenmiştir (Neyzi ve ark 1975).

Ergenlik dönemi değişikliklerinin genellikle kızlarda 10-12 (Yavuzer 2000; Törüner ve Büyükgönenç 2012; Parlaz ve ark 2012) ile 11-14 (Koç 2004), erkeklerde ise 11-14 (Parlaz ve ark. 2012), 12-14 (Yavuzer 2000) ve 13-15 (Koç 2004) yaşları arasında başladığı ve genellikle 21 – 24 yaşları arasında sona erdiği bildirilmektedir (Törüner ve Büyükgönenç 2012). Bununla birlikte ergenliğin başlangıç süresi ırk, iklim ve beslenme şartlarına bağlı olarak değiştiği için Akdeniz iklimine sahip bölgelerde kızlar 8-10 yaşlarında, Eskimolarda ise 20’li yaşlarda ergenlik dönemine girilebilmektedir (Koç 2004). “Sonuç olarak, insan doğası açısından biyo-psişik ve toplumsal bir süreci ya da

gelişimi ifade eden ‘ergenlik’, farklı coğrafya ve sosyo-ekonomik yapılarda, farklı yaş dönemlerinde başlayıp biten ve neredeyse bireyin tüm gelişimsel özelliklerini içeren bir süreç olarak belirtilebilir” (Avcı 2006).

Kız çocuklarının adolesan döneme girmeleri ve çıkmaları erkek çocuklarına göre yaklaşık iki yıl önce başlar ve biter (Şahin ve Özçelik 2016). Bu dönemde meydana gelen değişiklikler, çocuklarda bazen ciddi psikiyatrik hastalıklara dönüşebilir. Ergenlikte meydana gelen bu bocalama döneminin ve normal fizyolojik değişimin daha sağlıklı yaşanabilmesi çocuğun algıladığı aile desteğinin derecesiyle ilişkilidir (Susman ve Rogol 2004). Ergenlik döneminde çocuklarda başlayan kimlik gelişimi, dürtüsel gereksinimler, duygusal yoğunlaşmalar, preödüpal ve ödüpal çatışmaların yeniden canlanması, karşı cinsle yaşanan ilişkiler, meslek seçimi, anne ve babadan ayrılma, bireyselleşme süreci yaşanabilecek zorluklar ve çatışmalardır (Derman 2008).

Ergenlik dönemi ile ilgili yapılan çalışmalarda birçok kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlar doğrultusunda ergenlik dönemindeki çocuk gelişimi; “Erken Ergenlik Dönemi”, “Orta Ergenlik Dönemi” ve “Geç Ergenlik Dönemi” şeklinde üç farklı gelişim aşamasına ayrılmıştır (Şahin ve Özçelik 2016).

2.1.3.1. Erken Ergenlik Dönemi (10-14 Yaş)

10 - 12 yaşlarında başlayan ve 14 yaşlarına kadar devam eden erken ergenlik döneminde, vücuttaki psikolojik, hormonal ve yapısal değişiklikler en önemli konulardır. Vücudun çeşitli bölgelerinde kıllanmanın başlaması, memelerde ve genital bölgede değişiklikler, menstrüasyon ve seminal akıntının başlaması gençlerin yaşamlarını etkileyen önemli değişikliklerdir. Bu dönemde yukarıda sayılan sekonder seks karakterlerinin görülmeye başlamasıyla ortaya çıkan biyolojik değişikliklerin yarattığı baskı, gencin yeni sürece uyum ve baş etme çabalarına neden olmaktadır (Parlaz ve ark. 2012; Patton ve Harris 2007; Susman ve Rogol 2004). Genç ergende ortaya çıkan bu radikal değişiklik gençte korku, şaşkınlık, suçluluk ve utanma duygularını oluşturur. Bu dönemde aile ve kültürel değerlerin etkisiyle ergen, hastalanacağını, günaha gireceğini, aklını kaybedeceğini düşünebilir ve ruhsal bunalıma girebilir (Bat ve Keiyinci ty 2017).

Erken ergenlik dönemi kızlarda erkeklerden önce başlar. Büyümenin erken başlaması kızlarda daha yüksek depresyon, anksiyete ve yeme bozuklukları, akranlarına

göre daha düşük benlik saygısı oluşturunken, erkeklerde büyümenin erken başlaması ruhsal sağlığı açısından daha olumlu etkiler oluşturmaktadır (Derman 2008; Şahin ve Özçelik 2016).

Ergenin arkadaşlarıyla etkinliklere katılma eğiliminin ağır basması, ebeveynlerinin fikirlerinin ve güvenilirliklerinin sorgulanmasına, onların otoritesine başkaldırılmasına, itaat ve bağımsızlık arasında karmaşık duygular yaşanmasına neden olur. Bu duyguların etkisi altında ergenin bilişsel süreçleri karmaşık hale gelebilir. Ergenliğin başlarında meydana gelen değişimler anne-baba ve sosyal çevre tarafından ergenin hem tam yetişkin hem de çocuk olmadığı algısına yol açar. Bu sebeplerle ergenlerin neler yapabilecekleri veya neleri yapamayacakları konusunda fikir birliğine varmak oldukça zordur (Şahin ve Özçelik 2016).

Offer ve Schonert-Reichl (1992)'a göre erken ergenlik döneminde çocuklarda görülen davranışlar şu şekilde sıralanabilir;

- Anne babası ile daha çok çatışmaya girer, ailesinin sınırlarını test eder.
- Anne babasından ziyade arkadaşlarıyla ilişkileri daha önemlidir.
- Ebeveynlerine zaman zaman kabalık gösterebilir, onların mükemmel olmadıklarını anlar, ebeveynler dışında da sevecek kişiler arar.
- Yakın arkadaşlık önem kazandığı için arkadaşlara ilgi ve giyim şekilleri değişir.
- Aynı cinsiyetten arkadaş ve grup aktivitelerine katılım önemli bir faaliyettir.
- Genç ergen bu dönemde odada yalnız kalmayı, müzik dinlemeyi tercih eder.
- Kimliğini bulmaya çalışır, zaman algısı değişir ve kendisini daha sıkılmış hisseder ve beklemekte güçlük yaşanır.
- Sözel ifade yeteneğine karşın kendini daha çok eylemlerle ifade eder.
- Cinsel gelişim açısından normal olma kaygıları arttığı için kişisel gizlilik ve mastürbasyon gibi bedensel denemeler başlar.
- Sigara, alkol v.b. madde kullanarak farklı zevkler ve deneyimler peşine düşülebilir.

2.1.3.2. Orta Ergenlik Dönemi (15-17 Yaş)

Orta ergenlik dönemi yaklaşık olarak 15-17 yaş aralığındaki ergenin yeni şekillenen bedenine alıştığı ve daha rahat davranmaya başladığı dönemdir. Bu dönemin

en önemli özelliği kişiliğin oluşması, bağımsızlık kazanımı, cinsel kimlik gelişimi ve bilişsel gelişmenin tamamlanmasıdır. Orta ergen genç soyut düşünebilir, genellemeler yapabilir ve deneyimleriyle birleştirebileceği içgörü geliştirebilir (Çuhadaroğlu 2000; Susman ve Rogol 2004; Parlaz ve ark 2012). Bu dönemde görülen en önemli değişiklikler şu şekilde özetlenebilir;

- Bağımsızlık dürtüsü daha da güçlenmiştir.
- Kendilerini ebeveynlerinden uzak tutma çabaları artar.
- Akran ilişkileri özellikle karşı cins üzerine başlayabilir
- Otonomi istemeleri ebeveynleri ile çatışma, ayrışma bireyselleşmeye neden olabilir.
- Kendilerinin her şeyi yapabileceğini algılayarak aşırı bağımsız olmak isterler
- Akran baskısı, bir gruba üye olma düşüncesi ve başka gruplara karşı korunma gereksinimi nedeniyle ergenin çetelere katılım isteği doğabilir.
- Karşı cinse hoşlandıklarını çok rahat bir şekilde ifade ederler.
- Karşı cinsle arkadaşlıkları kısa sürme eğilimindedir.
- Cinsel çekiciliklerini denemek isteyebilirler (Arıkan ve ark. (2013), Ocakçı (2015), Şahin ve Özçelik (2016), Yavuzer (2015), Törüner ve Büyükgöncü (2012).

Somatik büyüme, yetenekleri ve sosyal durumundaki değişimleri hızla artan ergenlerin daha geniş topluluklar içerisine girdiği, kendini yetişkin bir birey olarak görebilmek amacıyla ebeveynlerinden bağımsız,özerk bir birey olmaya çalıştığı görülebilir (Bat ve Keiyincity 2017). Orta ergen dönemde gençler çoğu zaman kendilerini arkadaşlarının gözleriyle görürler. Bu nedenle giyim, görünüm ve davranışlarının arkadaşları tarafından onaylanmaması benlik saygısının düşmesine yol açar. Ergenler bu dönemde iç yaşantılara ve günlük tutma eylemlerine sıklıkla başvururlar (Derman 2008).

2.1.3.3. Geç Ergenlik Dönemi (18-21 Yaş)

Geç ergenlik yaş aralığı genellikle 18-21 yaş olarak belirlense de üst sınır, kültür, ekonomi ve eğitim gibi faktörlere bağlı olarak kısmen değişiklik gösterebilir. Bu dönem, ergenlerin kendi kararlarını verdikleri ve kendi seçimlerini yaptıkları, çelişkilerinin azaldığı, kendi ilgi ve yeteneklerinin farkında oldukları aşamadır. Ergenlerde meydana

gelen olgunlaşma nedeniyle ebeveynler ve çevresindekiler ergene karşı daha az müdahaleci bir tavır gösterirler (Şahin ve Özçelik 2016). Bu dönemin en önemli değişiklikleri şu şekilde özetlenebilir;

- Fizyolojik büyüme, cinsel gelişme ve soyut düşünme sürecini tamamlanmıştır.
- Ergenin kaygıları sona ermiştir.
- Eş, iş ve meslek seçimini yapabilecek yeteneğe kavuşmuştur.
- Sorunları ele alma ve mücadelede daha uyumludur.
- Düşüncelerini deneyimleri ile birlikte içselleştirene kadar aşk, sosyal konular, etik ve yaşam stilleri açısından idealist olma eğilimindedir.
- Arkadaş gruplarının önemi azalırken bireysel ilişkiler öncelik kazanır ve samimi ilişkiler önem kazanır.

Karşı cinsle ilişkiler yakın, sevgi dolu, gerçekçi, uzun sürelidir (Çuhadaroğlu 2000; Patton ve Harris 2007; Parlaz ve ark 2012; Şahin ve Özçelik 2016).

2.2. Ergenlik Dönemine İlişkin Kuramlar

Çocukluk ve ergenlik dönemindeki biyolojik, psikososyal ve duygusal değişimleri inceleyen Charles Darwin, Jean Piaget, Granwille Stanley Hall, Arnold Gesell, Albert Bandura, Sigmund Freud, Anna Freud, Peter Blos, Erik Erikson, Margaret Mead, John C. Coleman, Kurt Lewin, H.S. Sullivan gibi birçok araştırmacı, bu dönemdeki süreçler ve sonuçları hakkında uluslararası kabul gören kuramlar geliştirmişlerdir. Bu araştırmacıların ergenlik evreleri ile ilgili kuramları bazen birbirini tamamlayan fikirlerden oluşurken, bazen de tamamen birbirine zıt düşünceler içerebilmektedir. Ergenlik dönemiyle ilgili psikanalitik, bilişsel, davranışçı ve sosyal bilişsel ile ekolojik kuramlar incelenecektir (Santrock 2014).

2.2.1. Psikanalitik Kuramlar

Psikanalitik kuramcılar, gelişimi öncelikle bilinç dışı ve çoğunlukla duygusal ağırlıklı bir süreç olarak görmektedir. Bu kuramcılara göre davranış tamamen yüzeysel bir özelliktir, gelişimi anlamamanın yolu davranışların sembolik anlamlarını ve zihnin derinliklerindeki içsel işleyiş sürecinin analiz edilmesiyle sağlanabilmektedir. Freud'un psikanalitik kuramı ve Erikson'un Psikososyal kuramı psikanalitik kuramların en önemlileridir (Santrock 2014).

S. Freud'un Psikanalitik Kuramı: Freud'a göre zihinsel etkinlikler ve davranışlar libidinal enerji tarafından denetlenir. Bu kuram daha çok çocukluk gelişimi üzerine odaklanmış, çocukluğun yetişkin yaşamında oynadığı rolü vurgulamıştır. Bu kurama göre ergenlikte fazla değişiklik yaşanmamakta, çocuklukta geçirilen tecrübeler yetişkin dönem üzerinde etkili olmaktadır (Cloutier 1994; Kulaksızoğlu 2004). Freud, ergenlerin yaşamlarının tamamen gerilim ve çatışma odaklı olduğunu, gerilimi azaltmak için çatışmaları bilinç dışına attıklarını vurgulamıştır (Santrock 2014).

Freud'un kuramına göre Oral, Anal ve Fallik Dönemi takip eden ergenlik süreci "Genital Dönem" olarak adlandırılan 11-13 yaşlarında başlayarak erişkinliğe kadar (Dinçel 2006) ya da ölüme kadar devam eden süreçtir (Hamamcı ve Hamamcı 2012). Genital dönemde ergenlerde cinsel nitelikli dürtüler artar, karşı cinse ilgi oldukça fazladır, narsist eğilimlidirler ve savunma mekanizmalarına sıklıkla başvururlar, aileye bağımlılıktan kurtularak karşı cinsten birisiyle olgun ilişki kurmaya oldukça isteklidirler (Dacey ve Kenny 1994; Dinçel 2006).

Freud'un kuramı tamamen erkeğin psiko-cinsel gelişimine odaklanırken, kadının gelişimi gözardı edilmiştir (Cherry, 2007; Hamamcı ve Hamamcı 2012). Psikanalitik kuramcılardan Peter Blos ve Freud'un kızı Anna Freud, kuramı geliştirerek savunma mekanizmalarının ergen gelişiminde önemli derecede bir iç görü sağladığını bildirmişlerdir. Savunma mekanizmaları ergenlerin kendi egolarını korumak ve kaygılarını azaltmak için başvurulan bir durumdur. Anna Freud'a göre ergenin problemleri "id" veya "iç güdüsel güçler"den ziyade geçmişte yaşanan genellikle ebeveyle olan "sevgi nesneleri"ne bağlı olarak gelişmektedir. Bebeklikten itibaren azalan bu sevgi nesneleri ergenlik dönemlerinde yeniden uyanabilmektedir (Santrock 2014).

Freud'un çocuk gelişiminde cinsel dürtüler üzerinde çok fazla durduğunu düşünen çağdaş psikanalistler, gelişimde kültürel yaşantıların daha fazla etkili olduğunu vurgulamışlardır. Bu psikanalistlerden en önemlisi Erik Erikson'dur (Santrock 2014).

E. Erikson'un Psikososyal Kuramı: Freud'un insan gelişimini odaklandığı psikoseksüel dönem yerine, Erikson psikososyal evreleri ileri sürmüştür. Freud insan davranışlarının cinselliğe göre motive olduğunu bildirirken, Erikson davranışların

motivasyonunu sosyal olmak ve başkalarıyla birarada olma arzusuna bağlamıştır (Santrock 2014).

Erikson'un kuramı, Kimlik bunalımı kuramı olarak da bilinir, bu kurama göre kişisel gelişimi “güvene karşı güvensizlik”, “özerkliğe karşı utanç ve şüphe”, “girişimciliğe karşı suçluluk”, “başarıya karşı aşağılık”, “kimlik kazanımına karşı kimlik kargaşası”, “yakınlığa karşı yalnızlık”, “üretkenliğe karşı durgunluk”, “benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk” olmak üzere sekiz farklı dönemden oluşur (Santrock 2014).

Ergenlik aşaması, bu sekiz dönem içerisinde “Kimlik Kazanmaya Karşı Kimlik Karmaşası (12-21 yaş)” dönemidir. Bu dönemin başlangıcında önceden kabul edilen fikir, değer ve inanç sistemleri sorgulanarak kimlik krizi yaşanır. Daha sonra bir hayat yolu, inanç ve değerler sistemi kabul edilerek kimlik krizi sonlandırılır (Cherry, 2007; Hamamcı ve Hamamcı 2012).

Erikson'a göre adölesan dönem, normatif bir kriz dönemidir. Bu dönemde ergen ne olduğunu veya olabileceğini anlamaya çalışarak, geçmişte yaşadığı deneyimlerini bütünleştirir, “ben kimim” sorusuna cevap arayarak gerçek kimliğini bulmaya çalışacaktır (Cloutier 1994). Kimlik karmaşası yaşayan ergen, bazı rol ve hedefler karşısında yetersizlik duygusu deneyimleyebilir. Kimlik duygusu, çocukluk dönemindeki sorunların üstesinden gelme ve yetişkinlerin sorunlarına hazır olmakla kazanılan bir durumdur (Dinçel 2006). Kimlik kazanma mücadelesi, başkalarının ve kendisinin gözüyle kendisinin nasıl görüldüğü ve nasıl gördüğünün karşılaştırmasıdır. Bu dönemin olumlu geçmemesi yetişkinlik döneminde önemli sorunların çıkmasına neden olacaktır (Kulaksızoğlu 2004).

Özbay (2000), Erikson'un ergenlikle ilgili kuramını şu şekilde özetlemiştir; “Ben olmam gereken gibi değilim, olacağım gibi de değilim ama daha önce olduğum gibi de değilim” (Dinçel 2006). Erikson'a göre ergenlerin ilk aşkları kişilerarası ilişkiler açısından önemlidir. İlk aşklar cinsellikten ziyade kişilerin birbirleriyle özdeşleşerek sorunlarını dile getirmek ve uzun uzun konuşmaktır. Bazı kişiler kimliklerini bunalım olmadan ve deneyim yaşamadan “hazır kimlik” olarak kazanabilirler. Bu kazanım çoğunlukla ebeveynin seçimi, dinsel, kültürel ve siyasal tercihlerle ilgili alınan kararlar sonucunda kişi kendisini olması gerektiği kimlik içerisinde bulacaktır. Diğer yandan

kendini egemen kültürün dışında hissedenler “olumsuz kimlik” oluşturacak ve kendisini marjinalleştirecektir. Olumsuz kimlik antisosyal davranışlar ve derin nevrozlar sonucunda oluşabilecek bir durumdur (Cloutier 1994).

Psikanalitik kuramcılara göre ergenlik geçici bir kararsızlık dönemi olduğu için değişik rol, düşünce, değerler denenerek benimsenir ve daha sonra terk edilerek yenisi denenir. Bu dönemin en önemli sorunu çözilemeyen kimlik problemidir (Gençtan, 1995). Bu dönem stres ve fırtınalı bir hayat süreci olmakla birlikte bazı kişilerde uyum ve uysallık da görülebilir. Uyum ve uysallık; ebeveynler için arzu edilen durum olmasına karşın, ergenin büyüme ve özerklik konusunda isteksizleşmesine neden olur. Bazen aşırı çalışkan olur, bazen tembelleşirler, bir lidere körü körüne bağlanabildikleri gibi otoriteye karşı da gelebilirler. Bu gel-gitler aslında gencin uyum sürecini olumlu etkileyecek davranışlardır (Adams 1995; Kulaksızoğlu 2004).

2.2.2. Bilişsel Kuramlar

Psikanalitik kuramlarda bilinç dışı önemliken, bilişsel kuramlarda bilinçli düşünceler öncelikli olarak ele alınmaktadır. Bilişsel kuramların en önemli temsilcileri Piaget’in bilişsel gelişim kuramı, Vygotsky’nin sosyokültürel bilişsel kuramı ve bilgi işleme kuramıdır.

Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramı: Bu kurama göre insanların gelişimi; “duyusal-motor dönem”, “işlem öncesi dönem”, “somut işlemler dönemi”, “soyut işlemler dönemi” olarak dört önemli aşamada gerçekleşmektedir. Piaget’in gelişim dönemlerinden ilk üçü, daha önceki başlıklar altında incelenerek ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölüm olan soyut işlemler dönemi 11-15 yaşları arasındaki ergenlik dönemine denk gelen bir süreç olup, yetişkinlik boyunca devam etmektedir. İnsanlar somut düşüncelerin ötesine geçerek soyut ve daha mantıksal düşünmeye başlarlar. Bu dönemde ergenler hayal kurarak kendi geleceklerinde olabileceklerle sanki büyülenmiş gibi olurlar (Santrock 2014).

Piaget; bilişsel gelişim kuramını evrim üzerine temellendirmiş, çocuk gelişiminde uyumun kişi-çevre etkileşimiyle ilişkili olduğunu ifade ederek Darwinci biyolojik yaklaşımla bilişsel gelişimini açıklamıştır (Cloutier 1994).

Lev Vygotsky'nin Sosyokültürel Bilişsel Kuramı: Rus gelişimci Vygotsky bireylerin kendi gelişimlerini aktif bir şekilde yapılandırdıklarını, gelişimlerinin kültür ve sosyal yaşamdan ayrı olmayacağını vurgulamıştır. Dil ve matematiksel sistemleri öğrenmenin yolu bir kültürde bilgisayar sistemleri ile olabildiği gibi farklı bir kültürde de sayı boncuklar ile olabilmektedir. Çocuklar ve ergenler akranlarıyla sosyal etkileşime girerek bilişsel gelişimlerini kendi kültürlerine göre şekillendirirler (Santrock 2014).

2.2.3. Davranışçı ve Sosyal Bilişsel Kuramlar

Gelişim, kişinin çevreyle olan ilişkisi ve deneyimleri yoluyla öğrenilen ve gözlemlenebilen bir durumdur. Bu kurama göre gelişim sürekli, sadece belirli dönemlerde gerçekleşmemektedir. Davranışçı kuramın en önemli temsilcisi Bandura'nın sosyal bilişsel kuramı ve Skinner'ın Edimsel Koşullanması'dır.

B.R. MC. Candless ve A. Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı: Candless'e göre insan davranışı dürtüler tarafından yönlendirilir. Hayal kırıklığı, agresyon, kaygı, merak, bağımlılık gibi dürtü veya istekler insanı harekete geçirir. Bu nedenlerle bireyler deneme yanılma yoluyla hangi davranışın hangi dürtü sonucunda gerçekleşeceğini ve devamının nasıl olacağını öğrenmiş olur (Kulaksızoğlu 2004).

Bandura'ya göre bilişsel süreçler kişinin davranışları ve çevresiyle bağlantılıdır. Bandura ise kişinin gözlemlene yoluyla erişkinlerin yaptıklarını yaparak öğrenme yoluna başvurduklarını bildirmiştir (Santrock 2014). Bandura'ya göre ergenlik buhranlı bir dönem de değildir; sevecen, düzenli ve istikrarlı bir ailede yaşayan ergenin bu dönemi daha rahat atlatabileceği, bunalım geçirenlerin ise yeterince eğitilememiş ve toplumsallaşmamış bireyler olduğu düşünülmektedir (Kulaksızoğlu 2004; Dacey ve Kenny 1994; Dinçel 2006).

Skinner'ın Edimsel Koşullanması: Bu kuramda, edimsel koşullanmanın bir davranışın sonucunu değiştirme etkisine sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bir davranış sonrası ödüllendirici bir uyarının olması o davranışın tekrarlanmasını artırırken, cezalandırıcı bir uyarının o davranışın yapılmasını engellediği düşünülmüştür. Ergenlerin yaptıkları davranışlara karşı yetişkinlerin geliştirdikleri tepki o davranışın tekrarını etkileyebilmektedir. Bu nedenle Skinner ödül ve cezanın ergenin davranışlarındaki gelişimi etkilediğini ileri sürmüştür (Santrock 2014).

2.2.4. Ekolojik Kuram

Ergenlerin gelişimi hakkında önemli çıkarımları bulunan ekolojik kuram Urie Bronfenbrenner tarafından ileri sürülmüştür. Bu kurama göre gelişim mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem olmak üzere beş çevresel sistemin etkisi altında meydana gelmektedir. Mikrosistem ergenin yaşadığı ailesi, okulu, akranları ve çevresinden oluşur. Ergenler bu ortamlarda pasif bir alıcıdan ziyade yapılandırıcı etkiye sahiptir. Mezosistem, ergenlerin mikrosistemler ve bağlamlar arasındaki ilişkilerini içermektedir. Ailesiyle sorunlu bir ilişki yaşayan ergenlerin okul ortamındaki ilişkileri de olumsuzluk içerebilmektedir. Ekzosistem, bireylerin etkin olmadıkları sosyal ortamlar ve yakın çevresi arasındaki bağlantılardır. Annenin işteki yaşantısının evde ergenin yaşantısına etkisi ekzosistem etkisi olarak görülür. Makrosistem, ergenlerin içerisinde yaşadıkları kültürü ifade ederken, Kronosistem, çevresel olaylar örüntüsünden, yaşam boyu gelişen geçişlerden ve sosyotarihsel koşullarından oluşmaktadır. Eşlerin birbirinden ayrılması bir geçiş dönemidir, bu dönem ergenin gelişimi üzerine olumsuz etki yapacak önemli bir faktördür (Santrock 2014).

2.2.5. Gelişim ve Ergenlik İle İlgili Diğer Kuramlar

İnsan gelişimi ve ergenlikte meydana gelen değişikliklerle ilgili geliştirilen psikanalitik kuramlar, bilişsel kuramlar, davranışçı ve sosyal bilişsel kuramlar, ekolojik kuramlar'dan başka “G. S. Hall’ın Özünü Yenileme Kuramı”, “A. Gesell’in Normatif Kuramı”, “M. Mead ve R. Benedict’in Antropolojik Yaklaşımı”, “K. Lewin’in Alan Kuramı”, “H.S. Sullivan’ın Kişilerarası Kuramı”, “R. Havighurst’un Psikososyal Gelişimsel Kuramı”, “J.H. Coleman’ın Odaksal Aşama Kuramı” olarak bilinen kuramlarda bulunmaktadır.

G. S. Hall’ın Özünü Yenileme Kuramı: Her bir insanın gelişim süreci, türün evrim içindeki gelişiminin bir tekrarıdır (Adams 1995) ve filogenetik evrim ontogenetik gelişim ile simetri göstermektedir (Cloutier 1994). Hall’a göre ergenlik, öfke ve strese ibaret yaşamın benzersiz çalkantılı dönemidir (Gerrig ve Zimbardo 2015). Hall, “Ergenin, enerji ve coşkuya karşı, kayıtsızlık ve sıkılma; neşe ve kahkaya karşı, hüznün ve melankoli, kibirlilik ve övünmeye karşı, aşağılanma ve utangaçlık; duyarlılığa karşı, vurdumduymazlık; sefkatliliğe karşı, acımasızlık gibi çelişkili eğilimler sergilediğini belirtmiş...”, Dinçel, ergenlikte şiddetli ruh hali değişikliklerinin olduğunu vurgulamış,

ancak aynı kültür içerisinde yaşayan bireylerin davranışlarındaki benzerliğin genlerden kaynaklandığını bildirmiştir.

A. Gesell'in Normatif Kuramı: Yaşamın bir yılından diğerine geçerken gözlemlenen davranış değişikliklerine dayanır. Gesell'e göre görünürdeki düzensizliklere karşın ergenlik olgunlaşmanın istikrarlı bir sürecidir ve anne-babalar da ergenler gibi gelişim içerisindeyler. Kız ve erkek çocukların gelişimleri arasındaki farklılıklar, erken ve geç olgunlaşma, aile, kültür ve arkadaş çevresi gibi sosyal çevreyi dikkate almamak bu kuramın eksiklikleri olarak görülmüştür (Cloutier 1994).

M. Mead ve R. Benedict'in Antropolojik Yaklaşımı: Bu yaklaşıma göre, ergenlik döneminde gençlerin uyanan cinsel isteklerinin toplum kurallarıyla çatışması stres oluşturmaktadır. Bu nedenle davranış biçimi ve sorunları kültürel şartlara göre meydana gelmektedir. Cinsel ilişkinin ergenlik döneminde yasaklandığı toplumlarda çatışmaların yaşanması, cinselliğin serbest olduğu toplumlarda ise stres ve çatışmanın azalması bu kuramın temel yaklaşımı olmuştur (Adams 1995; Gallatin 1995; Gerrig ve Zimbardo 2015).

K. Lewin'in Alan Kuramı: Alan kuramına göre, davranışlar bireyin çevresi ile etkileşimi sonucunda meydana gelir. Bu nedenle yaş, zeka, cinsiyet ve özel yeteneklerden oluşan kişisel özellikler ile aile, arkadaş, yaşanan kültürel ve sosyal çevre gibi çevresel faktörlerden oluşan yaşam alanı ergenlerin davranışlarını şekillendirmektedir. Ergenlikte kişisel ve çevresel alanın sürekli ve hızlı değişmesi, stres faktörü olarak bireyin karşısına çıktığı için ergen yeni duruma uyum sağlamak ve yeni istekleri karşılamak zorunda kalır (Kulaksızoğlu 2004). Ayrıca bu kurama göre, ergenler yetişkinliğe uyum sağlamaya çalışırken, çocukluk dönemindeki amaç ve değerlerini bırakmakta zorlanacak ve yoğun bir çelişki ve stres yaşayacaktır (Gallatin 1995).

H.S. Sullivan'ın Kişilerarası Kuramı: Bu kurama göre kişilerarası ihtiyaçlar doyurulmalı, "kaygıdan kurtulma gereksimi" için güven sağlanmalıdır (Gallatin 1995). H.S.Sullivan, ergenliğin bir "cehennem" olduğunu söylemiştir. Bunun sebebi; toplumsal kültürün ergen bireyin karşı cinse olan ilgisini engellemesi ya da ergenin buna hazırlanmamasıdır. Kişilerarası ilişkilerin değişikliğine göre ergenlik; ergenlik öncesi dönem, ilk ergenlik ve ikinci ergenlik olarak üçe ayrılır;

“Ergenlik Öncesi Dönem”, kişiler sorunlarını paylaşabileceği kendi cinsinden kişilerle yakın ilişki kurmaya çalışır. Ergenin bu dönemde yakın ilişkiler kuramaması umutsuzlukla birlikte yoğun bir yalnızlık yaşamasına neden olur. “İlk Ergenlik Dönemi”, karşı cinse olan ilgi ile başlar, ancak yakın ilişkiler aynı cinsle devam etmektedir. Bu dönemde gençte cinsel ilgi artsa da toplumun cinselliğe bakış açısı yapılacak davranış konusunda kararsızlığa neden olur. Ergenin diğer kişilerle olan ilişkileri manasızlaşır, arzu duyacağı nesnelerle, yalnızlıktan kurtulmak için kullanacağı nesneleri ayırabilir. Bu kişilerde gereksinimin gereğince karşılanmaması seksüel sapmalara sebep olabilir. “İkinci Ergenlik Dönemi” ise bireyin cinsel kimliğini bulduğu, çeşitli görev ve sorumlulukları üstlendiği, daha fazla eğitim imkanı bulduğu, yaşam yolunu belirlediği, toplumda yerini aldığı bir dönemdir. Bu dönemde gerilimlere ve anksiyeteye karşı daha etkin mücadele yöntemleri geliştirilir (Gençtan 1995; Dinçel 2006).

R. Havighurst’un Psikososyal Gelişimsel Kuramı: Bu kurama göre yaşamın her döneminde, bireylerin gereksinimleri ile toplumun hedefleri ortasında duran beceri, bilgi, işlev ve tutumları kapsayan görevleri vardır. Dinçel (2006), Havighurst’un adölesan evre ile ilgili sekiz gelişimsel görev belirlediğini bildirmektedir;

1. Fiziksel görünümünü kabullenmek ve etkili bir şekilde kullanmak,
2. Ergenin toplumsal cinsiyet rolünü başarması,
3. Yaşıtlarıyla yeni ve olumlu ilişkiler kurmak,
4. Ebeveynlerden ve yetişkinlerden duygusal olarak bağımsız olmak,
5. Meslek seçimi yapabilmek ve ekonomik özgürlüğe kavuşabilmek,
6. Evlilik ve aile yaşamına hazırlanabilmek,
7. Topluma yönelik sorumlu davranışlar sergileyebilmek,
8. Bir ideoloji geliştirerek davranışlarına yol gösterecek değerleri ve ahlaki sistemini oluşturmak.

J.H. Coleman’ın Odaksal Aşama Kuramı: Bu kurama göre ergenlik döneminde kişi bir yandan psikolojik, diğer yandan toplumsal düzenlemelerle ilgilenir. Toplumsal kurallara uyum sağlayarak bütünleşen ergenler, aynı zamanda kendi sistemlerini de kurarlar. Bu nedenle ergenler ilgilenmesi gereken şeyleri sıraya koyarak tüm enerjisini odaklandığı konuya ayırarak sorunlarının çözümünü yıllara yayarlar. Büyük stresler

yaşayan ergenler ebeveynleri ile temel değerler üzerine tartışmazlar genellikle dünyevi konularda anlaşmazlık yaşarlar (Dacey ve Kenny 1994; Özbay 2000; Dinçel 2006).

2.3. Ergenlik Dönemine Ait Gelişim ve Değişimler

2.3.1. Ergenlikte Fiziksel ve Cinsel Gelişim

Ergenlikte meydana gelen fiziksel değişiklikler, psikolojik ve sosyal sorunların sebebi ve düzenleyicisi niteliğindedir. Bu nedenle yeni bir geçiş dönemi yaşayan çocukların bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçirmeleri için fiziksel ve cinsel gelişimde yaşanacak değişikliklerin bilinmesi ve önlemlerin alınması gereklidir.

Ergenlik çağına gelen çocukların fiziksel yapılarında önemli değişiklikler meydana gelir. Öncelikli olarak el ve ayaklarda büyüme, boy uzunluğunda artma, burun, üst dişler ve altçenede belirginleşme olur. Saçlar ve yüzdeki değişiklikler ergenin en önemli ilgi odağı haline gelir. Bedenin görüntüsü ve yapısı, boy uzunluğu, kilo, saçın şekli, yüzdeki sivilceler ve akneler ergenlerin ciddiye aldıkları kaygılarıdır (Kulaksızoğlu 2004). Ergenlik döneminde gençlerin beden imgesi içinde yaşadığı kültürün ideal vücut olarak sunduğu modele göre şekillenir. Bu nedenle aile, arkadaş grubu, toplum, televizyon reklamları, rol model alınan sanatçılar kişinin vücut ölçülerini belirlemede etkili faktörlerdir (Koç 2004).

Cinsel gelişim, kız ve erkeklerde ergenlik döneminin en dikkat çekici farklılaşmalarıdır. Kızlarda cinsel gelişimin en önemli göstergesi 11-14 yaşlarında görülen ilk adet kanamasıdır. Bu dönemde majör ve minör libialar, klitoris ve vajinal kanalda büyüme, vulva ve koltuk altında kıllanmalar, ter bezlerinde aşırı çalışma ve göğüslerde gelişme meydana gelen değişimlerdir. Erkeklerde de peniste büyüme, koltuk altında ve scrotal bölgede kıllanma, ilk gece boşalmaları, yüzde sakal, bıyık ve sivilcelerin çıkışı, göğüste düğümçüklenme, gırtlakta kıkırdaklaşma, sesin kalınlaşması, vücut kokusunda anormal değişim görülür (Kulaksızoğlu 2004 ; Koç 2004).

Kronik sistem hastalıkları, malnütrisyonlar, aktivite ve psikolojik stres v.b. olumsuz yaşam koşulları, puberte yaşını geçiktirebilen etkenlerdir (Warren 1980; Warren 1983; Theintz ve Howald 1989). Ergenlerde meydana gelen cinsel değişimler, onların cinsel kimlikleri ile cinsel rol ve yönelimlerinin birleştirilmesine yol açar. Bu dönemde

zihinsel eşini arayan ergenler cinsel yeterliliğine yönelik korku, kaygı ve eşcinsel kaygılar yaşayabilmektedir (Kuruoğlu 2007).

Müftüoğlu (2012), ergenin cinsellik ile ilgili yaklaşımını şu şekilde ifade etmiştir: “Hormonların devreye girdiği noktadan itibaren cinsel dürtüleri ile tanışan/karşılaşan ergen bu süreci yönetmekte zorlanabilir. Bedenindeki değişimle başa çıkmaya-uzlaşmaya çalıştığı bir noktada, rüyaları, hayalleri ve düşünceleriyle bir yandan da aşka, sevdaya en fazla da haz arayışına yönelir” Popüler kültürden pornografiye uzanan birçok enformasyon şekli ergenin dünyasını çeşitli şekillerde etkilemekte, rol model aldığı onlarca starın cinsel yaşam şekilleri internet ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarında sergilenmektedir (Müftüoğlu 2012; Santrock 2014).

Ailenin yetersiz bilgilendirmesi, ergen cinselliğini reddeden toplumsal çevre, cinsellikle ilgili danışmanlık ve sağlık merkezlerinin olmaması ergenin cinselliği farklı şekillerde denemesi ve öğrenmesinin yolunu açmaktadır (Müftüoğlu 2012). Ergenlerin cinsel ilişkiye başlama yaşı kültür ve cinsiyete göre değişmektedir (Santrock 2014).

2.3.2. Ergenlikte Duygusal Gelişim

Duygusal ifadeler kişilerarası iletişimi ve davranışların yönlendirilmesini sağlayan faktörlerdendir. Ergenlik döneminde meydana gelen duygusal yoğunlaşmalar ve istikrarsızlık ergen ile sosyal çevresi ve ailesi arasındaki uyum ya da uyumsuzluğa aracılık etmektedir. Hyson ve Izard’a göre (1985), çocukların duyguları yansıtma biçimleri annelerin duygularını dışavurma biçimlerine göre şekillenmektedir. Bunun nedeni bebeklik döneminde annelerden öğrenilen duygusal durumların taklit edilmesidir. Çeçen’e (2002) göre de bebeklerin duygusal ifadeleri ve davranışları onların ilerleyen yıllarda geliştirecekleri kişiliklerini etkilemektedir. Sevgi ve saygının yaşandığı aile ortamında büyüyen çocuklar, toplumsal yaşamda da bu duyguları diğer insanlara yansıtabilecektir (Avcı 2006).

Ergenlik dönemlerinde aşık olma, aşırı hayal kurma, utangaçlık, çekingenlik, tedirginlik ve huzursuzluk, çalışmaya karşı isteksizlik, yalnız kalma arzusu, heyecanlanma v.b. duyguların yoğunlaştığı bilinmektedir. Ergenlerin duygusal sorunları ile ilgili yapılan araştırmalarda ergenin yaşı, okula devam edip etmeme, ailenin geliştirdiği tutum, ergenin bireysel zekası ve sosyal çevrenin kabul edilme derecelerine

göre değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Bu dönemlerde ergenlerin en çok gelecekle, istedikleri okula gidip gidemeyecekleri ile ilgili kaygılarının olduğu da tespit edilmiştir (Koç 2004).

Köknel (1970)'e göre, ergenlik döneminde yaşanan bütün ilişkilerin duygu dünyası üzerine kurulması ergenin kolay inanmasına, kolay bağlanmasına, çabuk sevmesine ve çabuk kopmasına neden olmaktadır. Bu duygusal dünya içerisinde kendisini her konuda yeterli gören ergen yetersiz ve güçsüz durumundan huzursuz olur. Ergenler bir yandan çocukluk çağına ait anılarını yok etmek isterken, diğer yandan yetişkinler gibi davranmak, düşünmek, kendisini kabul ettirmek, öne çıkmak, tanınmak ister. Giyinme ve konuşma biçimine, eve giriş-çıkış saatlerine, beğeni ve tercihlerine müdahale edilmesinden nefret eder. Hem kendisine verilen sorumluluktan kaçır hem de yeni sorumluluklar yüklenmek ister (Avcı 2006).

Duygusal yoğunluk yaşayan ergenler hem yalnızlıktan mutlu olurlar hem de bir gruba katılma özlemi yaşarlar; yetişkini hor görseler de ona dayanırlar, duygular sinirlilik, öfke, bağırma, herşeye karşı gelme gibi şiddetli bir görüntüye bürünür. Duygusal tepkiler ergenin sağlık durumu, zeka düzeyi, cinsiyeti, okul başarısı ve sosyal kabul düzeyi ile ilgili olabilmektedir (Bat ve Keiyinci t.y. 2017). Ergen gençlerde bir yandan duygu ve davranışlarda iniş çıkışlar yaşanırken diğer yandan düşünme yeteneğinde gelişme, soyut kavramları daha iyi anlama ve kullanma, ilgi alanlarında genişleme, kendini ve başkalarını gözlemleme, başarılı olma ve kendini kanıtlama eğilimi gibi olumlu davranışlarda gözlenmektedir (Avcı 2006). Yavuzer (2001)'e göre ergen, çevrenin beklediği şekilde davranmak ve duygularını saklayabilmek için içine kapanabilir. Ergenlikte en çok yaşanan sertlik ve kaba davranışlar da diğer bireylere duyulan ilginin azalması, yalnızca kendi düşünceleriyle ilgilenme nedeniyle oluşmaktadır.

Alfred Adler, her insanın yaşamına “yoğun eksiklik duyguları”yla başladığını, bu duygular normal olmasına rağmen çoğu kişinin eksiklik duygusunu kabul etmekte zorlandığını bildirir. Çocuğun eksiklik duygusu kendini yetersiz algılaması ve düşünmesine, dolayısıyla aşırı gerginlik ve tedirginliğe sebep olacaktır (Gençtan 1995). Ergenlik dönemindeki gencin özellikle fiziksel görüntüsündeki bozukluklar, boy kısalığı, aşırı kilolaları, yüzündeki sivilcelerin fazlalığı, yüz hatlarındaki dikkat çekici olumsuzluklar eksiklik duygusunu artırarak çevresine karşı ya aşırı gerginliğe ya da

sosyal çevreden koparak içine kapanıklığa sebep olabilir. Bu durumda kişide anksiyete ve depresyona bağlı ruhsal bozukluklar oluşacaktır.

2.3.3. Ergenlikte Sosyal ve Toplumsal Gelişim

Bebeklik ve çocukluk döneminde aile ve okul ile başlayan toplumsallaşma ergenlik döneminde evden uzaklaşma ve sosyal yaşam alanlarında vakit geçirme isteğiyle devam eder. Bu süreci ergenin sağlıklı bir şekilde atlatabilmesi ancak aile desteğini hissetmesiyle mümkündür (Koç 2004). Staub (2002), bir çocuğun olumlu sosyal davranışlar göstermesini, anne baba ve çocuk arasındaki sıcak, koruyucu ve sevgi dolu bir yaşam tarzına bağlamış; Jersild (1983) de toplumsal öğrenme kuramına göre, çocuğun yetiştirildiği ailede uygulanan disiplin türünün çocukluk döneminde kontrolleri içselleştirme yeteneğini geliştirdiğini bildirmiştir (Sarı 2008).

Yavuzer ve arkadaşları (2011), anne-babanın çocuğa karşı aşırı korumacı tavrının, çocuğun diğer kimselerle aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırıklıkları olan bir kişi olarak yetişmesine neden olduğunu bildirir. Yavuzer'e göre annenin çocuğuna aşırı korumacı tavır göstermesi annenin duygusal yalnızlığının bir sonucudur. Bu tip baskıcı ailelerde yetişkinliğe girmeye hazırlanan çocukların bile ağzına kaşıkla yemek verildiği büyümesine izin verilmediği toplumsal gelişiminin engellendiği görülür. Bu durumda olan çocuğun arkadaş ilişkileri olumsuz etkilenebilir ve sosyal çevreden dışlanma gerçekleşebilir (Engin 2015).

Avcı (2006), ergenin toplumsal gelişimini ahlak gelişimi, kimlik krizi ve kuşak çatışması şeklinde incelemiştir. Ahlak gelişimi, toplumun “doğru, yanlış”, “iyi, kötü” gibi kuralları ile gelişen davranışlardır. Bu davranışların sınıflandırılması toplumsal değerlere ve aile yapısına göre değişiklik göstermektedir. Bununla birlikte bireyin sosyal çevresinde mutlu olması genel geçer toplumsal kurallara uymasıyla mümkündür (Binbaşoğlu 1990). Engle (1957) ahlaki gelişimi, Freud'un id, ego ve süperegö ilişkisiyle açıklamıştır. İd, bütün isteklerinin hemen yapılmasını isterken, ego denetim altında tutmaya, süperegö ise, geleneksel değerleri temsil ettiği için ahlaki yönünü denetlemeye çalışacaktır (Avcı 2006).

Ergenin toplumsal gelişimi, ergenin kimlik krizi yaşamasını da beraberinde getirir. Bu süreç çerçevesinde aile, çevre, grup ve toplumsal yaşam kuralları gencin amaç

ve beklentilerini,, duygularını, fikirlerini, inanç, tutum ve davranışlarını belirler. Ergen, hem toplumsal değerlerle bütünleşmek ve toplum tarafından kabul edilmek ister, hem de kendinin herkesten farklı bir birey olarak görülmesini arzular. Bu dönemde aile ve okul çevresinin ergene hoşgörülü davranması bireyleşmeyi hızlandırırken, hoşgörüsüz davranışlar ise, ergenin değer yargılarına karşı tepkisel eylemler göstermesine hem ailesi hem de sosyal çevresi için sorunlu gençler haline gelmesine neden olacaktır (Avcı 2006).

Ergenlerin toplumsal gelişimde karşılaştıkları en önemli sorunlarından biri de kuşak çatışması yaşamalarıdır. Eski kuşaklar özellikle yeni teknolojik gelişmelere uyum sağlamakta zorlanırken, çocukların da geleneklere ve kendi yaşam anlayışına sahip olmalarını beklerler. Diğer yandan, gençlerin yeniliğe hızlı ayak uydurmaları, geleneklere başkaldırmaya ve bağımsız olmaya çabalamaları, eğitim farklılığı gibi faktörler eski kuşak ile aralarında bir çatışmanın çıkmasına neden olacaktır (Yörükoğlu 1994). Bu sebeplerle yetişkinler, varolan şartlar ölçüsünde genç kuşaklara hoşgörülü davranmalı, toplumdaki değişim ve gelişimi desteklemeli (Avcı 2006), ortak değerler oluşturmali, ergenlerin sosyal ve duygusal yönden başarılı bir dönem geçirmesi sağlanarak sorunlarını daha rahat çözmesine yardımcı olunmalıdır (Yavuzer 2000).

2.3.4. Ergenlikte Kişilik ve Benlik Gelişimi

Kişilik, bir insanın kalıtım ve çevrenin etkisiyle kazandığı bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin toplamıdır. Bir diğer ifadeyle kişilik bir insanın bütün ilgisi, tutumu, yetenekleri, konuşma tarzı, dış görünüşü ve çevresine uyum biçimini sağlayan kişiye has özelliklerdir (Gander ve Gardiner 2001; Plumber 2005; Güney 2015). Kişilik kavramı; karakter, mizaç ve benlik kavramlarını kapsayan geniş boyutlu bir ifadedir. Kişiliğin duygusal özellerini oluşturan çabuk kızmak, öfkelenmek, sıkılganlık, neşeli olmak, içedönük ve dışadönüklük mizacı oluştururken; kişiliğin ahlaki yönünü oluşturan karakter ise kalıtım ve daha çok sosyal çevrenin etkisiyle oluşur (Kaya 1997). Benlik ise insanın kendi kişiliğine ilişkin kanıları, olumlu ya da olumsuz kendine özgü yargıları ile amacının ne olduğunu, ne yapacağını, nelere değer vereceğini ya da vermeyeceğini, neye inanıp inamamayacağı konusunda kendisi ve çevresi hakkında geliştirdiği algılarının toplamıdır (Kaya 1997; Güney 2015).

Ergenlikte sağlıklı benlik gelişimi aile, okul, öğretmenler, arkadaşlar, çevre ve diğer toplumsal kurumların etkisiyle gelişmektedir. Bu gelişimdeki en önemli faktörler;

ergene anne babanın desteği, kullanılan otorite türü, ailenin çocuğa sunduğu ortam, çocuğun algıladığı aile sevgisi, ebeveynlerin sağ-ölü veya öz-üvey olması, aile içi çatışmaların varlığı , sosyo-ekonomik düzey, ebeveynlerin eğitim seviyesi ve mesleği olarak sayılabilir (Robertson ve Simons 1989; Ünal 1991; Erbil ve ark. 2006; Wilkinson 2006). Özellikle aile desteği ve din olgusu benlik saygısının yükselmesine yol açarken, sigara ve madde kullanımı, okuldan kaçma, suç örgütlerine katılma, erken yaşlarda seksüel ilişki gibi faktörler düşük benlik saygısına neden olabilmektedir (Sinhaa ve ark 2007; Yıldız ve Çapar 2010). Ergenlerin duygularındaki dalgalanmalar benliklerinde istikrarsızlığın yaşanmasına neden olur. Özellikle kızların ilk ergenlik döneminden itibaren olumsuz beden imgesi odaklı benlik saygısının erkeklere göre daha düşük olduğu vurgulanmaktadır (Santrock 2014).

Çocukların aile, okul, arkadaş çevresinde kendileri ile ilgili değerlendirmeleri benlik oluşumunu doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle sosyal çevresi tarafından olumlu değerlendirmeler çocuğun gelişimini de olumlu etkileyecek, çocuk çevresinin gözüyle kendini görerek ona göre davranacaktır. Ülkemizde, benlik imgesi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada ergen bireylerin, beden imajlarına yönelik geliştirdikleri negatif fikirlerin benlik saygılarında azalmaya sebep olduğu bildirilmiştir (Koç 2004). Adölesan dönemde benlik kavramının düşük olması, ileriki gelişim dönemlerinde kişinin kendi benliğini kabul etmesinde güçlüklerle neden olur. Böyle yapıdaki kişiler agresif veya içe dönük davranışlara sahip olurlar. (Yavuzer 1992; Sarı 2008).

Ergenlerin benlik kaybına sebep olan faktörlerden birisi de ebeveynlerin psikolojik kontrol uygulamalarıdır. Bu durum, ergenin psikolojik ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine, kendi istek ve iradelerinin ergene dayatılmasına neden olacak ve ergenin benlik gelişimini olumsuz yönde etkileyerek ergenin ya boyun eğici ya da isyankâr olmasına neden olacaktır (Barber ve Harmon 2002). Ergenlik aşamasında kendi benliğini değerlendiren gencin kendisini onaylaması, olumlu olarak algılaması, değerli bulması yüksek benlik saygısına sahip olduğunu gösterir. Diğer yandan, ergenin sorunları haline gelmiş olan depresyon, adaptasyon sorunları, çatışmalar, intihar gibi çeşitli psikolojik sorunlar ergenin düşük benlik saygısına sahip olduğunun göstergesidir (Yıldız ve Çapar 2010).

Gençler hayatları boyunca yapabildikleri ya da yapamadıkları şeylere göre aldıkları geri bildirimle yüklenirler. Diğer bir deyişle, ergenler ebeveyn ve sosyal standartlara uyumlu oldukları oranda övgü ve sevgi ile karşılaşır. Bu koşullu kabul durumu benlik saygısının azalmasına neden olur. Kişinin olduğu ve olmak istediği benlik arasındaki farklılık arttıkça uyumsuzluk düzeyi de yükselecektir (Aydın 2015). Yüksek benlik duygusuna sahip ergenlerin yaşam kalitelerinin artacağı, daha mutlu ve medeni bir toplumun ortaya çıkmasına katkı sağlayacağı açıktır (Yıldız ve Çapar 2010).

Kimlik oluşumu ve benlik gelişimi ergenlerin duygularıyla ilişkilidir. Bunun sebebi üzüntü gibi olumsuz duyguların düşük benlik saygısına, neşeli olmak gibi olumlu duyguların ise yüksek benlik saygısına yol açmasıdır. Ergenlik “stres ve fırtına” durumunun zaman zaman yaşandığı bir dönem olması nedeniyle duyguların yoğunluğu, sebep olan faktörlerle orantılı değildir. Yaşı küçük ergenler çoğu zaman duygularını nasıl ifade edeceklerini bilemediklerinden fazla surat asabilir ve çok az tahrikle ya da tahrik edilmeden bile hoş gitmeyen duygularını ailesine aktarabilirler. Mutlulukları erişkinlere göre beş kat daha fazla olurken, mutsuzlukları da üç kat daha fazla olabilmektedir. Erken ergenlik dönemine göre geç ergenlik döneminde duygu durum istikrarsızlığının azaldığı, olumsuz duygu durum bildirim oranının ilk ergenlik döneminde daha fazla olduğu bilinmektedir (Santrock 2014).

Duygularını diğer insanlara göre daha rahat gösterebilen ergenler, sosyal ilişkilerini arttırabilmek için duygularını ya da öfkelerini yapıcı bir şekilde ifade etmenin önemini kavramış durumdadırlar (Saarni ve ark. 2006; Santrock 2014). Ergenlerin artan bilişsel becerileri, yaşadıkları stres ve duygusal dalgalanmalar ile başetmelerini sağlasa da çoğu zaman duygularını doğru bir şekilde yönetemezler. Bu durumda ergenler depresyon, öfke, anksiyete ve duygulanım bozukluğuna açık hale gelerek madde kullanımı, suçluluk, yeme bozuklukları gibi sorunlar yaşayabilmektedir (Somerville ve ark. 2010).

Ergenlik döneminin etkin faaliyetlerinden biri de günlük tutma eylemleridir. Ergenlerin duygularını yazarak ifade etmesinin fizyolojik ve psikolojik etkileri olabilir. Bu konuda yapılan çalışmalarda; kendisi için örseleyici bir olay veya sorunu yazarak duygularını ifade edenlerin, bağışıklık sistemlerinin olumlu etkilendiği, psikolojik

sıkıntılarının azaldığı, benlik kavramının olumlu yönde geliştiği bildirilmektedir (Hemenover 2003).

2.4. Duygu Dışavurumu

Duygu dışavurumu (DD);Herhangi bir duygusal yaşantıyı gözlenebilir sözlü veya sözsüz olarak davranışlarla aktarmak (Kennedy-Moore ve Watson 2001), bir duyguyu tipik olarak ifade eden çeşitli davranışsal değişimler göstermektir (örn; ağlama, surat asma, gülme vb) (Gross ve John 1997).

Aile ve sosyal çevre faktörlerinin birçok psikiyatrik rahatsızlığın seyrini değiştirdiği veya yordadığı genel kabul gören bir yaklaşımdır. Duygu dışavurumu özellikle psikiyatrik hastalıklarda, hastaya karşı aile üyelerinin “eleştirel”, “düşmancıl tutumlar”, “aşırı müdahaleci” ve “aşırı duygusal ilgi” düzeyi olarak tarif edilir (Kavanagh 1992; Kocabıyık ve ark. 2002; Özkırış 2011). Aile içi “eleştirisellik” bir aile üyesinin diğer aile üyeleri tarafından eleştirildiği, küçük düşürüldüğü, reddedildiği, onaylanmadığı veya kınandığı ile ilgili kavramlara işaret eder (De Berardis ve ark. 2008; Özkırış 2011).

Tarihsel olarak DD kavramı, Brown ve arkadaşlarının 1950’lerde Londra’da başlatmış oldukları bir seri çalışmaya dayanır. Bu çalışmada, taburcu olduktan sonra ailesinin yanında yaşayan şizofreni hastalarının bir kurumda yaşayanlara göre daha kötü bir gidiş gösterdikleri saptanmıştır. Bunun gibi araştırmalar sonucunda hasta yakınlarından, hastalara yönelen duyguların ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Hastalığın seyrini etkileyen aile faktörlerinin dikkate değer bir kısmı DD kavramı içinde ele alınmaktadır. Yüksek DD, aile işlevlerinde bozulma ile ilişkili görünmektedir. DD’nun, çocuk ve adölesan psikopatolojisinde de olumsuz prognoz ile ilişkili olduğu bildirilmiştir (McCleary ve Sanford 2002).

Duygu dışavurumu, aile sistemindeki çevresel faktörler ve ruh sağlığı ile yakından ilişkilidir. DD, evdeki çevresel stresin bir ölçüsüdür (aile üyeleri tarafından yapılan eleştirel yorumların sayısı, düşmancıl tutumların varlığı veya yokluğu, müdahalecilik düzeyi, aşırı duygusal koruyuculuk/kollayıcılık gibi iletişim iletişim şekilleri v.b.).

DD, bireylerin farkında olduğu bir anda veya farkında olmadan gösterilebilen bir durumdur. Bazı insanlar duygularını gülerек, söylemlerle ve yüz ifadeleriyle sürekli

olarak dışa vururken, bazıları sadece hafif bir gülümseme ile gösterirler (Andersen ve Guerrero 1998; Civan 2011). Doğu kültüründe özellikle kadınların hissettikleri duyguyu olduğu gibi aksettirmesi hoş karşılanmayan bir yaklaşım iken, batı kültüründe duygunun mutlaka hissedildiği gibi ifade edilmesi gerektiğine inanılır. Birçok kültürde insanlar, sıkıntılı yaşam olaylarını ve olumsuz duygusal durumlarını arkadaşlarına, din adamlarına, psikoterapistlere anlatarak rahatlamak ve acısını paylaşmak ister. Kişilerin duygularını özgürce ifade etmesi hem bireyin ruh sağlığı için hem de etkili ilişkiler açısından önemli bir durumdur (Camras ve ark. 2008).

DD, bireylerin etrafındaki kişilere gereksinim ve beklentilerini ifade etme yoludur. Aile, kişilerarası ilişkilerin en yoğun yaşandığı ortamlardan biridir. DD, aile yaşantısının duygusal niteliğini göstermekte olup, kontrolsüz ve yüksek duygu dışavurumuna maruz kalan kişilerin ciddi oranda sıkıntı yaşayacağı bildirilmektedir. (Ölçer 2010).

Hasta ve hasta yakınlarının etkileşimleri ile ilgili çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde; düşmancıl tutumu belirgin olan hasta yakını, önemli bir konu hakkında hasta ile iletişime girdiğinde “eleştirel” davranarak problem çözmeye odaklanmak yerine hastayı suçlamaktadır (Chambless 2001). DD yüksek olan ailelerin çok konuşup az dinledikleri, aşırı müdahaleci ve suçlayıcı oldukları, tepkilerinin abartılı olduğu, dolayısıyla sağlıklı veya hasta bireylerin yaşam olaylarına çözüm bulma yetilerinin zayıf olduğu, DD’u düşük olan ailelerin ise; daha toleranslı, yardımsever, ilgili, duyarlı kabullenici, serinkanlı özellikler taşıdığı bilinmektedir. DD’nun yüksek olduğu ailelerde nüks ve tekrar hastaneye yatış oranlarının belirgin şekilde arttığı yapılan araştırmalarda vurgulanmıştır (Berkson 1992; Çetin ve ark. 2013).

Son yıllarda, DD ve çocuk-adölesan ruh sağlığı arasındaki ilişki ile ilgili araştırmalar artış göstermektedir. DD’u yüksek olan ailelerin çocuklarında, herhangi bir psikiyatrik hastalık olasılığı beş kat artmakta (Vural ve ark. 2013) ve birçok çalışmada DD’nun depresyon, obsesif-kompulsif bozukluk, yeme bozukluğu gibi hastalıklar ile arasındaki ilişki gösterilmektedir (Berksoy Hayta 2009). Yüksek DD’nun bir stressör olarak işlev gördüğü ve yatkınlığı olan kişilerin semptomlarını arttırdığı görülmüştür (Kavanagh 1992; Ebrinç ve ark 2001; Çolpan 2015). Kültürel yapı, sosyoekonomik düzey ve ebeveyn cinsiyeti ile DD’nun ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Ergenlerin yaş bakımından henüz küçük olmaları, anne ve babalarına karşı sevgi bağlarının bulunması aile üyelerini birbirine bağımlı hale getirir. Bununla birlikte sağlıklı bir aile ortamı ergenler için olumsuz etkiler oluşturur. Ergenlerdeki yüksek ebeveyn duygu dışavurumunun zararları erişkinlere göre daha fazla etkili bir durumdur (Wamboldt ve Wamboldt 2000; Eray 2015).

Çolpan (2015) yaptığı bir çalışmada, obezitesi olan ergenlerde algılanan duygu dışavurumu, duygusal destek yokluğu, müdahalecilik ve sinirlilik ile benlik saygısı, duygusal, davranışsal sorunların obezitesi olmayan ergenlere göre, daha fazla olumsuzluk oluşturduğunu bildirmektedir.

Fırtınalı ve stresli bir dönem geçiren ergenlerde, ebeveynlerin yüksek duygu dışavuruma sahip olmaları ergenlerde anksiyete semptomlarının ortaya çıkmasına neden olabilir (Garcia-Lopez ve ark. 2014). Bununla birlikte duygu dışavurum eğitim seanslarından sonra ebeveynlerin çocuklarını bilişsel davranış teknikleri kullanmaları için yönlendirdikleri, sosyal durumlara daha açık olmaları ve kaçınma davranışlarını gözardı ederek cesaretli olmaları için teşvik ettiği görülmektedir (Nauta ve ark. 2003; Stallard 2009; Garcia-Lopez ve ark. 2014).

Ergenlerde ve çocuklarda ailenin duygu dışavurumu psikopatolojik vakaların prognozunun kötüleşmesine neden olabilecek stresör bir faktördür (Nelis ve ark. 2011). Sosyal anksiyeteli ergenlerin ebeveynleri genellikle yüksek duygu dışavurum düzeyine sahip ailelerdir. Bu nedenlerle, ebeveynlerin düşmancıl tutum ve eleştiri yaparak çocuklarına karşı negatif duyguları ifade etme eylemlerinden uzaklaşması, pozitif iletişim yoluyla çocuklarının güvenlik duygusunu artırması gerekir (Storch ve Masia-Warner 2004; Öztürk ve ark. 2005; Ranta ve ark. 2013; Aslam 2014).

Asarnow, ergenlerin ailelerine hala bağımlı olduğunu ve bu nedenle, özellikle sağlıklı aile ortamının olumsuz etkilerine karşı savunmasız olduğunu önermektedir (Asarnow 2001). Çocuk ve ergenlerin “yüksek ebeveyn duygu dışavurumunun zararlı etkilerine, erişkinlere göre daha “duyarlı” olabileceğini ileri sürmüştür (Nelis ve ark. 2006). Bu da, daha genç popülasyonlarda DD ölçümlerinin uygunluğunun göz önüne alınmasına yol açmıştır (Çolpan 2015).

Duygu dışavurumu ev ortamının ve aile hayatının duygusal kalitesi ve atmosferinin ölçüsü olarak değerlendirilir. Yüksek duygu dışavurumu zaman içinde gelişen bir tepki tarzıdır. Bu tepkinin düzeyi aile içi sorunların çözümünde etkilidir. Düşük duygu dışavurumuna sahip ebeveynlerin çocukları daha az sorunlu, yüksek duygu dışavurumuna sahip ailelerin ise hem kendilerinde hem de çocuklarında sosyal kaçınma, depresyon, intihar eğilimleri, obsesif kompulsif bozukluk, anksiyete, şizofreni gibi psikiyatrik sorunların daha fazla olduğu bildirilmektedir (Ebrinç ve ark. 2001; Tüzer ve ark. 2003; Hoste ve Le Grange 2008; Garcia-Lopez ve ark. 2014).

2.5. Psikososyal Uyum

“Uyum” kişinin, kendi benliği ve içinde yaşadığı çevre ile dengeli ilişkiler kurup sürdürebilmesi olarak açıklanmaktadır. İnsanlar, yaşam boyunca içten ve dıştan gelen birçok güdü ve dürtünün etkisi altında seçim yapmak zorunda kalır. Seçim yapma engellemeye, engelleme çatışmalara, çatışmalar da bireyde kaygılara sebep olur. Kişi kaygı duyduğu durumdan dolayı ya kaygı yaratan durumdan uzaklaşır ya da saldırganlık göstererek savunma davranışında bulunur (Güney 2015).

İnsanların kendi içinden veya etrafındaki kişilerden gelen talepler karşısında gösterdiği reaksiyona “uyum” adı verilir. Uyum, bireylerin hem kendileriyle hem de çevresindeki diğer bireylerle olumlu ilişkiler içinde olması ve aynı zamanda bu ilişkileri sürdürebilmesidir. Teknolojik gelişmeler, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler, sosyal ilişkilerin şekil değiştirmesi ve kültürel alanlardaki değişikliklere kişinin ayak uydurabilme özelliği, kişinin kendi benliği ve çevresi ile etkili ve dengeli ilişki kurmasına göre uyumlu olup olmadığı belirlenebilir (Başaran 1992, Bostan 1993, Napoli ve ark. 1996, Öz 2012).

Uyum, insanların çevrelerindeki değişikliklere verdiği yanıtlarla sağlanan dinamik bir süreçtir.. Uyumun üç temel ögesi vardır. Gerçekçilik, yüklenme ve kendini kabul etme (MEB 2011). “Hemşirelik Sonuçları Sınıflandırma Sistemi’nde (Nursing Outcomes Classification-NOC)” psikososyal uyum “bireyin, önemli bir yaşam deneyimine uygun psikososyal yanıt verebilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Güney 2014).

Hayatta yaşanan her yeni olayın ve meydana gelen her değişimin belli bir süre uyum dönemi bulunmaktadır. Adölesan evre de önemli bir uyum süreci olarak kabul edilir. Bu süreç, her ergen tarafından değişik şekillerde deneyimlenir. Çevrenin bu sürece katkısı pozitif olursa, adaptasyon süreci de olumlu ve hızlı seyredecektir (Abalı 2012; Avcı ve ark. 2013). Bu dönemde, kronik hastalıklar, obezite, cerrahi müdahaleler gibi sorunlar da psikososyal uyum sorunlarına yol açabilmektedir (Köse 2016; Güney 2014, Bruk 2014).

Arkadaş ilişkileri ve bir gruba ait olmak psikososyal uyum esnasında bireyi rahatlatan durumlardır (Bruk 2014). Ailenin, gençlerin uyum ve gelişiminde ne kadar önemli bir işleve sahip olduğu pek çok araştırma sonucunda gösterilmiştir (Drotar 1997; Türküm ve ark 2005; Kındap ve ark. 2012; Avcı ve ark. 2013). Sağlıklı/sağlıksız aile işlevselliğinin kişinin uyum sürecindeki etkisi üzerine yapılan araştırmalarda iyi uyum sağlamış ebeveynlerin kişinin olumlu psikososyal uyum geliştirmesini sağladığı, daha az uyum sağlanmış aile ortamında yetişen kişilerde ise daha sık uyum sorunları yaşandığı belirlenmiştir (Kalyencioğlu ve Kutlu 2010). Adölesan bireylerin aile ve arkadaşlarından destek alması, problem çözme yeteneklerini artırarak uyum sürecini kolaylaştırmaktadır (Kalyencioğlu ve Kutlu 2010; Kındap ve ark. 2012).

2.5.1. Ergenlerde Psikososyal Gelişim ve Psikolojik Bozukluklar

Psikososyal gelişim; çocuğun bilişsel, duygusal ve fizyolojik gelişiminin yanı sıra toplumdaki normlara, kültürel değerlere ve davranışlara ilişkin beklentileriyle gelişen sosyalleşme sürecidir. Kişilik gelişimi üzerine yapılan çalışmalar bireylerin yaşamları süresince gösterdikleri farklılaşmayı psikososyal değişimlere bağlamışlardır. Erikson, kişilik gelişim aşamalarını ‘bunalımlar’ olarak nitelemiş, yaşam boyu devam eden kişiliğin gelişiminde en önemli dönemin ergenlik dönemi olduğunu belirtmiştir (Geçtan 2003; Engin 2015).

Ergenlik dönemi boyunca karşılaşılan sorunlar ergenlerde büyük bir kaygıya neden olur. Bu kaygıların üstesinden gelmenin ilk aşaması çocuğun ebeveynlerine düşer. Bu hassas dönemde, ebeveynlerin yapmaları gereken ilk şey ergenlik dönemi hakkında bilinçlenmek ve çocuklarıyla girecekleri çift yönlü iletişim ve empati sürecini sağlıklı bir şekilde yürütmektir. Ergenlik döneminde yeterli aile desteği göremeyen ergenlerin

kaygılarını gidermek için çeşitli mecralara girdikleri, zararlı alışkanlıklar edindikleri, psikososyal bozukluklarla başbaşa kaldıkları görülür (Senemoğlu 2003).

Ergenlik döneminde meydana gelen değişiklikler ergenlerin yeni bir kimlik kazanma aşamasında kaygı ve endişe duymalarına, cinsel dürtülerinde artışa, bireysel özgürlük isteği ve ebeveyn çatışmasından kaynaklanan sorunlara neden olacaktır. Bu istikrarsızlık dönemi ergenin içinde bulunduğu döneme özgü psikososyal davranış bozukluklarına da sebep olabilir (Çetinkaya ve Gözen 2016).

“Ruhsal hastalık, insanın duygu, düşünce ve davranışlarında olağan dışı sapmaların, aykırılıkların bulunmasıdır, diye tanımlanabilir. Ruhsal hastalık belirtileri rahatsız edici, acı verici, kişiyi ve çevresini mutsuz eden belirtilerdir” (Yörükoğlu 1996). Ergenlik döneminde meydana gelen değişiklikler gencin uyum sürecini zorlaştırıyor, şiddetlendiriyor ve kimliğini engelleyecek tarzda şekilleniyorsa ruhsal problemlerin olduğundan bahsedilebilir (Yavuzer 2015).

Yörükoğlu (1996), gençlik döneminde görülebilecek ruhsal sorunları nevrozlar, psikozlar, cinsel uyumsuzluklar, davranış bozuklukları, alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı şeklinde incelerken; Santrock (2014), ergenlik ve beliren yetişkinlikte karşılabilecek sorun ve bozuklukları madde kullanımı, çocuk suçluluğu, depresyon ve intihar, yeme bozuklukları olarak sıralamıştır. Ergenlik dönemi üzerine yapılan çalışmalara göre ergenlerde uyuşturucu, nikotin, alkol gibi “madde kullanımı”; kaygı, depresyon, fobi gibi “içe-yönelim bozuklukları”; suçluluk ve evden kaçma gibi “dışa-yönelim bozuklukları” yaşanan psikososyal sorunlardır (Yavuzer 2015).

Ergenlik döneminde görülen otorite çatışması, yalan gibi küçük eylemler öfkeli saldırganlık, olumsuz kimlik, antisosyal davranışlar, kızların evden kaçma eylemleri, eğitim ve okul başarısına ilişkin beklentilerin düşüklüğü, ebeveyn kontrolünün zayıflığı, yaşanan çevre, akran ve kardeşlerin suça yatkınlıkları ergenlerin suç işlemesine sebep olan faktörlerdir (Santrock 2014).

Ergenlerin beden memnuniyetsizliği, düşük benlik saygısı, kilo kaybına yönelik baskı, aşırı kilolarla alay edilme, ebeveynlerin sağlıklı beslenmemesi, spor yapmaması, cinsel ilişki yaşamaları, medya ve rol modelleri ergenlerin yeme bozukluğu yaşamalarına yol açmaktadır (Eichen ve ark 2011; Parker ve ark. 2004; Cauffman 1994; Field ve ark.

2001; Santrock 2014). Yeme bozuklukları 12-18 yaşlarında başlayan aşırı kilo alma korkusu nedeniyle istemli şekilde aşırı zayıf kalma çabası olarak tanımlanan anoreksiya nervoza ile zaman zaman aşırı yemek yeme isteğinin ardından kilo almayı durdurma eylemi olarak tarif edilen bulimiya nervozadır. Bu dönemlerde beden imajından memnun olmayan ergenlerin gösterdikleri yeme bozuklukları beraberinde obsesif kompulsif bozukluklar, çökkünlük ve psikoseksüel bozukluklara da neden olabilir (Yavuzer 2015).

Öz kırım girişimi kişinin çaresiliği, karamsarlığı, gidişi değiştirecek güce sahip olmama, köşeye sıkışma duygusunu hissetmesi karşılığında ortaya çıkan öfkeyi kendine yöneltmesidir. Bu nedenle özyıkım bir depresyon belirtisidir. Gencin sorunlarının önemslenmemesi, gence öfkeyle tepki gösterme, aileden birisinin ölmesi, ebeveyn tartışmaları ve boşanma, anne yada babanın birden fazla evliliği ergenlerin intihar eğilimini artıran faktörlerdir (Yörükoğlu 1996).

Ergenlik döneminde görülen psikososyal bozukluklara karşı başetme stratejilerine başvurulmalıdır. Bu stratejiler; olumlu ve iyimser düşünme, öz kontrolü artırma, sosyal destek arama, psikolojik danışmana ya da terapistle başvurma, birden fazla başa çıkma stratejisini kullanma olarak sayılabilir. Bu stratejiler tek başına kullanıldığında bazen yeterli olmayabilir, bu nedenle çoğu zaman birden fazla strateji kullanılarak ortaya çıkan stres ya da psikolojik bozukluklarla mücadele edilebilir (Santrock 2014).

2.5.2. Ergenlikte Aile Tutumları

“Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş özdeksel ve tinsel zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir” (Sayın 1990).

Yörükoğlu (1994)’na göre ise “aile, insan ilişkilerinin sergilendiği bir sahne gibi düşünülebilir. Çocuk bu sahnede, insan ilişkilerini, bütün karmaşık yönleri ile gözlemler ve yaşar. İnsan ilişkilerini belirleyen anlaşma, uzlaşma, bağlılık, işbirliği gibi olumlu nitelikleri evde kazanır. Anlaşmazlık, çekişme ve çatışma gibi olumsuz durumlarda takınacağı tutumları da evde öğrenir.”

Çocuklarda kişilik oluşumu ve benlik saygısı uyumlu aile ilişkilerine, çocuğun ailede kabul görmesine ve karşılıklı sevgi - şefkate dayanan güvenli bir aile ortamının varlığına bağlıdır. Aile ilişkilerinin temelini, ebeveynlerin birbirine karşı tutumu belirler. Anne-babanın sevgi, anlayış, uyumlu ve sıcak ilişkili bir aile hayatı yaşamaları çocukların kişilik oluşumu ve uyumunu pozitif etkilerken, ailede eşler arası gergin, çatışmalı bir ilişkisinin yaşanması çocukları güvensiz ve huzursuz duruma düşürmektedir (Yörükoğlu 1994; Avcı 2006). Ebeveynler, sözlerden çok davranışlarıyla çocuklarına model olabilirler. Anne ve babanın çocuğu korkutmadan ve işbirliğine dayalı iletişim ortamını sağlaması, çocukların pozitif düşünen, psikososyal uyumu iyi,, yaratıcı, otokontrolü gelişmiş bireyler olmalarına olanak sağlar (MEB 2007).

Ana-baba modeli ve bununla ilişkili olarak çocukların geliştirebileceği davranışların nasıl olabileceği konusunda yapılan çalışmalara göre; otokratik, izin verici, demokratik, aşırı koruyucu ve müdahaleci, ilgisiz, denetleyici ve yargılayıcı tutumlar sergilenmektedir (Adams 1995; Kaya 1997; Demiriz ve Öğretir 2007).

2.5.2.1. Otoriter (Otoriter) Tutum

Otoriter tutum aile içerisinde konulan kurallara koşulsuz uyulması ve itaat edilmesidir. Otoriter tutum sergilenen bir ailede;

- Çocuk herhangi bir konuda kendi görüşlerini ifade edemez, genellikle görüş alış verişi yapılmaz,
- Çocuğun evde söz hakkı bulunmaz,
- Çocuğun benliğini yönetmede liderlik ve önceliği ele almasına müsaade edilmez,
- Çocuklara gerçeği açıklanmayan, sebebini kavrayamadığı birçok konuda yasaklar getirilmesi,,
- Ebeveynler tarafından konulan kurallara ve yasaklara çocuğun koşulsuz itaat etmesi ve uygulaması istenir,
- Çocuğun kurallara uymaması durumunda ebeveynler fiziksel ve sözlü (duyguları inciten) ceza verebilir,
- Eleştiriler çocukların kişiliğine yöneliktir.
- Ebeveyn çocuğun üzerinde baskı kurması ve aşırı disiplinli davranır
- Çocuğun yapabileceğinin üzerinde bir başarı beklentisine girilir,

- Ebeveynler arkadaş çevresini ve bulunduğu ortamları abartılı bir şekilde denetler ve sınırlar çizer (Demiriz ve Öğretir 2007).

Otoriter bir ailede yetişen çocukta birçok sorun meydana gelir. Bu sorunlardan en önemlisi benliğe yönelik olumsuz yargının çocukta kendine güvensizliğe, yapabileceği işlerde bile yapamayacağı duygusuna kapılmasına, düşüncelerini diğer insanlara iletmede çekingenliğe (Aslan 1992), çocukla çatışmaya girilmesi nedeniyle yüksek düzeyde anksiyeteye, diğer bireyler ile başarısız ilişkiler kurulmasına, anti-sosyal bir yaşam tarzına, yapılan aktivitelerin aşırı kontrol edilmesi çocukta kendine olan saygısının azalmasına, içe dönük bir kişilik oluşmasına, kuşkucu ve karamsar olmalarına neden olmaktadır (Aslan 1992; Kaya 1997; Bee 1996; Demiriz ve Öğretir 2007).

Otoriter ortamda büyüyen çocuklar anne-babalarından çok korktukları için tepkiyi engelleme adına iyi davranırlar, ailelerinden uzakta içsel disiplini geliştiremezler, anne-babalarının kendilerini sevmediklerini düşündüklerinden okulda veya dış ortamda agresif, başkalarına zarar veren ve akademik başarıları düşük bir görüntü çizerler. Aşırı baskıcı bir ailede çocukların sıklıkla azarlanması, eleştiri yapılması, kıskançlık, ilgi ve sevgi gösterilmemesi, çocukların aşamadığı korku, endişe, yalnızlık ve aşağılık duyguları gibi birçok faktör çocuğun tırnak yeme davranışı sergilemesine yol açmaktadır (Derman ve Başal 2013).

2.5.2.2. İzin Verici (Aşırı Hoş Görülü) Tutum

Aşırı hoş görülü ve izin verici aile tutumu, ergen ile ilişkili kararlar almada ergenin anne-babadan daha etkin durumda olmasıdır. Bu tutumu gösteren ailelerde;

- Çocuklara çok fazla özgürlük tanınır,
- Ebeveynler çocuklarını hiçbir şekilde kontrol etmezler ve bazen de ihmale varacak şekilde bir hoşgörü ile davranırlar,
- Anne-babalar sıcak ve sevecendirler,
- Çocuklar hemen hemen her konuda kararlarını kendileri verirler,
- Çocuklar, yemek yeme, yatma, televizyon izleme, dışarı çıkma ve oynama gibi konularda özgürce karar verirler,
- Çocuklar sınırsız davranışa sahip oldukları için neyin yapıp, neyin yapılmayacağını bilemez ve kendilerini güvensiz hissederler,

- Egoisttirler, agresif davranışların artmasına neden olabilirler,
- Sınırsız yaşadıklarından başka bireylerle işbirliği yapamazlar,
- Sosyal ilişkilerde başarısızlık yaşarlar,
- Olgun davranamazlar, kendi dürtülerini kontrol edemezler ve bağımlıdırlar,
- Bencil, sabırsız ve anlayışsızdırlar (Steinberg ve ark.1989; Kaya 1997; Pardeck ve Pardeck 1988; Demiriz ve Öğretir 2007).

Otokratik ve aşırı hoşgörölü anne-baba tutumları çoğu özellikleriyle farklı davranışlar gösterir. Buna rağmen her iki ailede yetişen çocukların benlik kontrolü diğer aile tiplerinde yetişenlere göre daha düşüktür. Otoriter anne-babanın çocuklarına göre hoşgörölü tutum sergileyen anne-babaların çocuklarının duygu durumu daha olumlu ve anne-babalar da daha hayat doludur (Steinberg ve ark. 1989).

2.5.2.3. Demokratik Tutum

Demokratik tutum gösterilen ailelerde, ergenin kendi davranışına ilişkin konular tartışılırken kendi görüşünü bildirmesine izin verilir. Bu tutumun sergilendiği ailelerde ergen kendi kararlarını kendisinin vermesi söz konusu olsa da son karar anne ve babaya aittir veya anne-babanın onayına uygun olmalıdır (Demiriz ve Öğretir 2007).

- Çocuklara farklı olma ve kendi davranışının sorumluluğunu üstlenme fırsatı verilir,
- Çocuklardan olgun davranış beklenir,
- Gerekli olduğunda kurallara uymasını istenir,
- Anne-babalar çocuklarına karşı sıcak, ilgili, sabırlı, duyarlı ve iyi bir dinleyiciler,
- Karar almada çocukların görüşleri de alınır,
- Çocuğun varlığına ve isteklerine saygı duyulur,
- Sorunlarla en iyi baş edebilen çocuk grubudur,
- Dirençli ve başarı yönelimlidirler ve sorumluluk sahibidirler,
- Bağımsız olarak kendilerini iyi bir şekilde ifade edebilirler,
- Aynı zamanda arkadaşlarıyla iyi geçindikleri ve ebeveyn işbirliğine açık oldukları görülür (Kaya 1997; Demiriz ve Öğretir 2007).

Demokratik ailelerde yetişen çocuklar sosyal açıdan yeterli, becerikli, yardımsever, arkadaş canlısı, diğer bireylerin gereksinimlerine saygı duyan, özgüveni yüksek ve sorumluluk sahibi olurlar (Aslan 1992; Ryder 1995; Demiriz ve Öğretir 2007). Demokratik ailelerde daha önceden sınırları çizilmiş uyulması beklenen kurallar belirlenmiştir, hangi davranışın ödül veya ceza alacağı bilinmektedir (Tuzcuoğlu 2003; Taner Derman ve Başal 2013).

2.5.2.4. Aşırı Koruyucu ve Müdahale Edici Tutum

Bu tutumun sergilendiği ailelerde, anne babalar gereğinden fazla kontrolcü ve müdahaleci davranırlar. Aile içinde alınan kararlarda çocuğun isteği çok fazla önemli değildir ve anne babanın buna hakkı olduğu savunulur (Kulaksızoğlu 1989; Kulaksızoğlu 2004).

- Anne baba, çocuğun gereksinimi olmadığı hallerde bile müdahale eder,
- Çocukların gereksinimleri her zaman ana- baba tarafından karşılanır,
- Çocuğun kendi kendisine yetmesine imkan tanınmaz,
- Kendi başına araştırma yapması engellendiği için çocuk bağımsız davranamaz ve kendine güven duygusu azalır,
- Çocuk aşırı bağımlı, hayal kırıklıkları olan kişiliğe sahip olur,
- Çocuğun korunması adına birçok işlevine ve ilişkilerine sınırlama getirilir,
- Çocuğu aşırı koruma kendisini savunamaz hale getirir,
- Çocuklar uyum gösteren, çekingen bir kimlikle birlikte sorumluluk duygusu gelişmemiş, şımarık kişiliğe sahip olabilir,
- Bu tutum ile yetiştirilen çocukların sorun çözme becerileri de yetersiz olur (Navaro 1989; Kaya 1997).

Engin (2015) yaptığı çalışmada, aşırı koruyucu anne tutumu ile sosyal içe dönüklük/depresyon ve dikkat sorunları arasında pozitif ve anlamlı ilişki belirlemiştir. Til (2012) anne-babanın aşırı koruyucu ve kontrolcü tavırlarının çocuğa olumsuz mesajlar verdiğini bildirmiştir. Bu mesajlar, çocukta “Sen kendi başına yapamazsın”, ”Her an benim yardımına ve korumama ihtiyacın var” hislerini uyandırmaktadır. Bu nedenle aşırı koruyucu tutum ile büyüyen çocuğun özgüven ve benlik saygısında geri dönüşü olmayan hasarlar oluşur, aşırı ilgi ve kontrole bağımlı hale gelir, kendi başına hiçbir şey beceremeyeceğine inanır, başkalarına muhtaç ve çaresiz bir birey haline gelir.

2.5.2.5. İlgisiz Tutum

İlgisiz tutum sergileyen ailelerde, anne-baba ergenlerin davranışlarını yönlendirmede etkisiz kalmaktadır (Adams 1995).

- Ebeveynler, çocuğun gereksinimlerini karşılamayı aksatır ve ona düşmancıl duygular beslerler,
- Anne-babaların aşırı stresli yaşantıları çocuklarına yardımcı olmalarına engel olur,
- Ebeveynler tarafından çocuklara hiçbir kural konulmaz, çocuklarının başarıları dikkate alınmaz, çocuklar sürekli eleştirilirler,
- Anne babanın aşırı beklentileri nedeniyle çocuk başarısızlığa uğrar, “nasıl olsa yapamıyorum, öyleyse neden deneyim?” duygusuna sahip olur,
- İlgisiz aile tutumunda çocuklara sınır konulmadığı halde ihtiyaçlarının karşılanmaması ve ebeveynlerin aşırı stresleri nedeniyle çocuklar kendilerini ifade edemezler,
- Çocuklar yüksek düzeyde saldırgan davranışlar gösterirler,
- Benlik saygıları azaldığı için suçlu olduklarını düşünürler,
- Başkalarının gözünde daima başarısız göründüklerini düşünürler,
- Sevilmedikleri için başkalarını da sevmekte sorun yaşarlar,
- Çocuklar, yardım duygusundan uzak, sinirli, duygusal kırıklıklar yaşarlar,
- Kendinden küçük ve zayıflara karşı olumsuz duygulara sahiptirler (Yavuz 1991; Bee 1996; Kaya 1997).

2.5.2.6. Denetleyici ve Yargılayıcı Tutum

Denetleyici ve yargılayıcı ailede çocuğun tutum ve davranışları anne-babanın isteğine göre düzenlenir. Çocuklar sürekli denetlendiklerinden en ufak hataları ve yaramazlıkları anne-babalar tarafından görülür. Bu çocukların hataları hemen düzeltilir ve çocuğun kurallara sıkı sıkıya uyması beklenir. Yargılayıcı davranışta da aile çocuğun davranışlarını “iyi”, “kötü”, “ayıp” biçiminde gruplayarak yargılama tutumunu içselleştirmesi istenir. Yargılanan çocuk kendisini anlaşılmamış, itilmiş, haksızlığa uğramış birisi olarak gördüğü için iletişimi keserek devamlı savunmaya geçmeye ve karşılık vermeye zorlanır (Derman ve Başal 2013).

Yukarıdaki anne-baba tutumlarından başka dengesiz ve tutarsız, eşitlikçi, yetkeci, bırak yapsıncı tutum gibi birçok davranış şekli de ailelerce uygulanan tutumlardır. *Dengesiz ve tutarsız tutum*'a sahip ebeveynler, bir gün izin verici karşıladığı davranışa başka birgün cezalandırıcı davranır, çocuk ne yapacağını bilemez hale gelir, *sürekli dengesiz ve kararsız tutum* sergileyen anne-baba tutumuna karşı, çocuk korkular, kuruntular ve ilgiyi üstüne çekecek sorunlar çıkarır (Çağdaş 2003; Derman ve Başal 2013). *Eşitlikçi tutumda*, aile üyeleri verilen kararlara eşit derecede katılımında bulunur; *yetkeci tutumda*, ebeveynler ergenin sorunlarının çözümüne katkıda bulunmalarına rağmen sonuçta kendi yargılarına göre karar verirler, kurallar anne- baba tarafından konur ve çocukların alınan kararlara uyması beklenir; *bırak yapsıncı tutumda*, ergenler karar verirken, anne-babanın isteklerini kabul etme ya da etmemede özgürdür (Gander ve Gardiner 2001).

Ebeveynler ergenin akranlarıyla olan ilişkilerini denetleyerek ya da akran ilişkileri hakkında onunla iletişim kurarak akran ilişkilerini şekillendirebilirler. Ergenlerin arkadaşlıklarına ilişkin standartlar, değerler, beklentiler ve olası sonuçlarını bildirerek “rehberlik” ederken; tercih edilen akranlarla arkadaşlık kurmasını teşvik ederek “destekleme”, tercih etmediklerini bildirerek “yasaklama”, arkadaşlık ilişkilerinde fikir bildirmeyerek “tarafsızlık” faaliyeti yürütürler. Bu yönetim şekliyle aileler ergenin psikososyal gelişimini kontrol altına alarak daha az hata yapmalarına aracılık etmeye çalışırlar (Mounts 2002; Fletcher ve ark. 2004).

Uludağlı ve Sayıl (2009) lise ve üniversite öğrencileri üzerine yapmış oldukları bir çalışmada “Hem lise hem de üniversite öğrencilerinde; ebeveynin arkadaş ilişkilerini yasaklaması ve ergenin saldırganlığı, risk alma davranışlarını pozitif yönde; ebeveynin akran ilişkilerine rehberliği ise negatif yönde yordamaktadır.” şeklinde bir sonuca ulaşmıştır.

Çoğu anne-babalar, çocukların zorlanarak eğitilmesinden yanadırlar. Anne-babaların çocuklarına davranışı hakkında Tausch (1991) ve Gramer (1994)'e göre aileler; çocuklarına değer verdikleri, onlara karşı açık oldukları, hem çocuklarının hem de kendi duygularını paylaştıkları, çocuklarını olduğu gibi kabul ederek, yeteneklerine uygun olarak gelişmelerine imkan verdikleri ve onlara iyi örnek oldukları takdirde, çocuklarda yaşamlarının sonraki dönemlerinde kurdukları ilişkilerde bu şekilde davranırlar.

Ebeveynler bu tutumları ile çocuklarının psikososyal gelişimini olumlu etkileyerek iyi bir rol model olmuş olurlar (Demiriz ve Öğretir 2007).

2.6. Ergenlik Döneminde Hemşirenin Rolü

Ergenlik döneminde meydana gelen fiziksel, cinsel, duygusal, psikososyal değişimler hem ergenin hem de ailesinin üstesinden gelemeyeceği sorunlar oluşturabilir. Bu sorunların üstesinden gelinmesinde aile, okul, danışmanlık merkezleri, sağlık hizmetlerinin sorumlulukları bulunmaktadır.

2.6.1. Ergenlerin Sosyalleşmesine Yönelik Hemşirelik Yaklaşımı

İnsanlar, hayatları boyunca toplum kurallarına uyarak ihtiyaçlarını gidermek ve kendini daha iyi hissedecek şekilde yaşamak ister. Sosyalleşme toplumun sosyo-kültürel değerlerinin çocuğa aile, okul, akraba ve arkadaş çevresi vasıtasıyla aktarılmasıdır (Özçakar 2010). Ergenlerin davranışlarına rehberlik edecek değerler ve sorumlulukların öğretilmesi öncelikli olarak ailenin görev alanı içerisinde olsa da bu eğitimin verilmesinde hemşirelerin de önemli rolleri vardır (Şahin ve Özçelik 2016).

Ergenlik dönemi içerisinde çocuklarda meydana gelen sorunların çözümünde özellikle çocuk hemşireliğinin önemi büyüktür. Erken, orta ve geç ergenlik dönemlerinde en azından bir kez birinci basamak sağlık hizmetleri hemşiresiyle görüşülmesi gerekir. Hemşirenin ergenin fiziksel, cinsel, duygusal yönden gelişimini izlemesi, ihtiyaç durumunda eğitim, danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermesi gerekir. Ergenlik döneminde meydana gelen değişikliklerin tamamı ergenin sosyalleşmesini de etkileyecek faktörlerdir (Özçakar 2010).

Hemşirenin ergenin sosyalleşmesi konusunda yapabilecekleri Arıkan ve ark. (2013) ve Steinberg (2013)'e göre şu şekilde özetlenebilir (Şahin ve Özçelik 2016);

- Hem ailenin hem de ergenin sosyalliğini artıracak etkinlikler planlanabilir,
- Öz-disiplin ve öz-saygı bilinci verilebilir,
- Ergenin özgüven kazanmasına katkıda bulunarak ailenin içinde karar alma ve uygulama mekanizmasına katılımı sağlanır,
- Ergenlerin yaşlarına uygun görev ve sorumluluklar üstlenmesi istenebilir,
- Ebeveynlerin ergene karşı tutumlarında ve kuralların uygulanmasında tutarlı davranışları için uyarılar yapılabilir,

- Ebeveynlerin kontrolcü, baskıcı veya aşırı koruyucu tutumlardan sakınmaları istenebilir,
- Ebeveynlerin ergeni hiçbir zaman başkasının önünde eleştirmemesi ve davranışlarını başkalarıyla karşılaştırmaması gerektiği bildirilebilir,
- Ergene disiplin kazandırılırken özerkliğine saygı gösterilmesi, kişiliğine yönelik eleştirilerden sakınılması, aşırı nasihat verilmemesi gerektiği konusunda bilgilendirmeler yapılabilir.
- Ergenin kitle iletişim araçlarını kullanımını sınırlandırması ve internet üzerindeki gözetimi konusunda aile bilgilendirilebilir (Şahin ve Özçelik 2016).

2.6.2. Ergenlerin İntihar Eğilimi ve Ruhsal Sorunlarına Yönelik Hemşirelik Yaklaşımı

“Özkıyım” veya “intihar”, bireye ait biyolojik, psikososyal, sosyokültürel ve çevresel faktörlerin etkisi altında kişinin hayatına son verme girişiminde bulunmasıdır. Fırtınalı ve stresli bir hayat süreci olan ergenlik dönemi fiziksel, cinsel, duygusal değişikliklere uyum sağlayamama karşısında birçok psikolojik problemin ortaya çıkmasına neden olur. Ergen sağlığının sürdürülmesi ve intihar girişimi risk faktörlerinin belirlenmesi ve özkıyımları önlemede en önemli görev sağlık profesyonelleriyle birlikte hemşirelere düşmektedir (Çetinkaya ve Gözen 2016).

Ergenin kendine yönelik nefret, umutsuzluk, karamsarlık, yalnız olduğunu düşünme, keder ve kontrolü kaybetme duyguları, sorun çözmedeki yetersizlikleri sosyal etkileşimlerini bozar. Bu da, duygu durumu olumsuz etkilenen ergeni intihar girişimine yaklaştırır (Aziato ve Dedey 2015). Okul sağlığı hemşireleri, ergenlerin psikososyal özelliklerini değerlendirerek intihar eğilimini belirleme ve önleme sorumluluğunu yerine getirerek toplum odaklı sağlık bakım uygulamaları için önemli bir görev üstlenmelidir (Nur ve Sümer 2008; Aktaş ve ark. 2012).

Hemşireler, ergenlerle görüşerek risk faktörlerini belirlemeli, ergene yapılacak görüşmenin gizli kalacağı anlatılarak kendini rahatsız ve huzursuz hissetmesi önlenmeli, iyi bir dinleyici olduğunu göstermeli, ailelerin ergenin durumu hakkında bilgi sahibi olması sağlanmalı, olası intihar riskleri için eğitim verilmelidir (Aykut ve ark. 2007). Hemşireler intihar riski ve eğilimi olan kişileri mutlaka çocuk ve ergen psikiyatristine yönlendirmelidir (Jeon ve ark. 2014).

“Hemşirelik mesleğinin amacı temel sağlık hizmetlerinde; bireylere eğitim vererek, onları bilgilendirerek olası risklere karşı onları korumayı içerir” (Yavaş Çelik 2016). Bu nedenle ergenlerin psikososyal değerlendirmeleri yapılırken ebeveynlerin şizofren, depresyon, bipolar bozukluk gibi psikopatolojilerinin olup olmadığı, aile ortamının şiddet ve stres faktörlerini ne kadar içerdiği belirlenmeli ve hem aileye hem de ergene gerekli eğitim verilmelidir (Çetinkaya ve Gözen 2016).

Psikiyatri hemşireleri ruh sağlığı ekibinin bir üyesidir ve hastaların bakımı, tedavisi, rehabilitasyonu, danışmanlığı, eğitmenliğinden başka ev ziyaretleri ile hasta ve ailesini kendi ortamlarında değerlendirme ile de ilgilenir. Ruhsal sorunları olan kişilerin ve ailenin kültürü, iletişimi, tutum ve davranışları, günlük yaşam aktiviteleri, gelir durumu gibi özelliklerini izleyerek disiplinlerarası koordinasyonun kurulmasını sağlar. Psikoeğitim de hemşirelerin en önemli görevlerindendir. Çalışmalar, hemşire tarafından yapılan eğitimlerin hasta ve yakınlarının sosyal ve duygusal açıdan birbirine destek olmalarında etkili olduğunu göstermiştir (Lucksted ve ark. 2008).

Ergenlik döneminde uyum sürecini yaşayan gençlerin karşılaştığı psikososyal sorunlara aile ve yakın çevrenin uygun olmayan çözümler sunması ya da çözüm yolu aramaması ergende ruhsal uyum sorunlarının daha da ciddileşerek intihara sürüklenmesine yol açabilir. Bu nedenlerle hemşirelerin ergenin sorunlarını belirlemesi, her ergene karşı özel ve uygun yaklaşım tarzı geliştirmesi, özellikle aile ile ergen arasındaki iletişimde köprü vazifesi görmesi kişi ve toplumun koruyucu ruh sağlığı açısından önem arz etmektedir (Kalyencioğlu ve Kutlu 2010).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Tipi

Bu araştırma; ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumunun, duyguları ifade etme ve psikososyal uyuma etkisini incelemek amacıyla tanımlayıcı kesitsel tipte gerçekleştirildi.

3.2. Araştırma Soruları

1. Ergenlerin duygularını ifade etme eğilimi, aileden algılanan duygu dışavurumu ve psikososyal uyum puan ortalamaları nedir?
2. Ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumu ile duygularını ifade etme eğilimi arasında bir ilişki var mıdır?
3. Ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumu ile psikososyal uyum arasında bir ilişki var mıdır?
4. Ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumu, duyguları ifade etme eğilimi ve psikososyal uyum arasında bir ilişki var mıdır?
5. Ergenlerin duygularını ifade etme eğilimi, aileden algılanan duygu dışavurumu ve psikososyal uyum puan ortalamalarını etkileyen tanıtıcı özellikleri nelerdir?

3.3. Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma, İstanbul İli Anadolu yakasında eğitim veren özel bir meslek lisesinde gerçekleştirildi ve araştırma verileri 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı Mart – Mayıs ayları arasında toplandı.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, özel bir meslek lisesinde eğitim alan 279 ergen olarak belirlendi. Tam sayım yöntemi kullanılarak planlanan bu araştırmada 233 ergen örnekleme oluşturdu.

3.5. Araştırmaya Alınma Ölçütleri

1. Özel meslek lisesinin öğrencisi olması
2. Öğrencinin bilişsel, duyuşsal ve sözel olarak iletişimi engelleyecek bir sorunun bulunmamasıdır.

3.6. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanmasında; kişinin öz bildirimine dayalı yöntemlerden olan anket ve ölçek yöntemi kullanıldı. Bu araştırmada veri toplama araçları olarak; “Bilgi Formu” , “Duyguları İfade Etme Ölçeği” (DİEÖ) , “Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği” (EKDDVÖ) ve “11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği” (KDÖ) kullanıldı.

3.6.1. Bilgi Formu

Ergenlerin sosyodemografik özellikleri ve fiziksel ve ruhsal sağlık durumlarına dair görüşlerini kapsayan 30 sorudan oluşan form, araştırmacılar tarafından ilgili literatür incelenerek geliştirildi (Bruck 2014; Güney 2014; Eray 2015) (EK 1).

Sosyodemografik özellikler kapsamında; cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü sınıf, yaşamını geçirdiği yer, şu anda yaşadığı yer, çalışma durumu, mesleği seçme nedeni, kendini nasıl tanımladığı, aile ve çevreyle iletişim ve ilişkiler, aile yapısı, anne-babanın sağ olup olmadığı, kardeş sayısı, ailenin gelir durumu, anne-babadan algılanan tutumlar, anne-babanın öğrenim düzeyi ve çalışma durumları ile ilgili 24 soru, fizyolojik ve psikolojik sağlık durumları kapsamında; ailede kronik hastalığı olan veya yatağa bağımlı birey olup olmadığı, fiziksel ya da ruhsal nedenlerle hekime başvurma, ilaç önerisi ve tanı alma durumları ve madde kullanımı ile ilgili 6 soru yer almaktadır.

3.6.2. Duyguları İfade Etme Ölçeği

Araştırmada ergenlerin sözel ve sözel olmayan biçimde hem kişilerarası ilişkilerde hem de kişilerarası ilişkilerden bağımsız olarak duygularını ifade etme eğilimlerini belirlemek amacıyla King ve Emmons (1990) tarafından geliştirilen “Duyguları İfade Etme Ölçeği/ DİEÖ” (Emotional Expression Questionnaire) kullanıldı (EK 2).

Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenirliği Kuzucu (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin cronbach alpha iç tutarlık katsayısı 0.85, test-tekrar-test güvenirlik katsayısı ise 0.85 olarak bulunmuştur. Toplam 15 maddeden oluşan ölçeğin maddeleri Kesinlikle Katılmıyorum (1) ile Kesinlikle Katılıyorum (7) arasında puanlanmaktadır. Faktör analizi, ölçeğin üç alt faktörünün olduğunu ve toplam varyansın %35’ini açıkladığını ortaya koymuştur. Birinci faktör “Yakınlık”, ikinci faktör “Olumlu Duygu” ve üçüncü

faktör “Olumsuz Duygu” başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu araştırmada cronbach alpha iç tutarlık katsayısı 0.70 bulundu.

1. Yakınlık: Bu faktörde; 1., 3., 6., 7., 8. ve 15. maddeler yer almaktadır.
2. Olumlu Duygular: Bu faktörde; 4., 9., 11., 12. ve 14. maddeler yer almaktadır.
3. Olumsuz Duygular: Bu faktörde; 2., 5., 10. ve 13. maddeler yer almaktadır.

Ölçekteki 6. ve 14. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçeğin toplam puanı her bir madde toplanarak elde edilmekte; puanın artması, duyguları ifade etme eğiliminin arttığını göstermektedir (Kuzucu 2012).

3.6.3. Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği

Araştırmada ergenlerin algılanan duygu dışavurum düzeylerini belirlemek amacıyla Nelis ve ark. tarafından (2011) geliştirilen “Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği/ EKDDVÖ” (Shortened Level of Expressed Emotion Scale) kullanıldı (EK 3).

Ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması Vural ve ark. (2013) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin cronbach alfa iç tutarlık katsayısı 0.90, test-tekrar test güvenirliği ise 0.81 bulunmuştur. Toplam 33 maddeden oluşan ölçeğin maddeleri Doğru Değil (1) ile Doğru (4) arasında puanlanmaktadır. Faktör analizi ölçeğin üç alt boyutunun olduğunu göstermiştir. Birinci faktör “Duygusal Destek Yokluğu”, ikinci faktör “Sinirlilik” ve üçüncü faktör “Müdahalecilik” başlıkları altında ele alınmaktadır. Bu araştırmada cronbach alpha iç tutarlık katsayısı 0.91 bulundu.

1. Duygusal Destek Yokluğu: Bu faktörde, 15 madde (1 – 15) yer almaktadır.
2. Sinirlilik: Bu faktörde, 12 madde (16 – 27) yer almaktadır.
3. Müdahalecilik: Bu faktörde, 6 madde (28 – 33) yer almaktadır.

Ölçekte 1-15 arasındaki maddeler ile 31. ve 33. maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek düzeyde duygu dışavurumunu ifade etmektedir. (Vural ve ark. 2013).

3.6.4. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (Youth Self Report/ YSR/ 11-18)

Araştırmada, 11-18 yaş grubu ergenlerin kendilerini değerlendirmeleri amacıyla “11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği/ KDÖ” (Youth Self Report) kullanıldı (EK 4).

Ölçeğin aktivite, sosyallik ve akademik başarı düzeyini değerlendiren 17 soruluk “sosyal yeterlilik” ile 112 problemi değerlendiren “sorun davranışlar” olmak üzere 2 bölümü vardır. Sosyal yeterlilik maddeleri, ergenin spor ve spor dışı faaliyetlerini ve bu alanlardaki becerilerini, evde ya da dışarıda yaptığı etkinliklerin niceliği ve niteliğini, ilişkilerini (arkadaş, kardeş ve anne-baba) belirler. Ölçekte, akademik başarı durumunu değerlendiren maddeler de bulunmaktadır. “Toplam Yeterlik” puanı “Etkinlik”, “sosyallik” ve “akademik” alt boyutların toplamını ile belirlenir.

Sorun davranışlar son 6 ayda yaşanma sıklığını göre; 0 “doğru değil”, 1 “bazen ya da biraz doğru” ve 2 “çok ya da sıklıkla doğru” biçiminde puanlandırılır, ölçek maddeleri alt ölçeklere göre sınıflandırılarak değerlendirilir (Bahçıvan-Saydam ve Gençöz 2005; Gökçe 2007). “İçe Yönelim” ile “Dışa Yönelim” olarak iki davranış belirti puanı belirlenirken, “Anksiyete, İçe Dönüklük ve Somatik Yakınmalar”, içe yönelim alt boyutunu, “Kurallara Karşı Gelme ile Agresif Davranışlar” dışa yönelim alt boyutunu oluşturur. İki alt boyuta da girmeyen “Sosyal, Düşünce ve Dikkat Sorunlar” ve diğer alt boyutların hepsinin toplamından “Toplam Problem” puanı belirlenmektedir. (Gökçe 2007).

Ölçeğin değerlendirmesinde, elde edilen sayı T puanına çevirilerek standart puan elde edilmekte ve değerlendirme standart puan üzerinden yapılmaktadır (Bahçıvan-Saydam ve Gençöz 2005). Ölçekten elde edilen puanın yüksek olması sorun davranışın artışı ifade etmektedir.

Erol ve Palabıyıkoglu tarafından Türkçe’ye uyarlanan ölçeğin, cronbach alpha iç tutarlık katsayısı; İçe Yönelim 0.80, Dışa Yönelim 0.81 ve Toplam Problem 0.89 şeklinde saptanmıştır (Gökçe 2007). Test tekrar-test güvenilirliği için bir hafta sonra 60 ergene ölçek tekrar uygulanarak güvenilirlik katsayısı 0.82 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular ölçeğin iç tutarlığının yüksek olduğunu ve adölesan grubunda güvenilir olarak kullanılabilecek bir araç olduğunu göstermektedir. Bu araştırmada ölçeğin cronbach

alpha iç tutarlık katsayıları; “İçe yönelim” için 0.75, “Dışa yönelim” için 0.79, “Sosyal Yeterlik” için 0.69, “Sorun Davranışlar” için 0.94 ve “Toplam YSR” için 0.91 olarak bulundu.

3.7. Araştırmanın Etik Yönü

1. İstanbul Medipol Üniversitesi’nden 30.03.2015 tarihli 167 sayılı etik kurul onayı alındı.
2. Araştırmanın yapıldığı özel meslek lisesinden yazılı kurum izni alındı.
3. Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu ile Gönüllü Bilgilendirme ve Onam Formu kullanılarak ergenlerin ebeveynlerinden ve ergenlerden yazılı onam alındı (EK 5).

3.8. Verilerin Toplanması

Araştırma için kurum izni alındıktan sonra özel mesleki lise öğrencilerinin ailelerine “Ebeveyn Bilgilendirme ve Onam Formu” gönderildi. Onam formlarını onaylayıp gönderen ailelerin çocuklarına, 2014-2015 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Dönemi’nde, isteklilik ve gönüllülük ilkesine bağlı kalınarak veri toplama araçları uygulandı.

3.9. Verilerin Değerlendirilmesi

İstatistiksel analizler için araştırmada elde edilen tüm veriler, bilgisayarda IBM SPSS (Statistical Package for Special Sciences) 21.0 paket programında değerlendirildi. Programın lisansı İstanbul Üniversitesi tarafından alınmıştır

(İ.Ü. Bilgi İşlem Daire Başkanlığı Yazılım Lisans Sunucusu <http://yalis.istanbul.edu.tr/yalis2/spss/spss.giris.php>). Sonuçlar %95’lik güven aralığında, $p<0,05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirildi.

Betimleyici istatistiklerden ortalama, standart sapma, median, minimum-maksimum, frekans ve yüzde kullanıldı. Normallik denetimi Kolmogorov Smirnov testi ile yapıldı. İkili grupların karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi kullanıldı. Üç ve üzeri grup karşılaştırmalarında ise; Kruskal Wallis tek yönlü varyans analizi kullanıldı ve varyans analizi sonrası çoklu karşılaştırmalar iki veya üzeri bağımsız gruplarda post-hoc testi ile değerlendirildi. Kategorik değişkenler arasındaki bağımlılık ki-kare testi ile analiz edildi. Ölçekler arası karşılaştırmalarda Spearman Korelasyon Analizi kullanıldı.

3.10. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma;

1. Araştırmanın tek bir kurumda yapılması nedeniyle genellenememesiyle,
2. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının kapsadığı boyutlarla,
3. Araştırmaya katılan ergenlerin görüşleriyle sınırlıdır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın bulguları;

4.1 Ergenlerin Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Bulgular

4.2 Ergenlerde Duygu Dışavurum Düzeyi, Duyguları İfade Etme ve Kendini Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular

4.3 Ergenlerin Tanıtıcı Özelliklerinin Duygu Dışavurumu, Duyguları İfade Etme ve Kendini Değerlendirme Ölçekleri ile Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular olmak üzere üç başlık halinde sunuldu.

4.1. ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde ergenlerin sosyo-demografik özellikleri, anne, babaları, okulları, kişilik, iletişim ve sağlıkla ilgili özellikleri ve alışkanlıklarına ilişkin bulgulara yer verildi.

Tablo 4.1. Ergenlerin Sosyo-Demografik Özellikleri (N=233)

Bireysel Özellikler	n	%
Cinsiyeti		
Kadın	156	67,0
Erkek	77	33,0
Yaş		
15	37	15,9
16	154	66,1
17	34	14,6
18	8	3,4
Yaşamının çoğunluğunu geçirdiği yer		
Büyükşehir	205	88,0
İl	25	10,7
İlçe / köy	3	1,3
Şu anda kaldığı yer		
Evde anne-babası ile	219	94,0
Diğer akrabalarla	12	5,2
Yurtta	2	,9
Aile yapısı		
Çekirdek	202	86,7
Geniş	21	9,0
Parçalanmış	10	4,3
Kardeş sayısı (n=220)		
Kendisi hariç 1	101	45,9
Kendisi hariç 2	74	33,6
Kendisi hariç 3	27	12,3
Kendisi hariç 4 ve ↑	18	8,2
Anne – babası hayatta mı?		
Evet	230	98,7
Üvey annesi var	2	,9
Hayır Üvey babası var	1	,4
Ekonomik durumu		
İyi	92	39,5
Orta	139	59,7
Kötü	2	,9
Çalışma durumu		
Evet	6	2,6
Bazen	17	7,3
Hayır	210	90,1
Ailesinin gelir durumu		
Gelir giderden az	31	13,3
Gelir gidere eşit	155	66,5
Gelir giderden fazla	47	20,2

Tablo 4-1’de ergenlerin sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları incelendiğinde %67’si kadın, %66,1’i 16 yaşında olup, yaş ortalamaları $16,06 \pm 0,66$ idi. Ergenlerin %88’inin yaşamının çoğunluğunu büyükşehirde geçirdiği, %94’ünün ise anne babasıyla birlikte yaşadığı görüldü. %86,7’si çekirdek aile yapısına sahip olan katılımcıların, %45,9’unun bir ve %33,6’sının iki kardeşinin olduğu ve tamamına yakınının (%98,7) annesi ve babasının yaşadığı saptandı. Ergenlerin ekonomik durumları incelendiğinde %90,1’inin çalışmadığı, %59,7’sinin ailelerinin ekonomik durumunun orta düzeyde olduğu belirlendi.

Tablo 4.2. Ergenlerin Anne-Babasıyla İlgili Özellikleri (N=233)

Annenin eğitim düzeyi	n	%	Babanın eğitim düzeyi	n	%
Okur-yazar değil	4	1,7	Okur-yazar değil	2	,9
Okur-yazar	8	3,4	Okur-yazar	1	,4
İlkokul	90	38,6	İlkokul	65	27,9
Ortaokul	57	24,5	Ortaokul	59	25,3
Lise	63	27,0	Lise	94	40,3
Üniversite	11	4,7	Üniversite	12	5,2
Annenin mesleği			Babanın mesleği		
Ev içi gelir getiren	14	6,0	Serbest meslek	85	36,5
Ev içi gelir getirmeyen	154	66,1	İşçi	72	30,9
Ev dışı gelir getiren	57	24,5	Emekli	33	14,2
Diğer (düzensiz işler)	8	3,4	Diğer (düzensiz işler)	21	9,0
			Memur	20	8,6
			İşsiz	2	,9
Annenin tutumu *			Babanın tutumu *		
			(n=229)		
Aşırı koruyucu	103	44,2	Aşırı koruyucu	92	40,2
Başkalarıyla karşılaştırmacı	82	35,2	Başkalarıyla karşılaştırmacı	33	14,4
Demokratik/katılımcı	67	28,8	Demokratik/katılımcı	67	29,3
Denetleyici	49	21,0	Denetleyici	62	27,1
Katı kuralcı	43	18,5	Katı kuralcı	65	27,9
Soğuk ilgisiz	11	4,7	Soğuk ilgisiz	32	14,0
Anlayışlı	11	4,7	Anlayışlı	10	4,3
İlgili	10	4,3	İlgili	8	3,4
Arkadaşça	7	3,0	Arkadaşça	5	2,1
Sinirli	2	,9	Sinirli	1	,4
İnatçı	1	,4	Tuhaf	1	,4
Eğlenceli	1	,4	Eğlenceli	1	,4
			Görüşmüyor	1	,4

* birden fazla yanıt verilmiştir

Tablo 4-2’de ergenlerin anne-babasıyla ilgili özellikleri incelendiğinde; annelerinin eğitim düzeyinin sıklıkla ilkokul (%38,6), lise (%27,0) ve ortaokul (%24,5) olduğu, babalarının eğitim düzeyinin ise sıklıkla lise (%40,3), ilkokul (%27,9) ve ortaokul (%25,3) olduğu belirlendi.

Ergenlerin annelerinin %66,1’inin ev içi gelir getirmeyen işlerde, babalarının ise %36,5’inin serbest meslek sahibi olduğu ve %30,9’unun işçi olarak çalıştığı görüldü.

Ergenlerden annesinin tutumunu değerlendirmesi istendiğinde %44,2’si aşırı koruyucu, %35,2’si başkalarıyla karşılaştırmacı, %28,8’i demokratik/katılımcı, %21’i denetleyici ve %18,5’i katı kuralcı şeklinde belirtmiştir.

Babasının tutumunu değerlendiren ergenlerin; %40,2’si aşırı koruyucu, %29,3’ü demokratik/katılımcı, %27,9’u katı kuralcı, %27,1’i denetleyici, %14,4’ü başkalarıyla karşılaştırmacı ve %14’ü soğuk-ilgisiz olarak belirtti.

Tablo 4.3. Ergenlerin Okulla İlgili Özellikleri (N=233)

Okula İlişkin Özellikler	n	%
Sınıfı		
9.sınıf	17	7,3
10.sınıf	185	79,4
11.sınıf	31	13,3
Bölümü		
Hemşirelik	147	63,1
Anestezi teknisyenliği	69	29,6
Hemşire yardımcılığı	17	7,3
Mesleği seçme nedeni		
Sevdiği için	112	48,1
Ailesi istediği için	71	30,5
İş bulma imkânı olduğu için	47	20,2
Puanı bu bölüme yettiği için	3	1,3

Tablo 4-3’te okulla ilgili özellikler incelendiğinde; çoğunluğu 10. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin %63,1’i Hemşirelik, %29,6’sı Anestezi Teknisyenliği ve %7,3’ü Hemşire yardımcılığı bölümlerine devam etmektedir. Katılımcıların devam ettiği mesleki bölümü seçme nedenleri ise sırasıyla sevdiği için (%48,1), ailesi istediği için (%30,5) ve iş bulma imkanı olduğu için (%20,2) olarak belirlendi.

Tablo 4.4. Ergenlerin Kişilik ve İletişimle İlgili Özellikleri (N=233)

Özellikler	n	%
Kendini tanımlama		
Girişken, atılgan	126	54,1
Çekingen	77	33,0
Saldırgan	12	5,2
Diğer (zeki, sinirli, inatçı vb.)	18	7,7
Annesiyle iletişimi ve ilişkisi		
İyi	163	70,0
Orta	61	26,2
Kötü	9	3,9
Babasıyla iletişimi ve ilişkisi		
İyi	152	65,2
Orta	59	25,3
Kötü	22	9,4
Kardeşleriyle iletişimi ve ilişkisi (n=220)		
İyi	148	67,3
Orta	61	27,7
Kötü	11	5,0
Çevresindeki insanlarla iletişimi ve ilişkisi		
İyi	163	70,0
Orta	66	28,3
Kötü	4	1,7
Arkadaşlarıyla iletişimi ve ilişkisi		
İyi	181	77,7
Orta	50	21,5
Kötü	2	,9

Tablo 4-4'te ergenlerin kişilik ve iletişimle ilgili özellikleri incelendiğinde; ergenlerin %54,1'inin kendilerini girişken-atılgan, üçte birinin ise çekingen olarak tanımladıkları görüldü. Öğrencilerin iletişimleri ilgili değerlendirmeleri incelendiğinde genellikle iyi ve orta düzeyde olduğunu belirttikleri görüldü.

Katılımcıların %9,4'ünün babaları ile, %5'inin kardeşleri ile, %3,9'unun anneleri ile, çok azının ise arkadaşları ile iletişim ve ilişkilerini kötü olarak değerlendirdikleri belirlendi.

Tablo 4.5. Ergenlerin Sağlıkla İlgili Özellikleri ve Alışkanlıkları (N=233)

Özellikler	n	%
Ailede kronik hastalık		
Var	30	12,9
Yok	203	87,1
Fiziksel / bedensel sorunlar için hekime başvurma		
Evet	59	25,3
Hayır	174	74,7
Ruhsal sorunlar için psikiyatriste / psikoloğa gitme		
Evet	49	21,0
Hayır	184	79,0
Psikiyatrik ilaç alma		
Evet	25	10,7
Hayır	208	89,3
Madde kullanımı		
Var	97	41,6
Yok	136	58,4
Kullanılan Maddeler*		
Sigara	93	39,9
Alkol	48	20,6
Sakinleştirici hap	13	5,6
Uçucu madde (uhu, tiner, bali vb.)	12	5,2
Esrar	10	4,3
Adını bilmediği (kafasını iyi yapan madde)	10	4,3
Uyarıcı madde (kokain, eroin, ekstazi vb.)	9	3,9
Diğer maddeler (bonzai, jameica, nargile vb.)	4	1,7

* birden fazla yanıt verilmiştir

Tablo 4-5'te ergenlerin sağlıkla ilgili özellikleri ve alışkanlıklarının dağılımı incelendiğinde; ergenlerin %12,9'unun ailesinde kronik hastalık görüldüğü ve bu hastalıkların sıklıkla diyabet (n=9), hipertansiyon (n=6), kronik böbrek yetmezliği (n=4), inme (n=3) ve kanser (n=2) olduğu belirlendi.

Ergenlerin %25,3'ünün fiziksel / bedensel sorunlar için hekime başvurduğu belirlendi. Başvuru nedenleri arasında kırıklar (n=9), göz sorunları (n=8), ortopedi sorunları (n=7), cilt sorunları (n=4) ve skolyoz (n=4) en yaygın olanlarıydı.

Ergenlerin %21'inin psikolog/psikiyatriste gittiği ve muayene sonrasında %10,7'sine tanı konulduğu ve ilaç verildiği görüldü. Bu tanılarının dağılımının, anksiyete bozukluğu (n=8), dikkat dağınıklığı (n=6), duygu durum bozukluğu (n=6), depresyon (n=3), panik atak (n=1) ve obsesif kompulsif bozukluk (n=1) olduğu belirlendi.

Ergenlerin %41,6'sının sigara, alkol vb. madde kullanma alışkanlığının olduğu ve sigara kullandığını ifade eden ergenlerin %30'unun günde bir paket sigara içtiği belirlendi. Alkol kullandığını ifade eden ergenlerin ise %77'sinin bazen alkol kullandığı saptandı. Sakinleştirici hap ve uyuşturucu madde kullandığını bildiren 58 öğrenci oldu. Sakinleştirici hap kullandığını söyleyenlerden 3'ünün her gün bu hapları aldığı belirlendi. Uçucu madde kullananlardan 5'inin, uyarıcı madde kullananlardan 4'ünün ve adını bilmediği maddelerden kullananlardan 6'sının yalnızca bir kez denediği görüldü.

4.2. ERGENLERDE DUYGU DIŞAVURUM DÜZEYİ, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİNE İLİŞKİN BULGULAR

Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeğine ilişkin veriler Tablo 4-6'da verildi. Ergenlerin duygu dışavurumu ölçeği toplam puan ortalamasının $61,90 \pm 17,45$, Duygusal Destek Yokluğu puan ortalamasının $27,84 \pm 10,07$, Sinirlilik puan ortalamasının $19,61 \pm 7,98$, müdahalecilik puan ortalamasının $14,45 \pm 3,87$ olduğu görüldü.

Tablo 4.6. Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği Puan Ortalamaları (N=233)

Ölçek Alt Boyutları	Ort ± SS	Min – Maks	Median
Duygusal Destek Yokluğu (DDY)	27,84±10,07	15-57	26
Sinirlilik	19,61±7,98	12-48	17
Müdahalecilik	14,45±3,87	6-24	14
Toplam Puan	61,90±17,45	34-122	57

Araştırmaya katılan ergenlerin son üç ayda hayatında en etkili kişinin kim olduğu ve kendisine karşı davranışını gösteren ölçek soruları değerlendirildi (n=223). Ergenlerin hayatındaki en etkili kişilerin sırasıyla anne (%48), aile (%16,6), baba (%12,1), arkadaş (%10,8), sevgili (%5,8), kardeş (%4) kuzen (%1,3) ve öğretmen (%1,3) olduğu görüldü.

Tablo 4.7. Duyguları İfade Etme Ölçeğine İlişkin Bulgular (N=233)

Özellikler	Ort ± SS	Min – Maks	Median
Olumlu Duygu İfadesi	27,96±7,21	7-42	29
Yakınlık İfadesi	23,79±4,90	5-35	24
Olumsuz Duygu İfadesi	19,34±4,82	5-28	20
Toplam Puan	71,08±13,11	30-105	72

Tablo 4-7’de araştırmaya katılan ergenlerin “Duyguları İfade Etme Ölçeği”ne ilişkin verileri incelendiğinde sözel ve sözel olmayan biçimde hem kişilerarası ilişkilerde, hem de kişilerarası ilişkilerden bağımsız olarak duyguları ne kadar ifade ettiğini ölçmek amacıyla geliştirilen bu ölçeğin toplam puanının medyan değerler üzerinden ortalamanın üzerinde olduğu belirlendi.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeğine (KDÖ) ilişkin bulgular Tablo 4-8’de sunuldu. Ölçekten alınan yeterlik toplam puanı $19,27 \pm 3,37$ olarak belirlendi. İçe yönelim toplam puanının $18,26 \pm 9,69$ ve dışa yönelim toplam puanının $12,32 \pm 8,68$ olduğu görüldü. KDÖ toplam problem puanının ise $51,99 \pm 26,05$ olduğu saptandı. Ergenlerin yeterlik toplam t puanı ortalamasının $41,18 \pm 8,08$; İçe yönelim toplam t puan ortalamasının $59,12 \pm 10,35$; Dışa yönelim toplam t puan ortalamasının $53,03 \pm 10,72$ ve KDÖ toplam problem t puanı ortalamasının $56,69 \pm 10,39$ olduğu belirlendi.

Açık uçlu soru olarak yöneltilen okulla ilgili kaygıları konusunda; kaygılı olduğunu bildiren öğrencilerin ($n=111$) kaygı nedenleri arasında sıklıkla sınıfta kalma ($n=27$), okulun fiziksel çevresi ($n=25$), başarısızlık ($n=18$) ve okul yönetiminin sıkı olmasını ($n=8$) dile getirdikleri görüldü. Okul dışı kaygıları olduğunu bildiren öğrencilerin ($n=59$) kaygı nedenleri arasında da sıklıkla tehlikeli okul çevresi ($n=16$) ve zarar görme ve çeşitli korkular ($n=9$) olduğu belirlendi.

Tablo 4.8. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular (N=233)

Özellikler	Ort ± SS	Min – Maks	Median
KDO I - YETERLİK			
Etkinlik	9,48±2,27	1-15	9,5
Sosyalik	7,95±2,28	1-13	7,66
Akademik başarı	1,81± ,62	0-3	1,83
Yeterlik toplam puanı	19,27±3,37	10-30	19,32
KDO II- SORUN DAVRANIŞLAR			
Anksiyete / depresyon	7,52±4,69	0-23	7
Sosyal içe çekilme / depresyon	5,16±2,88	0-15	5
Somatik yakınmalar	5,58±4,08	0-19	5
İçe yönelim toplam puanı	18,26±9,69	0-56	17
Kurallara karşı gelme (suça yönelik davranışlar)	3,99±4,13	0-20	3
Saldırgan davranışlar	8,33±5,35	0-23	7
Dışa yönelim toplam puanı	12,32±8,68	0-41	10
Sosyal sorunlar	4,57±3,45	0-15	4
Düşünce sorunları	5,19±3,83	0-17	5
Dikkat sorunları	6,72±3,25	0-15	7
Diğer sorunlar	4,93±2,89	0-13	5
KDÖ TOPLAM PROBLEM PUANI	51,99±26,05	2-137	50
KDÖ t PUANLAMASI			
Yeterlik toplam t puanı	41,18±8,08	23-75	41
Kadın	40,90±7,69		
Erkek	41,77±8,84		
İçe yönelim t puanı	59,12±10,35	27-94	60
Kadın	59,38±9,68		
Erkek	58,60±11,64		
Dışa yönelim t puanı	53,03±10,72	29-80	52
Kadın	52,46±9,70		
Erkek	54,21±12,53		
KDÖ toplam problem t puanı	56,69±10,39	26-84	56
Kadın	56,49±9,67		
Erkek	57,08±11,77		

Ergenlerden en beğendikleri özelliklerini değerlendirmeleri istendiğinde; “dürüst olmak”, “güleryüzlü olmak”, “güzel olmak”, “yardımsever olmak”, “sıcakkanlı olmak”, “spor yapmak”, “saygılı olmak” ve “kararlı olmak” şeklinde belirttiği görüldü.

Ergenlerin gelecekle ilgili beklentilerinin sıklıkla “başarılı olmak” (n=66), “meslek mensubu olmak” (n=60), “mutlu olmak” (n=26) ve “üniversiteye gitmek” (n=22) olduğu belirlendi.

Tablo 4.9. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçek Puanlarının Korelasyonu

(N=233)		İçer Yönelim Toplam Puanı		Dışa Yönelim Toplam Puanı		Toplam Problem Puanı	
		r	p	r	p	r	p
Yeterlik	toplam	-,091	,166	,050	,444	-,035	,600
puanı							
İçer yönelim toplam				,559	,000	,869	,000
puanı							
Dışa yönelim toplam						,838	,000
puanı							

r= Spearman korelasyon analizi

Tablo 4-9’da 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçek puanlarının korelasyonu incelendiğinde;

Ölçeğin yeterlik toplam puanı ile içe yönelim ($r=-0,091$, $p=0,166>0,05$), dışa yönelim ($r=0,050$, $p=0,444>0,05$) ve problem davranışlar toplam puanı ($r=-0,035$, $p=0,600>0,05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı; İçe yönelim toplam puanı ile dışa yönelim toplam puanı ($r=0,559$, $p=,000<0,05$), içe yönelim toplam puanı ($r=0,869$, $p=0,000<0,05$) ve dışa yönelim toplam puanı ($r=0,838$, $p=0,000<0,05$) ile toplam problem puanı arasında pozitif yönde ve yüksek derecede anlamlı bir ilişki olduğu bulundu.

DİEÖ, EKDDVÖ ve 11-18 Yaş Gençler için KDÖ Puanlarının korelasyonu Tablo 4-10’da sunuldu.

Duyguları İfade Etme Ölçeği (DİEÖ)'nin alt boyut ve toplam puanları ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği puanlarının korelasyonu değerlendirildiğinde;

Olumlu Duygu İfadesi alt boyutunun EKDDVÖ'nin DDY alt boyutu ile arasında negatif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=-0,154$, $p=,019<0,05$) bir ilişki saptandı.

Yakınlık İfadesi alt boyutunun EKDDVÖ'nin DDY alt boyutu ile arasında negatif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=-0,141$, $p=,031<0,05$) bir ilişki saptandı. Yakınlık İfadesi alt boyutu ile KDÖ'nin Yeterlik Toplam Puanı arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=0,165$, $p=,011<0,05$) bir ilişki saptandı. **“Olumsuz Duygu İfadesi”** alt boyutu ile EKDDVÖ'nin “Müdahalecilik” alt boyutu arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=0,164$, $p=0,012<0,05$) bir ilişki saptandı. “Olumsuz Duygu İfadesi” alt boyutu ile KDÖ'nin “Toplam Problem Puanı” arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı ($r=0,230$, $p=0,000<0,05$) bir ilişki saptandı.

“Duyguları İfade Etme Ölçeği Toplam Puanı”nın EKDDVÖ'nin DDY alt boyutu ile arasında negatif yönde ($r=-0,137$, $p=0,036<0,05$) ve “Müdahalecilik” alt boyutu ile arasında ($r=0,130$, $p=0,047<0,05$) pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptandı. DİEÖ Toplam Puanı ile KDÖ'nin Toplam Problem Puanı arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı ($r=0,152$, $p=0,020<0,05$) bir ilişki saptandı.

“11-18 Yaş Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği” ile “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği”nin alt boyut ve toplam puanlarının korelasyonu değerlendirildiğinde;

“Toplam Problem Puanı” ile EKDDVÖ'nin DDY, Sinirlilik ve Müdahalecilik alt boyutları arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı ($r=0,267$, $p=0,000<0,005$) bir ilişki bulundu. KDÖ Toplam Problem Puanı ile EKDDVÖ'nin toplam puanı arasında ise pozitif yönde ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı ($r=0,305$, $p=,000<0,005$) bir ilişki bulundu.

Tablo 4.10. DİEÖ, EKDDVÖ ve 11-18 Yaş Gençler için KDÖ Puanlarının Korelasyonu (N=233)

	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği				11-18 Yaş Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokluğu (DDY)		Sinirlilik		Müdahalecilik		Toplam Puan	
	r	p	r	p	r	p	r	p
Duyguları İfade Etme Ölçeği								
Olumlu Duygu İfadesi	-,154	,019	,019	,770	,086	,189	-,046	,481
Yakınlık İfadesi	-,141	,031	-,007	,915	,022	,738	-,076	,250
Olumsuz Duygu İfadesi	-,020	,760	,078	,237	,164	,012	,056	,395
DİEÖ Toplam Puan	-,137	,036	,042	,527	,130	,047	-,020	,761
11-18 Yaş Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği								
Yeterlik Toplam Puanı	-,013	,848	,034	,600	,030	,651	,012	,858
Toplam Problem Puanı	,267	,000	,248	,000	,273	,000	,305	,000

r= Spearman korelasyon analizi

4.3.ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNİN DUYGU DIŞAVURUMU, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde ergenlerin duygu dışı vurumu, duyguları ifade etme ve kendini değerlendirmelerini etkileyen sosyodemografik özelliklere ilişkin bulgular ele alındı.

Tablo 4-11’de ergenlerin sosyodemografik özellikleri ile ölçeklerin karşılaştırılması incelendiğinde;

Araştırmaya katılan ergenlerin **cinsiyeti** ile “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” ve “Müdahalecilik” alt boyutları arasında anlamlı farklılık görülmedi fakat cinsiyet ile “Sinirlilik” alt boyutu ($z=-3,836$, $p=,000<0,05$) ve EKDDVÖ toplam puanı ($z=-2,583$, $p=,010<0,05$) arasındaki fark anlamlı bulundu. Erkeklerin kadınlara göre “Sinirlilik” alt boyutu ($22,96\pm10,00$) ve EKDDVÖ toplam puanı ($66,87\pm20,11$) daha yüksek bulundu.

Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin toplam puanı ise kadınlarda daha yüksek olsa da cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermedi.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği’nin “Toplam yeterli”, “Dışa yönelim” alt boyutları ve “Toplam problem” puanlarında cinsiyete göre anlamlı farklılık görülmedi. KDÖ’nin yalnızca “İçe yönelim” alt boyutunda kadınlar daha yüksek puan ($19,65\pm9,35$) aldı ve fark istatistiksel olarak anlamlı idi ($z=-3,373$, $p=0,001<0,05$).

15-18 yaş aralığında olan ergenlerde ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanları yaşlara ve aile yapısına göre farklılık gösterse de istatistiksel olarak anlamlı değildi ($p>0,05$).

Ailesinin ekonomik durumu ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği’nin “Duygusal Destek Yokluğu” ($z=-1,967$, $p=,049<0,05$), “Müdahalecilik” ($z=-2,516$, $p=,012<0,05$) ve EKDDVÖ toplam puanı ($z=-2,386$, $p=,017<0,05$) arasında anlamlı fark olduğu bulundu. Buna göre ekonomik durumu orta olanların “Duygusal Destek Yokluğu” ($28,89\pm10,27$), “Müdahalecilik” ($15,01\pm4,08$) ve EKDDVÖ toplam puanları ($64,39\pm18,75$) ekonomik durumu iyi olanlardan daha yüksek bulundu.

Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin toplam puanı ekonomik durumu iyi olanlarda daha yüksek olsa da istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi ($z=-0,630$, $p=,529>0,05$).

Tablo 4. 11. Ergenlerin Sosyodemografik Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Cinsiyeti									
Kadın (156)	27,03±9,02	17,96±6,15	14,45±3,82	59,44±15,47	72,33±12,21	19,13±3,13	19,65±9,35	11,56±7,75	52,87±24,53
Erkek (77)	29,46±11,82	22,96±10,00	14,44±3,99	66,87±20,11	68,55±14,52	19,56±3,81	15,45±9,80	13,86±10,20	50,22±28,97
z p	-,966 ,334	-3,836 ,000	-,337 ,736	-2,583 ,010	-1,824 ,068	-,922 ,357	-3,373 ,001	-1,217 ,224	-1,128 ,259
Yaş									
15 (37)	31,92±11,32	19,59±8,25	14,19±4,21	65,70±0,69	67,43±14,53	19,51±3,96	19,73±9,53	12,41±9,77	55,16±27,01
16 (154)	27,20±9,72	18,92±7,08	14,35±3,65	60,47±16,12	71,29±12,84	19,01±3,33	17,64±9,50	11,51±7,95	50,09±25,60
17 (34)	26,03±9,40	20,88±9,48	15,12±4,33	62,03±18,12	74,06±12,33	19,97±2,88	20,91±10,35	16,09±10,24	59,88±27,40
18 (8)	28,88±10,38	27,63±12,19	14,75±4,77	71,25±21,07	71,38±13,22	20,13±3,07	12,25±8,40	11,50±6,93	40,38±16,95
KW χ^2 p	6,790 ,079	5,41 1,144	1,388 ,708	3,610 ,307	3,416 ,332	3,367 ,338	6,492 ,090	6,212 ,102	5,900 ,117
Aile Yapısı									
Çekirdek (202)	27,61±10,11	19,41±7,80	14,47±3,85	61,49±17,63	71,73±13,10	19,22±3,318	18,03±9,76	12,12±8,39	51,34±25,97
Geniş (21)	29,81±10,33	18,76±5,65	14,90±3,78	63,48±15,42	65,95±13,28	19,67±3,598	21,00±9,34	13,33±10,62	57,24±27,40
Parçalanmış (10)	28,20±9,30	25,60±12,92	13,10±4,63	66,90±18,62	68,80±11,37	19,32±4,181	17,20±8,87	14,20±10,69	54,20±26,16
KW χ^2 p	1,174 ,556	3,110 ,211	1,641 ,440	1,580 ,454	4,101 ,129	,224 ,894	2,066 ,356	,332 ,847	,996 ,608
Ekonomik Durumu									
İyi (92)	26,32±9,72	18,34±6,72	13,53±3,37	58,18±14,77	71,49±13,29	19,61±3,20	16,11±9,82	11,20±8,21	46,05±26,21
Orta (139)	28,89±10,27	20,48±8,66	15,01±4,08	64,39±18,75	70,60±12,99	19,05±3,49	19,49±9,18	12,92±8,91	55,41±24,99
z p	-1,967 ,049	-1,721 ,085	-2,516 ,012	-2,386 ,017	-,630 ,529	-1,140 ,254	-2,858 ,004	-1,610 ,107	-2,902 ,004

KW: Kruskal Wallis Testi z: Mann Whitney U Testi

Araştırmaya katılan ergenlerin ailelerinin ekonomik durumu ile 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin "İçe yönelim" alt boyutu ($z=-2,858$, $p=0,004<0,05$) ve "Toplam problem" puanı ($z=-2,902$, $p=0,004<0,05$) arasında anlamlı fark olduğu ve ekonomik durumu orta olanların "İçe yönelim" ($19,49\pm 9,18$) ve "Toplam problem" puanının ($55,41\pm 24,99$) daha yüksek olduğu bulundu.

Tablo 4-12'de ergenlerin anne-babasının eğitim düzeyi ile ölçeklerin karşılaştırılması incelendiğinde; **annenin ve babanın eğitim düzeyi** ile ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanları eğitim düzeyine göre farklılık gösterse de istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görüldü ($p>0,05$).

Tablo 4.12. Ergenlerin Anne-Babasının Eğitim Düzeyi İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Annenin eğitim düzeyi									
OY değil / Okuryazar (12)	32,17±11,45	24,33±10,73	15,08±3,32	71,58±18,38	64,08±14,45	18,59±4,211	17,58±10,80	11,75±10,26	47,58±29,82
İlkokul / Ortaokul (147)	28,19±10,22	19,50±7,89	14,25±3,81	61,94±17,89	70,98±13,26	19,06±3,39	18,88±10,16	12,07±8,59	53,01±26,90
Lise / Üniversite (74)	26,43±9,41	19,08±7,52	14,74±4,08	60,26±16,10	72,42±12,37	19,80±3,16	17,14±8,48	12,91±8,71	50,69±23,84
KW χ^2 p	3,887 ,143	3,928 ,140	1,519 ,468	4,545 ,103	4,260 ,119	3,724 ,155	,863 ,650	1,004 ,605	150 ,928
Babanın eğitim düzeyi									
OY değil/OY/İlkokul (68)	27,54±9,56	20,00±8,31	14,41±4,21	61,96±16,99	69,43±12,70	19,19±3,63	18,88±9,63	11,25±8,32	52,22±26,02
Ortaokul (59)	29,46±11,53	20,39±7,58	14,68±3,88	64,53±18,60	72,29±12,16	19,05±3,66	17,44±9,32	10,83±7,72	48,78±25,30
Lise / Üniversite (106)	27,12±9,50	18,93±7,99	14,35±3,67	60,41±17,07	71,47±13,87	19,44±3,03	18,32±9,98	13,84±9,23	53,63±26,55
KW χ^2 p	1,517 ,468	4,464 ,107	,512 ,774	2,422 ,298	2,300 ,317	,598 ,742	,926 ,629	5,289 ,071	1,362 ,506

KW: Kruskal Wallis Testi

Tablo 4-13'te araştırmaya katılan ergenlerin annesinin tutumuna ilişkin özellikleri ile ölçeklerin karşılaştırılması incelendiğinde ise;

Annesinin tutumunu “aşırı koruyucu”, “denetleyici” ve “katı kuralcı” olarak değerlendiren ve değerlendirmeyen ergenlerde duygu dışı vurumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı ($p>0,05$) görüldü. Annesinin tutumunu “başkalarıyla karşılaştırmacı” şeklinde değerlendiren ergenlerin değerlendirmeyenlere göre “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” ($31,84\pm10,25$), “Sinirlilik” ($20,91\pm8,13$) alt boyutları ve EKDDVÖ toplam puanı ($67,83\pm18,86$) daha yüksek olup, fark (duygusal destek yokluğu: $z=-4,780$, $p=0,000$, sinirlilik: $z=-2,332$, $p=0,020$, EKDDVÖ: $z=-3,880$, $p=0,000<0,005$) istatistiksel olarak anlamlı derecede idi. **“Demokratik / katılımcı”** tutum sergileyen annesi olanlarda **olmayanlara göre** “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Müdahalecilik” alt boyutu ($13,51\pm3,64$) ve EKDDVÖ toplam puanı ($p=,014$) daha düşük olup, fark (müdahalecilik: $z=-2,320$, $p=0,020$, EKDDVÖ: $z=-2,465$, $p=0,014<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede idi.

Araştırmaya katılan ergenlerin Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puanı ile annelerinin tutumu arasındaki fark incelendiğinde; annesinin tutumu denetleyici olanların olmayanlara göre ölçek toplam puan ortalamalarının ($75,00\pm11,78$) anlamlı derecede ($z=-2,632$, $p=0,008<0,05$) yüksek olduğu görüldü.

Annesinin tutumunu “başkaları ile karşılaştırmacı” şeklinde değerlendiren ergenlerin değerlendirmeyenlere göre KDÖ “İçer yönelim” ($20,18\pm9,98$), “Dışa yönelim” ($14,11\pm9,26$) alt boyutları ve “Toplam problem” puanının ($58,68\pm26,84$) istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu (içer yönelim: $z=-2,028$, $p=0,043$, dışa yönelim: $z=-2,148$, $p=0,032$, toplam problem: $z=-2,956$, $p=0,003<0,05$) görüldü. Ayrıca KDÖ'nin “Dışa yönelim” ($9,39\pm6,40$) alt boyutu ve “Toplam problem” puanı ($45,75\pm22,80$) “Demokratik / katılımcı” tutum sergileyen annesi olanlarda daha düşüktü ve fark (dışa yönelim: $z=-3,020$, $p=0,003$, toplam problem: $z=-2,542$, $p=0,011<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı idi.

Tablo 4.13. Ergenlerin Annesinin Tutumuna Ait Özellikler İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Aşırı koruyucu Evet (103) Hayır (130)	27,58±9,41 28,04±10,60	19,33±7,41 19,84±8,42	14,84±4,13 14,14±3,64	61,76±17,14 62,02±17,76	71,47±13,90 70,78±12,50	19,70±3,40 18,92±3,32	18,79±8,79 17,85±10,36	12,38±8,71 12,28±8,69	53,00±24,40 51,19±27,35
z p	-,124 ,901	-,371 ,711	-,896 ,370	-,050 ,960	-,817 ,414	-,1806 ,071	-,1099 ,272	-,180 ,857	-,605 ,545
Başkalarıyla karşılaştırmacı Evet (82) Hayır (151)	31,84±10,25 25,66±9,31	20,91±8,13 18,91±7,83	15,07±4,33 14,11±3,57	67,83±18,86 58,68±15,79	70,33±13,84 71,49±12,72	18,96±3,39 19,43±3,36	20,18±9,98 17,22±9,39	14,11±9,26 11,35±8,23	58,68±26,84 48,36±24,95
z p	-4,780 ,000	-2,332 ,020	-1,141 ,254	-3,880 ,000	-,723 ,470	-,1127 ,260	-2,028 ,043	-2,148 ,032	-2,956 ,003
Demokratik / katılımcı Evet (67) Hayır (166)	26,03±9,13 28,57±10,37	18,24±7,14 20,17±8,25	13,51±3,64 14,83±3,91	57,78±15,86 63,57±17,83	71,54±13,27 70,90±13,08	18,90±2,94 19,42±3,53	16,81±9,01 18,85±9,91	9,39±6,40 13,51±9,21	45,75±22,80 54,51±26,90
z p	-1,761 ,078	-1,638 ,101	-2,320 ,020	-2,465 ,014	-,434 ,664	-,782 ,434	-1,619 ,105	-3,020 ,003	-2,542 ,011
Denetleyici Evet (49) Hayır (184)	26,08±6,67 28,30±10,77	19,27±7,31 19,71±8,16	14,65±3,64 14,40±3,94	60,00±13,21 62,41±18,42	75,00±11,78 70,04±13,28	19,37±3,43 19,24±3,36	18,02±8,10 18,33±10,08	11,88±7,19 12,44±9,05	51,39±22,89 52,15±26,88
z p	-,531 ,595	-,220 ,826	-,605 ,545	-,148 ,882	-2,632 ,008	-,070 ,944	-,212 ,832	-,189 ,850	-,049 ,961
Katı kuralcı Evet (43) Hayır (190)	30,70±12,46 27,19±9,37	21,60±10,11 19,16±7,37	15,63±4,52 14,18±3,67	67,93±22,52 60,54±15,85	68,81±11,94 71,59±13,34	19,94±3,82 19,12±3,25	18,33±10,71 18,25±9,47	13,98±8,90 11,95±8,61	54,07±28,24 51,52±25,58
z p	-1,513 ,130	-1,019 ,308	-1,570 ,116	-1,547 ,122	-1,460 ,144	-1,183 ,237	-,003 ,998	-1,490 ,136	-,762 ,446

z: Mann Whitney U Testi

Tablo 4-14'te araştırmaya katılan ergenlerin babasının tutumuna ilişkin özellikleri ile ölçeklerin karşılaştırılması incelendiğinde;

“Aşırı koruyucu” babası olanlarda, olmayanlara göre “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” ($25,97 \pm 9,00$), “Sinirlilik” ($18,83 \pm 8,07$) alt boyutlarında ve EKDDVÖ toplam puanı ($59,18 \pm 16,77$) düşük olup, fark (DDY: $z=-2,340, p=0,019$, Sinirlilik: $z=-2,000, p=0,046$, EKDDVÖ: $z=-2,228, p=0,026 < 0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede idi. Ölçeğin “Müdahalecilik” ($z=-0,422, p=,673$) alt boyutunda anlamlı farklılık görülmedi.

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puanı ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (KDÖ)'nin alt boyutları ve Toplam problem puanı “Aşırı koruyucu” tutum sergileyen babası olanlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi ($p>0,05$).

“Katı kuralcı” babası olanlarda olmayanlara göre “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” ($31,29 \pm 11,72$), “Sinirlilik” ($20,78 \pm 8,16$), “Müdahalecilik” ($15,68 \pm 4,76$) alt boyutları ve EKDDVÖ toplam puanı ($67,75 \pm 20,77$) yüksek olup, fark (DDY: $z=-2,806, p=0,005$, Sinirlilik: $z=-2,001, p=0,045$, Müdahalecilik: $z=-2,048, p=0,041$, EKDDVÖ: $z=-2,726, p=0,006 < 0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede idi.

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puanı ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (KDÖ)'nin alt boyutları ve Toplam problem puanı “Katı kuralcı” tutum sergileyen ve sergilemeyen babası olanlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi ($p>0,05$).

“Soğuk / ilgisiz” babaya sahip olma ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği'nin “Sinirlilik” ($z=-2,043; p=0,041 < 0,05$) alt boyutu ve EKDDVÖ toplam puanı ortalamaları ($z=-1,982; p=0,048 < 0,05$) arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulundu. Buna göre soğuk / ilgisiz babaya sahip olanlarda olmayanlara göre “Sinirlilik” alt boyut ($22,72 \pm 10,17$) ve EKDDVÖ toplam puan ($68,91 \pm 21,82$) ortalamalarının daha yüksek olduğu görüldü.

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puanı ($z = -0,609$; $p = 0,543 > 0,05$) “Soğuk / ilgisiz” tutum sergileyen babası olanlarda istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi.

“Soğuk/İlgisiz” babaya sahip olmakla 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin “Toplam yeterlik” ($z = -0,460$; $p = 0,645 > 0,05$) alt boyut puanında gruplar arasında anlamlı farklılık görülmedi. KDÖ'nin “İçe yönelim” ($z = -2,945$; $p = 0,003 > 0,05$), “Dışa yönelim” ($z = -3,138$; $p = 0,002 > 0,05$) alt boyutları ve “Toplam problem” puan ($z = -3,085$; $p = 0,002 > 0,05$) ortalamaları ile “Soğuk / ilgisiz” tutum sergileyen babaya sahip olma arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu. “Soğuk / İlgisiz” babaya sahip olanların olmayanlara göre “İçe yönelim” ($23,88 \pm 11,46$), “Dışa yönelim” ($16,69 \pm 9,33$) alt boyut ve “Toplam problem” ($67,03 \pm 28,72$) puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görüldü.

“Başkalarıyla karşılaştırmacı” şeklinde tutum sergileyen babası olanlarda Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği'nin “Duygusal Destek Yokluğu” ($x = 33,36 \pm 11,79$; $z = -2,996$; $p = 0,003 > 0,05$), “Sinirlilik” ($x = 22,21 \pm 9,19$; $z = -2,088$; $p = 0,037 > 0,05$) alt boyutları ve EKDDVÖ toplam puanı ($x = 68,91 \pm 21,82$; $z = -2,819$; $p = 0,005 > 0,05$) yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı derecede idi. Ölçeğin “Müdahalecilik” ($z = -1,627$; $p = 0,104 > 0,05$) alt boyutunda anlamlı farklılık görülmedi.

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puanı “Başkalarıyla karşılaştırmacı” şeklinde tutum sergileyen babası olanlarda ve olmayanlarda anlamlı farklılık ($z = -1,233$; $p = 0,218 > 0,05$) göstermedi.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin “Dışa yönelim” ($x = 16,73 \pm 10,49$; $z = -2,739$; $p = 0,006 < 0,05$) alt boyut ve “Toplam problem” puan ortalaması ($x = 62,85 \pm 28,68$, $z = -2,355$; $p = 0,019 < 0,05$) “Başkalarıyla karşılaştırmacı” şeklinde tutum sergileyen babası olanlarda daha yüksekti ve fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu.

“Denetleyici” tutum sergileyen babası olanlarda olmayanlara göre “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Müdahalecilik” alt boyutunun puanı daha yüksekti ($x = 15,27 \pm 3,88$) ve istatistiksel olarak anlamlı idi ($z = -2,034$, $p = 0,042 < 0,05$). Diğer alt boyutlar ve toplam puanı gruplar arasında farklılık göstermedi ($p > 0,05$).

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puan ortalamasının ($x=76,24\pm10,39$) denetleyici babası olanlarda olmayanlara göre daha yüksekti ve fark istatistiksel olarak anlamlı idi ($z=-3,778$, $p=0,000<0,05$).

“Denetleyici” tutumu olan babaya sahip olma ile “11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği”nin alt boyutları ve “Toplam problem” puanı açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmedi ($p>0,05$).

“Demokratik / katılımcı” tutum sergileyen babası olanlarda Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği'nin alt boyutları ve EKDDVÖ toplam puanı daha düşük olsa da farklılık anlamlı derecede değildi ($p>0,05$).

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puan ortalaması ($x=73,54\pm13,56$) “Demokratik / katılımcı” şeklinde tutum sergileyen babası olanlarda olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksekti ($z=-2,098$, $p=0,036<0,05$).

“Demokratik / katılımcı” tutumu olan babaya sahip olma ile “11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği”nin alt boyutları ve “Toplam problem” puanı açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmedi ($p>0,05$).

Tablo 4.14. Ergenlerin Babasının Tutumuna Ait Özellikler İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Aşırı koruyucu Evet (92) Hayır (137)	25,97±9,00 29,31±10,58	18,83±8,07 20,04±7,60	14,39±3,90 14,50±3,91	59,18±16,77 63,85±17,75	72,87±13,19 69,85±13,02	19,31±3,64 19,24±3,19	17,02±8,25 19,11±10,43	11,11±8,33 13,09±8,69	48,82±22,25 54,12±27,82
z p	-2,340 ,019	-2,000 ,046	-,422 ,673	-2,228 ,026	-1,836 ,066	-,241 ,809	-1,299 ,194	-1,842 ,065	-1,271 ,204
Katı kuralcı Evet (65) Hayır (164)	31,29±11,72 26,65±9,08	20,78±8,16 19,06±7,62	15,68±4,76 13,98±3,39	67,75±20,77 59,68±15,47	69,94±13,31 71,51±13,09	19,66±3,42 19,11±3,35	19,55±10,29 17,76±9,37	13,98±9,41 11,63±8,17	56,42±27,26 50,24±25,08
z p	-2,806 ,005	-2,001 ,045	-2,048 041	-2,726 ,006	-1,117 ,264	-1,201 ,230	-1,123 ,261	-1,607 ,108	-1,624 ,104
Soğuk / ilgisiz Evet (32) Hayır (197)	31,34±11,66 27,42±9,74	22,72±10,17 19,04±7,24	14,84±4,39 14,40±3,82	68,91±21,82 60,85±16,46	70,03±14,80 71,23±12,88	18,72±3,65 19,36±3,33	23,88±11,46 17,36±9,03	16,69±9,33 11,58±8,26	67,03±28,72 49,55±24,53
z p	-1,791 ,073	-2,043 ,041	-,556 ,578	-1,982 ,048	-,609 ,543	-,460 ,645	-2,945 ,003	-3,138 ,002	-3,085 ,002
Başkalarıyla karşılaştırmacı Evet (33) Hayır (196)	33,36±11,79 27,06±9,51	22,21±9,19 19,10±7,47	16,03±5,16 14,19±3,59	71,61±22,51 60,35±15,99	68,79±15,08 71,44±12,79	19,07±3,35 19,30±3,38	21,45±11,25 17,73±9,28	16,73±10,49 11,55±8,01	62,85±28,68 50,16±24,91
z p	-2,996 ,003	-2,088 ,037	-1,627 ,104	-2,819 ,005	-1,233 ,218	-,033 ,974	-1,630 ,103	-2,739 ,006	-2,355 ,019
Denetleyici Evet (62) Hayır (167)	28,53±8,57 27,75±10,62	20,40±7,96 19,23±7,74	15,27±3,88 14,16±3,87	64,21±16,47 61,14±17,81	76,24±10,39 69,14±13,55	19,61±3,84 19,14±3,19	18,97±9,21 18,01±9,83	13,27±9,19 11,93±8,35	54,65±25,89 51,01±25,79
z p	-1,379 ,168	-1,370 ,171	-2,034 ,042	-1,864 ,062	-3,778 ,000	-,759 ,448	-,658 ,510	-,910 ,363	-,806 ,420
Demokratik / katılımcı Evet (67) Hayır (162)	27,04±9,74 28,35±10,24	18,44±7,34 20,01±7,96	14,18±3,34 14,57±4,11	59,67±17,44 62,93±17,46	73,54±13,56 70,04±12,87	19,29±3,14 19,26±3,47	17,37±9,90 18,64±9,55	10,78±7,74 12,93±8,85	48,69±25,85 53,36±25,75
z p	-1,024 306	-1,654 098	-,285 ,776	-1,555 ,120	-2,098 ,036	-,192 ,848	-1,085 ,278	-1,646 ,100	-1,531 ,126

z: Mann Whitney U Testi

Tablo 4-15’de ergenlerin okula ait özellikleri ile ölçek puan ortalamaları karşılaştırması incelendiğinde;

Araştırmaya katılan ergenlerin öğrenim gördükleri sınıf ile “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği” toplam ve alt boyut puan ortalamaları arasında farklılık bulunmadı ($p>0,05$).

Duyguları İfade Etme Ölçeği toplam puanı ile ergenlerin öğrenim gördükleri sınıflar arasında anlamlı fark bulundu (9. sınıf= $71,29\pm13,00$; 10. sınıf= $70,14\pm13,20$; 11. sınıf= $76,61\pm11,53$ KW $\chi^2=6,771$, $p=0,0034<0,05$). İleri analiz için yapılan post-hoc testte bu farklılığın 10. ve 11. sınıflar arasındaki puan farkından kaynaklandığı görüldü (adj. sig. $p=,029$).

Sınıflara göre 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği karşılaştırıldığında “Toplam yeterlik” (9. sınıf= $20,92\pm4,63$; 10. sınıf= $18,91\pm3,31$; 11. sınıf= $20,48\pm2,32$, KW $\chi^2=11,589$ $p=0,003<0,05$) alt boyutu dışında farkın anlamlı olmadığı görüldü ($p>0,05$). İleri analiz için yapılan post-hoc testte yeterlik alt boyutunun farkının 10. ve 11. sınıflar (adj. sig. $p=,026$) 9. ve 10. sınıflar arasındaki puan farkından (adj. sig. $p=,044$) kaynaklandığı görüldü.

Ergenlerin öğrenim gördükleri **bölüm ile ölçek** puanları karşılaştırıldığında, “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği” puanları ve “Duyguları İfade Etme Ölçeği” toplam puanı bölümler arasında farklılık göstermedi ($p>0,05$).

Bölümlere göre “11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği” karşılaştırıldığında “Dışa yönelim” (KW $\chi^2=2,574$, $p=0,276$) alt boyutu dışında bölümler arasında ölçek “Toplam yeterlik” (KW $\chi^2=11,361$, $p=0,003<0,05$), “İçe yönelim” (KW $\chi^2=7,069$, $p=0,029<0,05$) ve “Toplam problem” puanı (KW $\chi^2=6,279$, $p=0,043<0,05$) açısından bölümler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldü. İleri analiz için yapılan post-hoc testte yeterlik alt boyutunun farkının hemşirelik ile yardımcı hemşirelik ($p=0,028<0,05$) ve hemşirelik ve anestezi bölümleri arasındaki puanlardan ($p=0,030<0,05$) ve içe yönelim alt boyutunun hemşirelik ve anestezi bölümleri arasındaki puan farkından ($p=0,032<0,05$) kaynaklandığı görüldü.

Toplam problem alt boyutunda genel değerlendirmede farklılık olmasına rağmen ileri analiz için yapılan post-hoc testte ikili kıyaslamalarda hiç bir farklılık gözlenmemektedir. Ancak anestezi ve hemşirelik bölümleri arasındaki puanlarda anlamlılığa yakın bir sonuç vardır ($p= 0,058$).

Tablo 4.15. Ergenlerin Okula Ait Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Sınıfı									
9 (17)	27,35±8,37	18,41±8,15	13,82±4,39	59,59±17,43	71,29±13,00	20,92±4,63	20,12±9,70	13,18±10,11	56,71±26,26
10 (185)	28,48±10,41	19,41±7,60	14,37±3,72	62,26±17,40	70,14±13,20	18,91±3,31	18,32±9,83	11,97±8,72	51,91±26,87
11 (31)	24,26±8,17	21,48±9,87	15,26±4,46	61,00±18,21	76,61±11,53	20,48±2,32	16,90±8,88	13,94±7,65	49,90±20,83
KW χ^2 p	4,757 ,093	1,551 ,460	1,956 ,376	,482 ,786	6,771 ,034	11,589 ,003	1,074 ,585	3,036 ,219	,819 ,664
Bölümü									
Hemşirelik (147)	28,46±10,09	20,30±8,08	14,78±4,01	63,54±18,43	71,463±12,48	18,76±3,26	19,23±9,56	12,91±8,84	54,54±26,13
Anestezi teknisy. (69)	26,62±10,43	18,45±7,65	13,90±3,37	58,97±14,93	70,22±14,54	19,94±3,03	15,74±9,62	10,86±7,90	45,39±24,96
Hemşire yard. (17)	27,35±8,37	18,41±8,15	13,82±4,39	59,59±17,43	71,29±13,00	20,92±4,63	20,12±9,70	13,18±10,11	56,71±26,26
KW χ^2 p	2,882 ,237	5,316 ,070	2,135 ,344	3,577 ,167	,320 ,852	11,361 ,003	7,069 ,029	2,574 ,276	6,279 ,043

KW: Kruskal Wallis Testi

Ergenlerin kişilik özellikleri ile ölçeklerin karşılaştırılması Tablo 4-16’da verildi.

Araştırmaya katılan ergenlerin ölçek puanlarıyla kişilik özellikleri karşılaştırıldığında “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” alt boyutunun (KW $\chi^2=9,285$ $p=0,026<0,05$) ve EKDDVÖ toplam puanının (KW $\chi^2=8,868$ $p=0,031<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu görüldü. İleri analiz için yapılan post-hoc testte duygusal destek yokluğu alt boyutunun farkının girişken, atılgan ile diğer (adj. sig. $p=0,045$) grubu arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü. Ölçeğin “Sinirlilik” (KW $\chi^2=5,024$, $p=0,170>0,05$) ve “Müdahalecilik” (KW $\chi^2=1,087$, $p=0,780>0,05$) alt boyutlarında saldırgan olduğunu ifade edenlerde daha yüksek puanlar olsa da farklılık anlamlı değildi.

EKDDVÖ toplam puanında genel değerlendirmede farklılık olmasına rağmen ileri analiz için yapılan post-hoc testte ikili kıyaslamalarda hiç bir farklılık gözlenmediği bulundu.

Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin toplam puanı gruplar arasında farklılık gösterdi ve istatistiksel olarak anlamlı idi (KW $\chi^2=13,458$ $p=0,004<0,05$). İleri analiz için yapılan post-hoc testte DİEÖ toplam puanının çekingen ile girişken, atılgan (adj. sig. $p=0,013$) grupları arasındaki puan farkından kaynaklandığı görüldü.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği’nin “Toplam yeterlik” (KW $\chi^2=11,624$ $p=0,009<0,05$), “İçer yönelim” (KW $\chi^2=10,696$ $p=0,013<0,05$) ve “Dışa yönelim” (KW $\chi^2=8,960$ $p=0,030<0,05$) alt boyut puanlarında gruplar arasında anlamlı farklılık olduğu görüldü.

Tablo 4.16. Ergenlerin Kişilik Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyuları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duyusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Kendini tanımlama									
Girişken, atılgan (126)	26,15±8,92	19,10±7,42	14,41±3,73	59,67±15,55	73,57±12,41	19,98±3,15	16,52±9,223	12,27±8,34	49,17±25,54
Çekingem (77)	28,16±9,21	18,45±6,04	14,27±3,72	60,88±15,04	67,83±12,53	18,36±3,53	20,91±9,571	10,48±7,31	53,45±24,83
Saldırgan (12)	34,08±16,37	25,42±13,89	15,50±5,27	75,00±27,70	74,58±14,33	18,63±3,10	19,50±12,69	18,92±10,65	61,25±32,04
Diğer (zeki, sinirli, inatçı vb.) (18)	34,11±12,53	24,28±10,97	14,78±4,66	73,17±23,99	65,22±15,46	18,62±3,46	18,33±9,26	16,17±11,98	59,33±29,23
KW χ^2 p	9,285 ,026	5,024 ,170	1,087 ,780	8,868 ,031	13,458 ,004	11,624 ,009	10,696 ,013	8,960 ,030	4,347 ,226
Annesiyle iletişimi ve ilişkisi									
İyi (163)	26,48±8,76	18,68±6,79	14,15±3,70	59,31±14,38	71,12±13,45	19,58±3,29	16,67±8,36	10,79±7,82	46,96±23,44
Orta (61)	30,08±11,81	21,16±9,73	15,11±3,97	66,36±21,08	70,69±12,51	18,65±3,40	21,26±11,15	15,23±9,47	61,54±28,46
Kötü (9)	37,22±12,92	26,00±10,86	15,44±5,70	78,67±26,64	73,00±11,82	17,87±4,08	26,67±13,15	20,44±9,44	78,44±21,86
KW χ^2 p	8,943 ,011	5,567 ,062	2,109 ,348	8,613 ,013	,184 ,912	2,900 ,235	10,245 ,006	18,760 ,000	21,072 ,000
Babasıyla iletişimi ve ilişkisi									
İyi (152)	26,033±8,89	18,53±6,69	14,02±3,46	58,59±14,58	71,18±13,80	19,59±3,31	15,82±8,11	10,24±7,72	44,95±22,68
Orta (59)	30,20±10,31	21,15±9,30	15,37±4,40	66,73±17,84	71,41±10,68	18,81±3,16	22,36±10,20	14,81±8,13	62,20±25,80
Kötü (22)	33,95±13,44	22,95±10,74	14,95±4,71	71,86±26,63	69,55±14,53	18,31±4,10	24,14±12,25	20,00±10,57	73,27±28,83
KW χ^2 p	12,935 ,002	5,020 ,081	3,848 ,146	12,536 ,002	,893 ,640	2,542 ,281	21,283 ,000	29,648 ,000	29,382 ,000

KW: Kruskal Wallis Testi

İleri analiz için yapılan post-hoc testte farkın toplam yeterlik puanının çekingen ile girişken, atılgan ($p=0,017<0,05$) grupları arasındaki puanlardan; içe yönelim toplam puanının girişken, atılgan ile çekingen ($p=0,007<0,05$) grupları arasındaki puanlardan ve dışa yönelim toplam puanının çekingen ile saldırgan ($p=0,048<0,05$) grupları arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü.

KDÖ'nin "Toplam problem" puanında" (KW $\chi^2=4,347$ $p=0,226>0,05$) gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi.

Araştırmaya katılan ergenlerin **annesiyle iletişimi ve ilişkisi** ile ölçek puanları karşılaştırıldığında Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği'nin "Duygusal Destek Yokluğu" alt boyutunun (KW $\chi^2=8,943$ $p=0,011<0,05$) ve EKDDVÖ toplam puanının (KW $\chi^2=8,613$, $p=0,013<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu görüldü. İleri analiz için yapılan post-hoc testte duygusal destek yokluğu puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile kötü olanlar ($p=0,026<0,05$) arasındaki puanlardan ve EKDDVÖ toplam puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile kötü olanlar ($p=0,042<0,05$) arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü.

Ölçeğin "Sinirlilik" (KW $\chi^2=5,567$, $p=0,062>0,05$) ve "Müdahalecilik" (KW $\chi^2=2,109$, $p=0,348>0,05$) alt boyutlarında annesiyle ilişkisinin "kötü" olduğunu ifade edenlerde daha yüksek puanlar olsa da farklılık anlamlı değildi.

Ergenlerin anneleri ile iletişim ve ilişkisi ile "Duyguları İfade Etme Ölçeği"nin toplam puanı gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi (KW $\chi^2=,184$, $p=0,912>0,05$).

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin "Toplam yeterlik" (KW $\chi^2=2,900$ $p=0,235>0,05$) alt boyutunda gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi. KDÖ'nin "İçe yönelim" (KW $\chi^2=10,245$ $p=0,006<0,05$), "Dışa yönelim" (KW $\chi^2=18,760$ $p=0,000<0,05$) alt boyut puanlarında ve "Toplam problem" puanında" (KW $\chi^2=21,072$ $p=0,000<0,05$) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldü. İleri analiz için yapılan post-hoc testte KDÖ'nin içe yönelim alt boyutunun puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,042<0,05$) arasındaki puanlardan; KDÖ'nin dışa yönelim alt boyutunun puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,002<0,05$) ve iyi ile kötü olanlar

($p=0,006<0,05$) arasındaki puanlardan; KDÖ'nin toplam problem puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,002<0,05$) ve iyi ile kötü olanlar ($p=0,002<0,05$) arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü.

Araştırmaya katılan ergenlerin **babasıyla iletişimi ve ilişkisi ile ölçek puanları** karşılaştırıldığında “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” alt boyutunun (KW $\chi^2=12,935$ $p=0,002<0,05$) ve EKDDVÖ toplam puanının (KW $\chi^2=12,536$ $p=0,002<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu görüldü. İleri analiz için yapılan post-hoc testte EKDDVÖ'nin duygusal destek yokluğu alt boyut puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,016<0,05$) ve iyi ile kötü olanlar ($p=0,017<0,05$) arasındaki puanlardan ve EKDDVÖ'nin toplam puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,004<0,05$) arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü.

Ölçeğin “Sinirlilik” (KW $\chi^2=5,020$, $p=0,081>0,05$) ve “Müdahalecilik” (KW $\chi^2=3,848$, $p=0,146>0,05$) alt boyutları ile babalarıyla ilişki ve iletişim arasındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi.

Duyguları İfade Etme Ölçeği'nin toplam puanı gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi (KW $\chi^2=0,893$ $p=0,640>0,05$).

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin “Toplam yeterlik” (KW $\chi^2=2,542$ $p=0,281>0,05$) alt boyutunda gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi. KDÖ'nin “İçe yönelim” (KW $\chi^2=21,283$ $p=0,000<0,05$), “Dışa yönelim” (KW $\chi^2=29,648$ $p=0,000<0,05$) alt boyut puanlarında ve “Toplam problem” puanında (KW $\chi^2=29,382$ $p=0,000<0,05$) gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldü. İleri analiz için yapılan post-hoc testte KDÖ'nin içe yönelim alt boyutunun puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,000<0,05$) ve iyi ile kötü olanlar ($p=0,009<0,05$) arasındaki puanlardan; KDÖ'nin dışa yönelim alt boyutunun puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,000<0,05$) ve iyi ile kötü olanlar ($p=0,000<0,05$) arasındaki puanlardan; KDÖ'nin toplam problem puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ($p=0,000<0,05$) ve iyi ile kötü olanlar ($p=0,000<0,05$) arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü.

Tablo 4.17. Ergenlerin Sağlıkla İlgili Özellikleri İle Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Fiziksel/bedensel sorunlar için hekime başvurma									
Evet (59)	29,49±10,91	19,59±8,44	15,07±4,69	64,15±20,92	73,12±12,36	19,01±3,84	22,85±10,37	13,54±8,90	62,07±27,34
Hayır (174)	27,28±9,74	19,62±7,84	14,24±3,54	61,14±16,11	70,39±13,32	19,36±3,20	16,71±8,95	11,91±8,60	48,57±24,76
z p	-1,428 ,153	-,468 ,639	-1,179 ,238	-,655 ,512	-1,108 ,268	-,003 ,997	-3,967 ,000	-1,451 ,147	-3,320 ,001
Ruhsal sorunları için psikiyatriste/psikoloğa başvurma									
Evet (49)	27,59±10,08	20,59±9,45	14,59±4,52	62,78±19,59	72,76±12,61	19,76±3,45	23,22±11,41	15,98±9,40	65,84±26,51
Hayır (184)	27,90±10,10	19,35±7,54	14,41±3,69	61,67±16,89	70,64±13,24	19,14±3,34	16,94±8,74	11,35±8,24	48,30±24,72
z p	-,178 ,859	-,297 ,767	-,007 ,994	-,043 ,966	-1,107 ,268	-1,367 ,172	-3,496 ,000	-3,333 ,001	-4,075 ,000
Alışkanlık olarak kullandığı maddeler									
Var (97)	29,78±11,12	21,18±9,59	15,14±3,80	66,10±19,33	72,52±12,88	19,54±3,52	20,37±11,10	16,62±9,27	61,63±28,86
Yok (136)	26,45±9,04	18,50±6,40	13,96±3,86	58,90±15,36	70,06±13,22	19,08±3,26	16,76±8,26	9,26±6,77	45,12±21,43
z p	-2,362 ,018	-1,900 ,057	-2,440 ,015	-3,079 ,002	-1,708 ,088	-1,007 ,314	-2,516 ,012	-6,355 ,000	-4,623 ,000

z: Mann Whitney U Testi

Ergenlerin sağlıkla ilgili özellikleri ile ölçeklerin karşılaştırılması Tablo 4-17’de yer almaktadır.

Fiziksel / bedensel sorunlar için hekime başvurma konusunda grupların Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği’nin ve Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadı ($p>0,05$).

Fiziksel / bedensel sorunlar için hekime başvurma ile 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği’nin “Toplam yeterlik” ($z=-0,003$, $p=0,997>0,05$) ve “Dışa yönelim” ($z=-1,451$, $p=0,147>0,05$) alt boyutlarının gruplar arasında anlamlı fark göstermediği; ancak “İçe yönelim” ($x=22,85\pm10,37$) alt boyutunda ve KDÖ’nin “Toplam problem” puanında ($x=62,07\pm27,34$) “evet” diyenlerin “hayır” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (İçe yönelim: $z=-3,967$, $p=0,000<0,05$; Toplam Problem: $z=-3,333$, $p=0,001<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Ruhsal sorunları için psikiyatriste / psikoloğa başvurma konusunda grupların Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği’nin ve Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görüldü ($p>0,05$).

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği’nin ise “Toplam yeterlik” ($p=0,172>0,05$) alt boyutunda gruplar arasında anlamlı fark göstermediği; ancak “İçe yönelim” ($x=23,22\pm11,41$) ve “Dışa yönelim” ($x=15,98\pm9,40$) alt boyutlarında ve KDÖ’nin “Toplam problem” puanında ($x=65,84\pm26,51$) “evet” diyenlerin “hayır” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (İçe yönelim: $z=-3,496$, $p=0,000<0,05$; dışa yönelim: $z=-3,333$, $p=0,001<0,05$; toplam problem: $z=-4,075$, $p=0,000<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Araştırmaya katılan ergenlerin ölçek puan ortalamaları ile alışkanlık yapan madde kullanımı arasındaki fark incelendiğinde, “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” ($x=29,78\pm11,12$), “Müdahalecilik” ($x=15,14\pm3,80$) alt boyutlarında ve Toplam EKDDVÖ puanında ($x=72,52\pm12,88$) “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (DDY: $z=-2,362$, $p=0,018<0,05$; Müdahalecilik: $z=-2,444$, $p=0,015<0,05$; EKDDVÖ: $z=-3,879$,

$p=0,002<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü. “Sinirlilik” alt boyutunda ise gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmadı ($z=-1,900$, $p=0,057>0,05$).

Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin toplam puanı ile alışkanlık yapan madde kullanımı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görüldü ($z=-1,808$, $p=0,088>0,05$).

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği ile alışkanlık yapan madde kullanımı arasındaki fark incelendiğinde ise “Toplam yeterlik” ($z=-1,007$, $p=0,314>0,05$) alt boyutunun gruplar arasında anlamlı fark göstermediği; ancak “İçe yönelim” ($x=20,37\pm11,10$), “Dışa yönelim” ($x=16,62\pm9,27$) alt boyutlarında ve KDÖ’nin “Toplam problem” puanında ($x=61,63\pm28,86$) “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (içe yönelim: $z=-2,516$, $p=0,012<0,05$; dışa yönelim: $z=-6,355$, $p=0,000<0,005$; toplam problem: $z=-4,623$, $p=0,000>0,005$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Tablo 4.18. Ergenlerin Okulla İlgili Kaygılarıyla Ölçeklerin Karşılaştırılması (N=233)

Özellikler (n)	Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği				Duyguları İfade Etme Ölçeği	11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği			
	Duygusal Destek Yokl.	Sinirlilik	Müdahalecilik	Toplam EKDDVÖ	Toplam DİEÖ	Toplam Yeterlik	İçe Yönelim	Dışa Yönelim	Toplam PROBLEM
	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Okulla ilgili kaygıları									
Var (111)	28,77±9,95	19,96±8,14	14,57±4,01	63,31±17,84	70,83±12,80	18,85±3,43	20,25±10,84	12,62±8,23	56,41±27,73
Yok (122)	26,98±10,15	19,30±7,84	14,34±3,75	60,62±17,07	71,31±13,44	19,65±3,28	16,45±8,13	12,05±9,10	47,98±23,83
z p	-1,653 ,098	-,958 ,338	-,722 ,470	-1,491 ,136	-,165 ,869	-1,495 ,135	-2,675 ,007	-1,008 ,313	-2,357 ,018
Okul dışı kaygıları									
Var (59)	30,10±8,18	18,86±5,66	15,02±4,14	63,98±13,90	72,15±13,46	19,44±3,06	21,25±8,24	13,90±7,69	59,88±21,39
Yok (174)	27,07±10,55	19,87±8,62	14,26±3,77	61,20±18,49	70,72±13,01	19,21±3,48	17,25±9,95	11,79±8,96	49,32±26,98
z p	-3,295 ,001	-,379 ,705	-1,325 ,185	-2,275 ,023	-,650 ,516	-,814 ,416	-3,216 ,001	-2,532 ,011	-3,364 ,001

z: Mann Whitney U Testi

Tablo 4-18’de araştırmaya katılan ergenlerin okulla ilgili kaygılarıyla ölçeklerin karşılaştırılması incelendiğinde;

Okulla ilgili kaygıları konusunda “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin ve “Duyguları İfade Etme Ölçeği”nin puanlarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görüldü ($p>0,05$).

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği’nin ise “Toplam yeterlik” ($z=-1,495$, $p=0,135>0,05$) ve “Dışa yönelim” ($z=-1,008$, $p=0,313>0,05$) alt boyutları ile okulla ilgili kaygılar konusunda gruplar arasında anlamlı fark göstermediği; ancak “İçe yönelim” alt boyutunda ($x=21,25\pm 8,24$) ve KDÖ’nin “Toplam problem” puanında ($x=59,88\pm 21,39$) “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (içe yönelim: $z=-3,216$, $p=0,007<0,05$; toplam puan: $z=-2,357$, $p=0,018<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Ergenlerin okul dışı kaygıları olup olmaması ile “Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği”nin “Duygusal Destek Yokluğu” alt boyutu ($x=30,10\pm 8,18$) ve Toplam EKDDVÖ puanında ($x=63,98\pm 13,90$) “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (DDY: $z=-3,295$, $p=0,001<0,05$; Toplam EKDDVÖ: $z=-2,275$, $p=0,023<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Duyguları İfade Etme Ölçeği’nin toplam puanı ile okul dışı kaygılar olup olmaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görüldü ($z=-0,650$, $p=0,516>0,05$).

Ergenlerin okul dışı kaygıları olup olmaması ile 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği’nin ise “Toplam yeterlik” ($z=-0,814$, $p=0,416>0,05$) alt boyutunun gruplar arasında anlamlı fark göstermediği; ancak “İçe yönelim” ($x=21,25\pm 8,24$) , “Dışa yönelim” ($x=13,90\pm 7,69$) alt boyutlarında ve KDÖ’nin “Toplam problem” puanında ($x=59,88\pm 21,39$) “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın (içe yönelim: $z=-3,216$, $p=0,001<0,05$; dışa yönelim: $z=-2,532$, $p=0,011<0,05$; toplam problem: $z=-3,364$, $p=0,001<0,05$) istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

5. TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma bulguları;

5.1 Ergenlerin Tanıtıcı Özelliklerine İlişkin Bulguların Tartışılması

5.2 Ergenlerde Duygu Dışavurumu, Duyguları İfade Etme ve Kendini Değerlendirme Ölçeklerine İlişkin Bulguların Tartışılması

5.3 Ergenlerin Tanıtıcı Özelliklerinin Duygu Dışavurumu, Duyguları İfade Etme ve Kendini Değerlendirme Ölçekleri İle Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması başlıkları altında sunuldu.

5.1.ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırmaya katılan ergenlerin %67'si kadın, %33'ü erkektir ve çoğunluğu 16 yaşındadır. Ergenlerin %88'i yaşamının çoğunluğunu büyükşehirde geçirmekte, %94'ü anne ve babası ile kalmaktadır. %86,7'si çekirdek aile yapısına sahiptir ve % 45,9'u ise bir kardeş sahibidir. Ergenlerin %98,7'sinin anne ve babası hayatta, %59,7'sinin ekonomik durumu orta düzeyde, %90,1'i çalışmamaktadır ve %66,5'inin ailesinin ekonomik durumu gelir gidere eşit seviyededir.

Ergenlerin annesinin %38,6'sı ilkokul, %27'si lise mezunu, babaların ise %40,3'ü lise, %27,9'u ilkokul mezunudur. Annelerin %66,1'i ev içi gelir getirmeyen işlerle meşgul ve %24,5'i ev dışı işlerde çalışmaktadır. Babaların %36,5'i serbest meslek sahibi, %30,9'u işçi olarak çalışmaktadır.

Ergenlerin annelerinin %44,2'si aşırı koruyucu, %35,2'si başkalarıyla karşılaştırmacı, %28,8'i demokratik/katılımcı, %21'i denetleyici ve %18,5'i kuralcı tutum sergilemekte ve ergenlerin babalarının %40,2'si aşırı koruyucu, %29,3'ü demokratik/katılımcı, %27,9'u katı kuralcı, %27,1'i denetleyici, %14,4'ü başkalarıyla karşılaştırmacı ve %14,4'ü soğuk ve ilgisiz tutum sergilemektedir.

Ebeveynlerin çocuklarına gösterdikleri tutumların sevgi ve güvene dayalı olmasının ve daha çok demokratik katılımcı ve koruyucu olmalarının çocuklarının psikososyal gelişimi üzerine olumlu etki gösterebileceği ve onların hem kendisiyle hem de toplumla barışık bireyler olmalarına yardımcı olabileceği bildirilmektedir (Avcı 2006).

Araştırmaya katılan ergenlerin %79,4'ü 10. sınıfta okumakta olup, %63,1'i hemşirelik, %29,6'sı anestezi teknisyenliği, 7,3'ü hemşire yardımcılığı bölümlerine devam etmekte ve %48,1'i mesleğini sevdiği, %30,5'i ailesi istediği, %20,2'si iş bulma imkânı olduğu için mesleklerini tercih ettiklerini belirtmektedir.

Ergenlerin %54,1'i kendisini girişken, %33'ü çekingen olarak tanımlamakta; %70'i annesiyle iletişimini ve ilişkisini iyi, %3,9'u kötü, %65,2'si babasıyla iletişimini ve ilişkisini iyi, %9,4'ü kötü, %67,3'ü kardeşleriyle iletişim ve ilişkisini iyi, %5'i kötü, %70'i çevresindeki insanlarla iletişimini ve ilişkisini iyi, %77,7'si arkadaşlarıyla iletişim ve ilişkisini iyi ve %1,7'si kötü olarak ifade etmektedir. Tabak ve Öztürk'ün (2011) anne-babalar ile yapılan iletişim çalışmalarının ergenlerin duygusal sağlığına etkisini incelemek amacıyla 100 ergen ile gerçekleştirdiği araştırmada; anne-baba ile ergenler arasındaki olumlu ilişkinin ergenlerin duygusal sağlığını olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

Ergenlerin ailelerinin %12,9'unda kronik hastalık olduğu belirlenmiş olup, bunlar sırasıyla diyabet (n=9), hipertansiyon (n=6), kronik böbrek yetmezliği (n=4), inme (n=3), ve kanserden (n=2) oluşmaktadır. Ailede kronik hastalık olmasının çocuğun işlevselliği üzerine etkisini belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda, ebeveynlerdeki kronik hastalık varlığının çocuğun işlevselliği üzerine olumsuz etki gösterdiği, ebeveyn-çocuk ilişkisinin bozulduğu, daha fazla evlilikle ilgili sorunların yaşandığı, aile bireylerinin tamamının bundan olumsuz etkilendiği bildirilmektedir (Lewis ve ark. 1993; Armistead ve ark. 1995). Diğer yandan annenin kronik hastalığında daha yüksek oranda olmakla beraber, hem annede hem babada kronik hastalığının olması durumunda içe atım problemlerinin daha da arttığı görülmektedir (Steel ve ark. 1997).

Bu çalışmada ergenlerin fiziksel / bedensel sorunlar için hekime başvurma oranı %25,3 olarak bulunmuştur. Başvuru nedenlerini sırasıyla kırıklar (n=9), göz sorunları (n=8), ortopedi (n=7), cilt sorunları (n=4) ve skolyoz (n=4) oluşturmaktadır. Ergenlerin psikolog/psikiyatriste gitme oranının %21 olduğu ve muayene sonrası 10,7'sine tanı konduğu ve ilaç verildiği saptandı. Muayene sonrası belirlenen tanıların dağılımının anksiyete bozukluğu (n=8), dikkat dağınıklığı (n=6), duygudurum bozukluğu (n=6), depresyon (n=3), panik atak (n=1) ve obsesif-kompulsif bozukluk (n=1) olduğu belirlendi. Ülkemizde yapılan Türkiye Ruh Sağlığı Profili Çalışması (1998) sonuçlarına

göre; çocuk ve ergenlerde klinik düzeyde sorunlu davranış oranı %11'dir. Bu veriden yola çıkarak 2011 yılında yayınlanan Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı'nın amaçlarından biri "çocukluk ve ergenlik dönemine yönelik ruh sağlığı hizmetlerini iyileştirmek ve geliştirmektir". Bu amaç doğrultusunda; "sağlıklı çocuk takip programlarına psikososyal gelişim programlarını da entegre etmek" ve "gelişme geriliği veya zihinsel-ruhsal bozukluğu olan çocukların tedavi ve rehabilitasyon süreçlerini iyileştirmek" hedeflenmektedir.

Ergenlerin %41,6'sının sigara, alkol vb. madde kullanma alışkanlığının olduğu ve %30'unun günde bir paket sigara içtiği, alkol kullandığını ifade eden ergenlerin %77'sinin bazen alkol kullandığı ve sakinleştirici hap ve uyuşturucu madde kullandığını bildiren 58 öğrenci olduğu görüldü. Ergenlik dönemi madde kullanımı açısından riskli dönemlerden biridir. Ögel ve arkadaşları (2006) tarafından İstanbul'da 3483 lise öğrencisinin tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığını amacıyla belirlemek amacıyla yapılan araştırmada; yaşam boyu en az bir kez tütün kullanım yaygınlığı %37, alkol kullanım yaygınlığı da %51,2 olarak bulunmuştur. Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM) tarafından 2013 yılında yayınlanan raporun sonuçlarına göre ise, esrar dâhil herhangi bir uyuşturucu maddeyi en az bir kez deneyenlerin oranı (yaşam boyu madde kullanımı prevalansı) 15-16 yaş grubunda %1,5 olarak belirlenmiştir.

5.2. ERGENLERDE DUYGU DIŞAVURUMU, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİNE İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Çalışmaya katılan ergenlerde duygu dışavurumunun alt boyut ve toplam puanlarına maksimum değerler üzerinden bakıldığında, puanların ortalama ve daha düşük seviyelerde olduğu belirlendi. DİEÖ'nin alt boyut ve toplam puanlarına maksimum değerler üzerinden bakıldığında ise ortalamanın üzerinde olduğu saptandı.

Çalışma kapsamında ergenlerde KDÖ sonuçlarının düşük olması ve DİEÖ'nin sonuçlarının ise yüksek olması her iki ölçek boyutunda da ergenlerin aileleri ile ilişkilerinin olumlu düzeyde olduğunu göstermektedir.

Ailede hostilite, eleştirel yorum ve duygusal yaklaşım oranı duygu dışavurumunun düşük ya da yüksek olmasıyla ilişkilidir. Duygu dışavurumu yüksek olan

anneleri olan çocukların, duygu dışavurumu düşük olan anneleri olan çocuklara göre herhangi bir tanısal bozukluğa yatkınlığı en az beş kat artmaktadır (Stubbe ve ark. 1993). Ergenlerde duygu dışavurumunun alt boyut ve toplam puanlarının maksimum değerler üzerinden ortalama ve daha düşük seviyelerde olması ve sözel ve sözel olmayan biçimde hem kişilerarası ilişkilerde hem de kişilerarası ilişkilerden bağımsız olarak duygularını ifade etme puanlarının ortalamanın üzerinde bulunması, çalışmaya katılan ergenlerin çevresi ile etkileşimin olumlu olduğunun bir göstergesidir.

Bu çalışmada Duyguları İfade Etme Ölçeği (DİEÖ) toplam puanının $71,08 \pm 13,11$ olduğu ve medyan değerler üzerinden ergenlerin duygularını ifade etme eğilimlerinin ortalamanın üzerinde olduğu saptandı. İşleroğlu'nun (2012) lise öğrencilerinde benlik saygısı, duyguları ifade etme eğilimi ve sosyal yetkinlik beklentisinin öznel iyi oluşu yordama gücünü belirlemek amacıyla 774 öğrenci yaptığı tez çalışmasında DİEÖ toplam puanını $71,64 \pm 12,77$ olarak saptaması çalışma bulgusuyla benzerlik göstermektedir.

Çalışmada; ergenlerin EKDDVÖ toplam puan ortalamasının $61,90 \pm 17,45$, “Duygusal Destek Yokluğu” puan ortalamasının $27,84 \pm 10,07$, “Sinirlilik” puan ortalamasının $19,61 \pm 7,98$, “Müdahalecilik” puan ortalamasının $14,45 \pm 3,87$ olduğu görüldü. Eray ve arkadaşları tarafından (2017) Tip 1 Diyabetes Mellitus tanısı olan adolesan hastalarda algılanan aile iklimi ile glisemik kontrol arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılan araştırmada; diyabetik grup için toplam puan $60,7 \pm 17,2$; DDY puan ortalaması $28,9 \pm 9,8$, “Sinirlilik” puan ortalaması $13,4 \pm 3,9$ ve “Müdahalecilik” puan ortalaması $18,3 \pm 6,5$ olarak, kontrol grubu için ise toplam puan $53,8 \pm 10,5$, DDY puan ortalaması $24,7 \pm 6,3$, “Sinirlilik” puan ortalaması $12,8 \pm 2,8$ ve “Müdahalecilik” puan ortalamasının $16,3 \pm 4,6$ olduğu saptanmıştır.

Çalışma kapsamında, 11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (KDÖ);

Yeterlik alt boyutunda (etkinlik, sosyallik, akademik başarı) ergenlerin kendilerini yeterli buldukları ($19,27 \pm 3,37$) belirlendi.

Sorun Davranışlar alt boyutunda; ergenlerin **içe yönelim** (anksiyete/depresyon, sosyal iç çekilme/depresyon, somatik yakınmalar) toplam puanlarının ($18,26 \pm 9,69$) ortalamanın altında; **dışa yönelim** (kurallara karşı gelme, saldırgan davranışlar) toplam

puanlarının ($12,32 \pm 8,68$) ortalamasının altında, **sosyal sorunlar** toplam puanlarının ($4,57 \pm 3,45$) ortalamasının altında, **düşünce sorunları** toplam puanlarının ($5,19 \pm 3,83$) ortalamasının altında, **dikkat sorunları** toplam puanlarının ($6,72 \pm 3,25$) ortalamasının altında, **diğer sorunlar** toplam puanlarını ($4,93 \pm 2,89$) ortalamasının altında olduğu, **KDÖ toplam problem** puanlarının ($51,99 \pm 26,05$) ortalamasının altında olduğu tespit edildi. Şimşek ve arkadaşları tarafından (2008) kurumda olan 6-18 yaş çocukların duygusal ve davranış sorunlarını ailesiyle birlikte olan çocuklarla karşılaştırmak, görülme sıklığını ve ilişkili faktörleri belirlemek amacıyla yaptıkları araştırmada; sorun davranışların görülme sıklığı kurumda olan çocuklarda %18,3 ile %47 arasındayken, ailesiyle birlikte olan çocuklarda %9 ile %11 arasındadır. Kurumda olan çocuklarda dışa yönelim sorunları (%21,4 - %41,9) içe yönelim sorunlarına (%6,2 - %40,1) göre daha yüksek olduğu ve sosyal sorunlar (%5,7 - %11,7), düşünce sorunları (%7,2 - %18,4) ve dikkat sorunlarının (%7,7 - %31,4) da toplum örneğine göre (%1,6 - %5,8) yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda, tez çalışmasına katılan öğrencilerin ölçek alt boyut ve toplam puan ortalamalarının diğer çalışmalar ile benzerlik gösterdiği söylenebilir.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği puanlarının korelasyonuna bakıldığında; “Yeterlik Toplam Puanı” ile “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” ve Toplam Problem” puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı, “İçe Yönelim” puanı ile “Dışa Yönelim” ve “Toplam Problem” puanları arasında pozitif yönde ve yüksek derecede anlamlı bir ilişkinin ve “Dışa Yönelim” puanı ile “Toplam Problem” puanları arasında pozitif yönde ve yüksek derecede anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlendi.

Duyguları İfade Etme Ölçeği (DİEÖ)’nin alt boyut ve toplam puanları ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği (EKDDVÖ) ve 11-18 Yaş Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği (KDÖ) puanlarının korelasyonu değerlendirildiğinde;

Olumlu Duygu İfadesi alt boyutunun EKDDVÖ’nin DDY alt boyutu ile arasında negatif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki belirlendi.

Yakınlık İfadesi alt boyutunun EKDDVÖ’nin DDY alt boyutu ile arasında negatif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı; “Yakınlık İfadesi” alt boyutu ile KDÖ’nin “Yeterlik Toplam Puanı” arasında ise pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptandı.

Olumsuz Duygu İfadesi alt boyutu ile EKDDVÖ'nin "Müdahalecilik" alt boyutu arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki; "Olumsuz Duygu İfadesi" alt boyutu ile KDÖ'nin "Toplam Problem Puanı" arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki belirlendi.

Duyguları İfade Etme Ölçeği Toplam Puanı ile EKDDVÖ'nin DDY alt boyutu arasında negatif yönde ve "Müdahalecilik" alt boyutu ile arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. DİEÖ Toplam Puanı ile KDÖ'nin "Toplam Problem Puanı" arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulundu.

11-18 Yaş Gençler için Kendini Değerlendirme Ölçeği (KDÖ) ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurumu Ölçeği (EKDDVÖ)'nin alt boyut ve toplam puanlarının korelasyonu değerlendirildiğinde;

"Toplam Problem Puanı" ile EKDDVÖ'nin DDY, "Sinirlilik" ve "Müdahalecilik" alt boyutları arasında pozitif yönde düşük derecede ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulundu. KDÖ "Toplam Problem Puanı" ile EKDDVÖ'nin Toplam Puanı arasında ise pozitif yönde orta derecede ve istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı bir ilişki bulundu.

5.3.ERGENLERİN TANITICI ÖZELLİKLERİNİN DUYGU DIŞAVURUMU, DUYGULARI İFADE ETME VE KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEKLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASINA İLİŞKİN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Bu başlık altında ergenlerde duyguları ifade etme, duygu dışavurumu ve psikososyal uyumu etkileyen faktörlere ilişkin bulgular tartışıldı.

Cinsiyete göre Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği değerlendirildiğinde, "Sinirlilik" alt boyutunda ve toplam puanda erkeklerin kadınlardan daha yüksek puan elde ettiği ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu ortaya konuldu. Literatürde DD ile cinsiyet ilişkisi hakkında da farklı görüşler mevcuttur. Çelik'in (2015) 382 lise son sınıf öğrencisi ile umutsuzluk düzeyini duygu dışavurumu açısından incelemek amacıyla yaptığı araştırmada; duygu dışavurumu, olumlu duygu dışavurumu ve olumsuz duygu dışavurumu değişkenlerinin kadınlarda erkeklere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Vural ve arkadaşları (2013) ergenler üzerine yaptıkları araştırmada, kadınlarda "DDY" ve "Sinirlilik", erkeklerde ise "Müdahalecilik" alt ölçek

puanının daha düşük olduğunu bildirmektedir. Eray (2015) ise kadınlarda “Sinirlilik” puanları daha yüksekken, “Müdahalecilik” ve “DDY” açısından anlamlı fark bulamamıştır. Yapılan diğer çalışmalarda (McClure 2000; Kring and Gordon 1998; Timmers, Fischer and Manstead 1998) duygu dışavurumunun kadınlarda daha yüksek olduğu, cinsiyet ile duygu dışavurumu arasında ilişki olmadığı (Hibbs ve ark. 1991) belirtilmesine karşın bu çalışmada erkeklerde daha yüksek bulunması, erkeklerin dışsallaştırma sorun davranışlarına yatkınlığı ile açıklanabilir (Nolen-Hoeksema ve Girgus, 1994).

KDÖ’nin “İçe Yönelim” alt boyutunda kadınların daha yüksek puan elde ettiği ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulundu. Savi (2008) tarafından 12-15 yaş arası öğrencilerde davranış sorunları ile aile işlevleri ve anne-baba kişilik özellikleri arasında ilişkinin incelemek amacıyla yapılan tez çalışmasında; ergenlerin algıladıkları davranış sorunları açısından bakıldığında; kadınların erkeklerden daha fazla anksiyete-depresyon yaşadığı; erkeklerin kadınlara göre daha fazla sosyal sorunlar, saldırgan davranışlar ve dışa yönelim sorunları yaşadığı saptanmıştır.

Yaşa göre EKDDVÖ değerlendirildiğinde; 15-18 yaş aralığında olan ergenlerde ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanları arasında yaşlara göre farklılık olsa da, Hibbs ve ark (1991)’nın bulguları gibi istatistiksel olarak anlamlı bulunmadı. Eray (2015) algılanan “DDY” ve “Sinirlilik” arasında bir fark bulamazken, algılanan “Müdahalecilik” puanı ve yaş arasında sınırdan anlamlı bir ilişki belirlemiş ve bu sınırdan anlamlılığın bireyselleşme sürecindeki ergenin kendisine olan tutumları ve kuralları daha fazla müdahalecilik lehine algılayabileceği ile yorumlanmıştır.

Aile yapısı ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği, Duyguları İfade Etme Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeğinin alt boyutları ve toplam puanları farklılık gösterse de istatistiksel olarak anlamlı fark saptanmadı.

Yapılan çalışmalara göre, ebeveynlerinden en az birinin ölümü durumunda her beş çocuktan birinde psikiyatrik bozukluk gelişimi olasılığı bulunduğu, çocukta acı, üzüntü ve ümitsizlik hali deneyimlendiği, ölümden en az bir yıl sonra orta şiddette depresyonun sıklıkla meydana geldiği, düşünce sorunları (konsantrasyon eksikliği, intihar düşüncesi, anksiyete), içe yönelim (düşük benlik saygısı, intihar teşebbüsü), duygusal sorunlar (depresyon, suçluluk, ilgisizlik), sosyal sorunlar (zarar verme, çete

faaliyetleri), fiziksel semptomlar (bel-baş ağrıları, uykusuzluk) sorun davranışlarının yaşandığı bildirilmektedir (Toksoy, 2005). Bu çalışmada, ebeveynleriyle birlikte yaşayanların %94, çekirdek aile yapısının %86,7, parçalanmış aile yapısının %4,3 olması ergenlerin aile yapısı ile ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanları farklılık gösterse de istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememesi ile ilişkilendirilebilir. Özellikle parçalanmış aile yapısı bu bulgulara neden olmuş olabilir.

Ailesinin ekonomik durumu ile Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği'nin "Duygusal Destek Yokluğu", "Müdahalecilik" alt boyutlarında ve toplam puan alanında ekonomik durumu orta olanların daha yüksek puan elde ettiği ve aradaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulundu. 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği (KDÖ)'nin "İçe yönelim" ve "Toplam problem" alanlarında ekonomik durumu orta olanların daha yüksek puan elde ettiği ve farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. Cole ve Morgan (2001), sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarının toplumsal açıdan daha az arkadaşları olduğunu, sağlık durumlarının daha kötü, psikolojik açıdan ise içe dönük ve aşağılık duygusuna sahip olabileceklerini bildirmektedir. Bununla birlikte bazı araştırmalar gelir düzeyi ile DD arasında anlamlı fark olmadığına dikkat çekmektedir (Hibbs ve ark. 1991; Eray 2015). Bu çalışmada, ailesinin ekonomik durumu ile EKDDVÖ'nin "Sinirlilik" alt boyutunda anlamlı bir farklılık belirlenememiştir. Bununla birlikte literatürde alt gelir grubu ailelerin çocuklarının üst-orta gelir grubu çocuklara göre ana-babalarının daha az destekleyici ve daha çok cezalandırıcı olduğu bildirilmiştir (Knight ve ark. 1983). Vural ve arkadaşlarının (2013) çalışması ise düşük sosyoekonomik seviyedeki ailelerin, orta ve yüksek sosyoekonomik durumdaki ailelere göre DDY'nin daha yüksek düzeyde olduğunu bildirmesi çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Annenin ve babanın eğitim düzeyi ile ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanları eğitim düzeyine göre farklılık gösterse de istatistiksel olarak anlamlı değildi. Anne-babanın eğitim seviyesi, mesleki kariyerleri, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve sosyo-kültürel çevresi konuştukları dili ve çocuğun psikososyal gelişimini etkileyen önemli faktörlerdir. Bu nedenle anne-babanın eğitim seviyesi yüksek olan çocuğun algı ve değerlendirme düzeyi daha düşük eğitilmiş aileye göre daha yüksek olacak (Avcı 2006), toplumsal normlara göre davranışları da daha olumlu gerçekleşecektir. Suçlu çocukların

annelerinin %76,6'sının, babalarının da %40,7'sinin okuma-yazma bilmediği, babalarının %54,5'inin çiftçi, %13,7'sinin işçi, %31,8'inin ise diğer mesleklerden olduğu bildirilmiştir (Yavuzer, 1996). Eray (2015)'a göre annenin eğitim seviyesi ile EKDDVÖ alt ölçekleri arasında istatistiksel bir fark bulunmamaktadır. Bununla birlikte, hiç okula gitmemiş ve ilkokul mezunu annelerin çocuklarının, ortaokul mezunu annelerin çocuklarına göre EKDDVÖ toplam puanının daha yüksek, lise ve üstü okullardan mezun olan annelerin çocuklarının daha düşük eğitim seviyesine sahip annelerin çocuklarıyla benzer olduğu belirlemiştir. Demiriz ve Öğretir (2007), ilköğrenime sahip olan annelerin orta ve yüksek öğrenime sahip olanlara göre daha fazla aşırı koruyucu, geçimsizlik ve sıkı disiplin tutum boyutuna sahip oldukları, dolayısıyla eğitim seviyesinin düşüklüğü ile annelerin daha olumsuz tutum sergilemeleri arasında paralellik olduğu bildirilmiştir. Bu çalışmada anlamlı fark bulunmasa da, anne-baba eğitimi düşük olanlarda ölçek puanlarının yüksek olması ile çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Anne ve baba tutumlarıyla ölçek alt boyutları ve toplam puanları karşılaştırıldığında;

Aşırı koruyucu annesi olanlarda, ölçek alt boyut ve toplam puanlar arasında anlamlı bir fark bulunmazken, **babası olanlarda**, EKDDVÖ'nin “Duygusal Destek Yokluğu”, “Sinirlilik” alt boyutları ve toplam puanı düşük olup fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu. Duyguları İfade Etme Ölçeği ve Kendini Değerlendirme Ölçeği puanlarında anlamlı bir fark bulunmadı.

Başkalarıyla karşılaştıran anne ve babası olan ergenlerde, EKDDVÖ'nin “Duygusal Destek Yokluğu”, “Sinirlilik” alt boyutları ve toplam puanları yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu. **Başkalarıyla karşılaştıran annesi olanlarda**, 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği'nin (KDÖ), “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” alt boyutları ve “Toplam Problem” puanı yüksek, **babası olanlarda** “Dışa Yönelim” alt boyutu ve “Toplam Problem” puanı yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu.

Katı kuralcı annesi olan ve olmayan ergenlerde ölçeklerin alt boyut ve toplam problem puanında anlamlı bir fark bulunmazken, **babası olanlarda**, EKDDVÖ'nin “Duygusal Destek Yokluğu”, “Sinirlilik”, “Müdahalecilik” alt boyutları ve toplam

problem puanında yüksek fark olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu. DİEÖ ve KDÖ alt boyut ve toplam problem puanında istatistiksel olarak fark bulunmadı.

Demokratik katılımcı annesi olan ergenlerde, EKDDVÖ'nin "Müdahalecilik" alt boyut ve toplam problem puanı düşük, **babası** olan ergenlerde ise alt boyut ve toplam problem puanı yine düşük ancak farklılık anlamlı değildi. **Demokratik katılımcı annesi** olan ergenlerde KDÖ'nin "Dışa Yönelim" alt boyutu ve toplam problem puanı daha düşük ve fark anlamlı bulundu. **Demokratik katılımcı babası** olan ergenlerde, DİEÖ'nin toplam puanı anlamlı derecede yüksek bulundu.

Denetleyici anne ve babası olan ergenlerde, DİEÖ'nin toplam puanı yüksek ve fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu. **Denetleyici babası olan ergenlerde**, EKDDVÖ'nin "Müdahalecilik" alt boyut puanı yüksek ve fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu.

Soğuk / ilgisiz babası olan ergenlerde, EKDDVÖ'nin "Sinirlilik" alt boyutu ve toplam puanı ve KDÖ'nin "İçe Yönelim", "Dışa Yönelim" alt boyutları ve toplam puanı yüksek olup, fark istatistiksel olarak anlamlı bulundu.

Kordi ve Bahaudin (2010) otoriter ebeveynlik stiline diğer ebeveynlik stillerine oranla okul başarısıyla negatif yönlü bir ilişki oluşturduğunu belirtmişlerdir. Özellikle ergenlik döneminde çocuğun özerk olma isteği ve kendini büyümüş bir birey olarak kabul ettirmek isteği ebeveynin baskıcı ve disiplinli tutumu nedeniyle engele uğradığı durumlarda ergen bireyde davranış sorunları gözlenebilmektedir. Engin (2015), ebeveynin baskıcı ve disiplinli tutumda olması ile anksiyete, depresyon, sosyal içe dönüklük, dikkat sorunları, içe yönelim ve toplam problem sorunları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulmuştur. Ayrıca baskı ve disiplinli tutum ile okul puanları arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişkiden de bahsetmiştir. Steinberg ve arkadaşları (1989), otoriter tutum sergilenen ailede yaşayan çocukların genellikle günlük faaliyetlerde çekingen, isteksiz ve kendini iyi ifade edemeyen çocuklar olduğunu, özellikle erkek çocuklarının saldırganlık eğiliminin fazla olduğunu ve benlik saygılarının da oldukça düştüğünü bildirmiştir. Ulusoy ve ark. (2005), baskıcı ebeveynlerin çocuklarının okula devamsızlık yapma eğilimlerinin; izin verici ve hoşgörülü ebeveynlerin çocuklarına göre daha yüksek olduğunu belirtmiş, Sezer ve arkadaşları (2013) da yaptığı çalışmada demokratik anne-babalara göre otoriter anne-babaların çocuklarının saldırganlık

puanlarının daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Bu çalışmada ergenler, anne ve babalarını sırasıyla %18,5- %27,9 oranında katı kuralcı algıladıklarını belirtmiştir. “Katı-kuralcı” babası olanlarda EKDDVÖ’nin “DDY”, “Sinirlilik”, “Müdahalecilik” ve toplam puanı yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı iken, diğer ölçek değerlendirmeleri anlamlı bulunmamıştır. Katı kuralcı tutum gösteren babaya sahip ergenlerin DD, “Sinirlilik”, DDY ve “Müdahalecilik” puanlarının yüksek çıkması literatür ile paralellik gösterirken, annelerin tüm alt boyutlarda etkisinin görülmemesi dikkat çekici bulgulardandır.

Anne-baba tarafından benimsenen aşırı koruyucu ve kontrolcü tavırlar çocuğun olumsuz mesajlar almasına neden olur. Daima anne-babası tarafından kontrol edilen, korunan, uyarılan ve engellenen çocuklar özgüven ve benlik saygısını yitirirler. Bu çocuklar kendi başına hiçbir şey beceremeyeceğine inanan, başkalarına muhtaç ve çaresiz bireyler haline gelirler (Til 2012). Ebeveynlerin aşırı koruyucu kollayıcı tutumları, erişkinler için daha çok müdahalecilik olarak algılanırken (Jenkins ve Karno 1992), erken ve orta çocukluk dönemlerinde ise koruyuculuk, sıcaklık ve duygusal yatırım olarak algılanabilmektedir (Laghezza ve ark. 2011). Yapılan araştırmalarda eleştirel tutum ile içe atım problemleri ve depresyon arasında ilişki olduğu bildirilirken (Kavanagh 1992; Asarnow ve ark. 1994; Steinhausen ve Metzke 2001; Caspi ve ark. 2004), aşırı koruyucu kollayıcı tutum ile içe atım sorunlarının ilişkili olmadığı düşünülmektedir (Asarnow ve ark. 1994; Asarnow ve ark. 2001). Caspi ve arkadaşlarına (2004) göre eleştirel tutum ile DD ilişkili iken aşırı koruyucu kollayıcı tutum ile DD arasında ilişkili bulunmamaktadır. Annelerin eleştirel tutumu ile DD problemleri arasında pozitif korelasyon, aşırı koruyucu kollayıcı tutum ile DD arasında ise negatif korelasyon bulunduğu bildirilmektedir (Psychogiou ve ark. 2007; Han ve Shaffer 2013). Eray (2015), aşırı koruyuculuk EKDDVÖ toplam puanı ile birlikte DDY, sinirlilik ve müdahalecilik alt ölçekleri arasında güçlü ilişki bulunduğunu bildirmektedir. Bu çalışmada ergenlere karşı anne (%44,2) ve baba (%40,2) tutumunun daha çok aşırı koruyucu nitelikte olduğu belirlendi. “Aşırı koruyucu” annesi olan ergenler arasında ölçeklerin alt boyutları ve toplam puanları arasında önemli bir farklılık saptanmadı. “Aşırı koruyucu” babası olanlarda EKDDVÖ’nin “DDY” ve “Sinirlilik” alt boyutları puanları ve toplam puan düşük ve fark istatistiksel olarak anlamlı iken, “Müdahalecilik” ve diğer ölçeklerin puanları arasında önemli bir farklılık belirlenmedi.

Ailelerde yaşanan tartışma ve şiddetin sıklığı ergenlerin risk alma davranışlarını önemli derecede artırırken, duygusal açıdan yakın ve destekleyici olan baskıcı ve yasaklayıcı olmayan uyumlu ailelerde ise ergenin riskli davranışlara karışmasını azaltmaktadır (Fletcher ve ark. 2004; Parker ve Benson, 2004). Bu çalışmada anne ve babaları başkalarıyla karşılaştıran tutum (%14,4 - %14,4) gösteren ailelerde yetişen ergenlerin anne ve babalarda algılanan “DDY”, “Sinirlilik” alt boyutu puan ortalamaları ve EKDDVÖ toplam puanı yüksek ve istatistiksel olarak anlamlı bulundu. Anne ve babaları “Denetleyici” tutum (%21,0- %27,1) sergileyen ailelerde babalardan algılanan “Müdahalecilik” ve DİEÖ’nin toplam puanı literatür ile uyumlu bir şekilde yüksek ve anlamlı bulundu.

Eryılmaz (2012), aile-ergen ilişkilerinde ergenlerin ebeveynlerden algılanan kontrolleri desteklediklerini, ayrıca aile ile olumlu iletişim, demokratik ve izin verici anne-baba tutumunun ergenlerin öznel iyi oluş düzeyini artırdığını bildirmektedir. Özdemir (2012), ergenin öznel iyi oluşu üzerine anne-baba kontrolünün sınırlı düzeyde etki oluşturduğunu bildirirse de, Eryılmaz (2012) kontrolün öznel iyi oluşla ilişkisinin önemli olmadığını ve ailede birlik içinde olmanın öznel iyi oluşu pozitif yönde artırdığını bildirmektedir. Ebeveynlerini demokratik olarak değerlendiren ergenlerin akademik yeterlilik ve psikososyal gelişiminin daha yüksek, problemli davranışların ise daha düşük puan aldıklarını bildirmektedir. Yüksek düzeyde ebeveyn ilgisi görerek büyüyen çocuklar, kendilerini daha yeterli hissetmekte ve daha özerk olmaya güdülenmektedir (Engin 2015).

Demokratik anne-baba tutumu gösterilen ailelerde kabul/ilgi, psikolojik özerklik ve kontrol/denetleme yüksek orandadır. Demokratik ailelerde yetişen çocuklar izin verici ya da otoriter ailelerde yetişen çocuklardan akademik yeterlilik, sosyal gelişim, benlik saygısı ve ruh sağlığı gibi ölçümlerde daha yüksek puan almışlardır (Steinberg ve ark. 1989). Demokratik ailelerde çocukların kayıtsız şartsız sevilmesi, bağımsız bir birey olabilmesi için desteklenmesi, çocuktan beklenen davranışlar ve çocuğa koyulan kuralların çocuğun özelliklerine, yeteneklerine ve gelişim düzeyine uygun olması ergenlerin psikososyal gelişimini olumlu etkileyecek faktörlerdir (Baumrind 2008). Kulaksızoğlu (1989), anneleri demokratik ve eşitlik tanıma tutumları gösteren ergenlerin, anneleri aşırı koruyucu ve baskı-disiplin tutumları gösteren ergenlere göre genel

problemlerinin daha az oluşacağını belirtmektedir. Annedeki müdahalecilik ve eleştirelilik ile çocukların davranış bozukluğunun araştırıldığı çalışmalarda, annenin eleştireliliği arttıkça çocuklarda karşı gelme, davranım bozukluğu (Richards ve ark. 2014), dışa vurum semptomları ve duygusal sorunların arttığı tespit edilmiştir (Han ve Shaffer 2014). Bu çalışmada anne ve babanın demokratik/katılımcı davranışı sırasıyla %28,8 ve %29,3 olarak bulundu. Annenin ergenle ilişkisinde “Demokratik/katılımcı” tutum sergilemesinin “Müdahalecilik” alt boyutu ve EKDDVÖ toplam puanını önemli derecede düşürdüğü, DDY ve “Sinirlilik” alt boyutlarını etkilemediği, KDÖ’nde “İçe Yönelim” alt boyutunda anlamlı farklılığın olmadığı, “Dışa Yönelim” alt boyutunun ise oldukça düşük ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlendi. Babanın “Demokratik/katılımcı” tutum sergilemesinin ise DİEÖ’nin toplam puanı istatistiksel olarak anlamlı derecede yükselttiği, EKDDVÖ ve KDÖ ile anlamlı farklılığın olmadığı saptandı. Bu sonuçlarla ergen-aile ilişkisinde ebeveynlerin özellikle annenin demokratik/katılımcı tutumunun ergenin aileden algıladığı DD oranını düşürdüğü, ergenin kendini ifade etmesine, etkili iletişim kurmasına, duygusal ve sosyal olarak desteklendiğini hissetmesine pozitif etki gösterdiği anlaşılmaktadır.

Ergenlerin devam ettikleri **sınıf ile ölçek** puanları karşılaştırıldığında; EKDDVÖ alt boyut ve toplam puanlarının sınıflar arasında farklılık göstermediği, DİEÖ’nin ise toplam puanı ile sınıflar arasında anlamlı derecede farklılık olduğu bulundu. Yapılan ileri analizde bu farklılığın 10. ve 11. sınıflar arasındaki puan farkından kaynaklandığı görüldü. Sınıflara göre KDÖ karşılaştırıldığında “Toplam Yeterlik” alt boyutu dışında farkın anlamlı olmadığı görüldü. Yapılan ileri analizde “Toplam Yeterlik” alt boyutu farkının 10. ve 11. Sınıflar ve 9. ve 10. sınıflar arasındaki puan farkından kaynaklandığı görüldü.

Ergenlerin devam ettikleri **bölüm ile ölçek** puanları karşılaştırıldığında EKDDVÖ ve DİEÖ toplam puanlarının bölümler arasında farklılık göstermediği, KDÖ “Dışa Yönelim” alt boyutu dışında bölümler ile ölçeğin “Toplam Yeterlik”, “İçe Yönelim” Ve “Toplam Problem” puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptandı. Yapılan ileri analizde “Toplam Yeterlik” alt boyutunun farkının hemşirelik ile yardımcı hemşirelik ve hemşirelik ve anestezi bölümleri arasındaki puanlardan ve “İçe Yönelim” alt boyutunun hemşirelik ile anestezi bölümleri arasındaki puan farkından kaynaklandığı

görüldü. Toplam problem alt boyutunda genel değerlendirmede farklılık olmasına rağmen ileri analizde ikili kıyaslamalarda hiç bir farklılık gözlenmemektedir. Ancak anestezi ve hemşirelik bölümleri arasındaki puanlarda anlamlılığa yakın bir sonuç vardır.

Sarı (2008), yapmış olduğu çalışmada ergenlerin sınıf değişkeni açısından psikolojik belirti puan ortalamalarının anlamlı olmadığını, uyum puan ortalamaları arasında ise anlamlı farklılık bulunduğunu bildirmiştir. Bu çalışmada ergenlerin devam ettikleri sınıf ile ölçek puanları karşılaştırıldığında, EKDDVÖ puanları sınıflar arasında farklılık göstermezken, DİEÖ toplam puanı sınıflar arasında anlamlı derecede farklı bulundu.

Ergenlerin **kendilerini tanımlamaları** sorulduğunda, ergenler girişken, çekingen, saldırgan ve diğer özellikleri (zeki, sinirli, inatçı vb.) ile kendilerini ifade etmişlerdir. Ölçek puanlarıyla kendilerini tanımlamaları karşılaştırıldığında EKDDVÖ'nin DDY alt boyutunun ve toplam puanının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu belirlendi. Yapılan ileri analizde DDY alt boyutunun farkının girişken ile diğer grup arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü. Ölçeğin "Sinirlilik" ve "Müdahalecilik" alt boyutlarında saldırgan olduğunu ifade edenlerde daha yüksek puanlar olsa da farklılık anlamlı değildi. EKDDVÖ toplam puanında genel değerlendirmede farklılık olmasına rağmen, ileri analizde ikili kıyaslamalarda hiçbir farklılık gözlenmemektedir. DİEÖ toplam puanı da gruplar arasında farklılık gösterdi ve istatistiksel olarak anlamlı idi. Yapılan ileri analizde DİEÖ toplam puanının çekingen ve girişken gruplar arasındaki puan farkından kaynaklandığı görüldü. KDÖ'nin ise "Toplam Yeterlik", "İçe Yönelim" ve "Dışa Yönelim" puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı derecede farklılık olduğu saptandı. "Toplam Yeterlik" puanının çekingen ile girişken, "İçe Yönelim" toplam puanının girişken ile çekingen ve "Dışa Yönelim" toplam puanının ise çekingen ile saldırgan grupları arasındaki puanlardan kaynaklandığı belirlendi.

Ergenlerin **annesiyle iletişimi ve ilişkisi** sorulduğunda ergenler iyi, orta ve kötü olarak ifade etmişlerdir. Ölçek puanlarıyla annesiyle iletişimi ve ilişkisi karşılaştırıldığında; EKDDVÖ'nin DDY alt boyut ve toplam puanlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu görüldü. Yapılan ileri analizde DDY puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan ve EKDDVÖ toplam puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile kötü olanlar arasındaki

puanlardan kaynaklandığı görüldü. Aynı ölçeğin “Sinirlilik” ve “Müdahalecilik” alt boyutlarında annesiyle ilişkisinin “kötü” olduğunu ifade edenlerde daha yüksek puanlar olsa da fark anlamlı değildi. DİEÖ toplam puanı ile gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmadı. KDÖ “Toplam Yeterlik” alt boyutunda gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi. KDÖ’nin “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” alt boyut puanlarında ve “Toplam Problem” puanında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldü. Yapılan ileri analizde KDÖ’nin “İçe Yönelim” alt boyutunun puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar arasındaki puanlardan; “Dışa Yönelim” alt boyutunun puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ve iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan; “Toplam Problem” puan farkının annesiyle iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ve iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü.

Ergenlerin **babasıyla iletişimi ve ilişkisi** sorulduğunda ergenler; iyi, orta ve kötü olarak ifade etmişlerdir. Ölçek puanlarıyla babasıyla iletişimi ve ilişkisi karşılaştırıldığında; EKDDVÖ’nin DDY alt boyutu ve toplam puanlarının istatistiksel olarak anlamlı derecede farklı olduğu görüldü. Yapılan ileri analizde EKDDVÖ’nin DDY alt boyut puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ve iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan ve toplam puan farkının ise babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar arasındaki puanlardan kaynaklandığı görüldü. Aynı ölçeğin “Sinirlilik” ve “Müdahalecilik” alt boyutlarında ergenlerin babasıyla ilişkisi konusundaki farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi. DİEÖ’nin toplam puanı gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermedi. KDÖ’nin “Toplam Yeterlik” alt boyutunda gruplar arası farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildi. KDÖ’nin “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” alt boyutları ve “Toplam Problem” puanlarında gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görüldü. Yapılan ileri analizde KDÖ’nin “İçe Yönelim” alt boyutunun puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ve iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan, “Dışa Yönelim” puan farkının babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ve iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan ve “Toplam Problem” puan farkının ise babasıyla iletişimi ve ilişkisi iyi ile orta olanlar ve iyi ile kötü olanlar arasındaki puanlardan kaynaklandığı saptandı.

Türküm ve ark. (2005), ergenlerin aileleriyle olan olumlu ilişkilerinin sosyal ilişkilerini olumlu yönde etkilediğini, aileden algılanan desteğin artmasının ergenlerin uyum düzeylerini yükselttiğini ve ergenlerde aileye olumlu bakmanın stres azaltıcı ve uyum sağlayıcı etkisinin olduğunu belirtmiştir. Gündüz (2006) algılanan aile desteği ile ruhsal problemler arasında da negatif bir ilişki bulunduğunu bildirmiştir. Field, Diego ve Sanders (2002), anne-baba ve arkadaşlarıyla nitelikli ilişkisi olan ergenin hem arkadaş sayısının arttığı hem de ailesiyle yakın ilişkiler içinde bulunduğunu belirtmiştir. Diğer yandan tersi bir durumda ergenlerin ilaç kullanımının arttığı ve okul başarısının düştüğünü bildirmişlerdir. Literatür ile uyumlu olan bulgularımıza göre anne-babadan algılanan duygusal destek yokluğunun ergende içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini arttıracığı görülmüştür.

Fiziksel / bedensel sorunlar için hekime başvurma konusunda grupların KDÖ için; “İçe Yönelim” ve “Toplam Problem” puanlarında “evet” diyenlerin “hayır” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Ruhsal sorunları için psikiyatriste / psikoloğa başvurma konusunda ise KDÖ’nin “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” ve “Toplam Problem” puanında “evet” diyenlerin “hayır” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu bulundu.

Ailesinde ruhsal problemler olan ergenlerde daha fazla psikopatoloji gelişebilmektedir. Bu nedenle ailede depresif bir bireyin bulunması bağlılık, iletişim, sosyal destek, uygunsuz disiplin, kronik eleştiricilik, annede hostilite ve artmış ebeveyn ergen çatışmasına yol açmaktadır (Cicchetti ve Rogosch 2002). Anneye ait depresyon, çocuk depresyonu tanısı için en güçlü yordayıcıdır. Anneye ait eleştirel DD ve depresyon geçmişçi çocukların depresif semptomları göstermesine sinerjistik katkılar sağlamaktadır. Bu nedenlerle hem anneye ait depresyon geçmişçi hem de annelerdeki sınırda veya eleştirel DD çocukların ruhsal sağlık tanıları ile son derece ilişkilidir (Tompson ve ark. 2010). Ergen-aile- ruhsal problemler üzerine yapılan çalışmalarda ebeveynlerinde psikopatoloji görülen ergenlerin özellikle depresyon puanları ortalamasının üzerinde bulunurken (Ünal ve ark. 2002; Türkleş ve ark. 2008), maternal depresyonlu ebeveynlerin çocuklarının da üç kat daha fazla depresyon (Downey ve Coyne 1990), en az üç-beş kat

daha fazla psikiyatrik hastalık oluşabilmektedir (Cumming ve Davies 1994; Goodman ve Gotlib 1999; Tompson ve ark. 2010). Aslam (2014) ve Garcia-Lopez ve ark. (2014) ebeveynlerin yüksek DD göstermelerinin ergenlerde sosyal fobiye neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu nedenle tedaviye ailenin de dahil edilmesi ile eğitim sonrası ebeveynde azalan DD'nun, ergenlerde sosyal anksiyete semptomlarının azalmasını sağlayacağını bildirilmiştir (Garcia-Lopez ve ark. 2014). Bu çalışmada ergenlerin psikolog/psikiyatriste gitme oranının %21 olduğu tespit edildi. Psikiyatrik tanı konulan ergenlerde anksiyete bozukluğu, dikkat dağınıklığı, duygudurum bozukluğu, depresyon, panik atak ve obsesif kompulsif bozukluk bulunduğu görüldü. Çalışma bulguları literatür ile uyumlu olarak ruhsal sorunu olan ebeveyn ve yüksek duyu dışavurumunun; ergenlerde duygusal problemleri önemli derecede arttırdığını göstermektedir. Bu çalışmada da sözel ve sözel olmayan biçimde hem kişilerarası ilişkilerde hem de kişilerarası ilişkilerden bağımsız olarak içe yönelim, dışa yönelim ve problem davranışlar toplam puanı arasında pozitif yönde ve yüksek derecede anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum ergenlerin içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini yaşadıklarını göstermektedir.

Alışkanlık olarak kullandığı maddeler değerlendirildiğinde grupların EKDDVÖ'nin DDY, "Müdahalecilik" alt boyutlarında ve Toplam EKDDVÖ puanında "var" diyenlerin "yok" diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü. Benzer şekilde KDÖ'nin "İçe Yönelim", "Dışa Yönelim" alt boyutları ve "Toplam Problem" puanlarında "var" diyenlerin "yok" diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Sarı (2008), ergenlerin sigara kullanma durumu ile psikolojik belirti ve uyum puan arasında anlamlı farklılık bulunduğunu bildirmiş, sigara kullanan ergenlerin uyum puanının kullanmayanlara göre daha düşük olduğunu belirlemiştir. Bu çalışmadaki sonuçlar literatür ile benzer şekilde madde alışkanlığı olan ergenlerin ailelerinden algıladıkları DD, DDY, içe yönelim ve dışa yönelim oranını yükselttiği göstermektedir.

Okulla ilgili kaygıları konusunda KDÖ'nin "İçe Yönelim" alt boyutu ve "Toplam Problem" puanlarında "var" diyenlerin "yok" diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı derecede olduğu görüldü.

Okul dışı kaygıları konusunda ise EKDDVÖ'nin DDY alt boyutu ve Toplam EKDDVÖ puanlarında “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü. KDÖ'nin “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” alt boyutları ve KDÖ'nin “Toplam Problem” puanında “var” diyenlerin “yok” diyenlere göre daha yüksek puan aldıkları ve bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu görüldü.

Ergenlik döneminde anne-baba ve ergen arasında birçok konuda çatışma yaşanabilir. Bu çatışmalardan birisi de okuldaki davranışlar, okul ve derslere karşı genel tutum ve yetersizliklerdir. Ergenin okul ve okul dışı davranışları ile ilgili ebeveynle girdiği çatışmalar ergen tarafından özgürlüğüne yapılan bir müdahale ve baskı olarak değerlendirilebilir. Bunun nedeni ergenlik dönemindeki çocuklar için okulun ailenin dışında, kendi yetenekleri ve başarısının ön planda gösterilmesi gereken bir ortam olmasıdır (Yörükoğlu, 2004). Anne ve babadan algılanan kabul, ilgi ve psikolojik özerklikteki artışın; okuldan algılanan doyumun artmasına yol açacağı, ergenin aile ortamında desteklenmesi ve kabul görmesinin kişiyi daha mutlu ve iyi hissettireceği, okul başarısını ve sosyal etkinliklere katılımı arttıracığı bildirilmektedir (Smith ve Sandhu 2004). Diaz (1989), anne-baba desteğinden ve ilgisinden yoksun olan öğrencilerin ise akademik başarılarının düşük, sınıfta kalma risklerinin diğer öğrencilere göre daha fazla olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada ergenlerin okul ile ilgili kaygı nedenleri olarak (n=111) sıklıkla sınıfta kalma (n=27), okulun fiziksel çevresi (n=25), başarısızlık (n=18) ve okul yönetiminin sıkı olması (n=8); okul dışı kaygılarının ise (n=59) sıklıkla tehlikeli okul çevresi (n=16), zarar görme ve çeşitli korkular (n=9) olduğu belirlendi. Yapılan değerlendirmeler sonucunda okulla ilgili kaygıların sadece “İçe Yönelim” ve KDÖ'nin “Toplam Problem” puanını istatistiksel olarak anlamlı derecede yükselttiği saptandı. Okul dışı kaygıların ise “DDY”, Toplam EKDDVÖ puanı, “İçe Yönelim”, “Dışa Yönelim” ve KDÖ'nin “Toplam Problem” puanını istatistiksel olarak anlamlı derecede yükselttiği görüldü.

SONUÇ

Araştırmaya katılan ergenlerin %67'si kadın, %33'ü erkektir ve çoğunluğu (%66,1) 16 yaşındadır. Ergenlerin %88'i yaşamının çoğunluğunu büyükşehirde geçirmekte, %94'ü anne ve babası ile kalmakta, %86,7'si çekirdek aile yapısına sahip ve % 45,9'u ise bir kardeş sahibidir. Ergenlerin %98,7'sinin anne ve babası hayatta, %59,7'sinin ekonomik durumu orta düzeyde, %90'ı çalışmamakta, %66,5'inin ailesinin ekonomik durumu gelir gidere eşit seviyededir. Ergenlerin annesinin %38,6'sı ilkokul, %27'si lise mezunu, babaların ise %40,3'ü lise, %27,9'u ilkokul mezunudur. Annelerin %66,1'i ev içi gelir getirmeyen işlerle meşgul ve %24,5 i ev dışı işlerde çalışmakta, babasının %36,5'i serbest meslek sahibi olduğu, %30,9 unun işçi olarak çalıştığı görülmüştür.

Ergenlerin annelerinin %44,2'si aşırı koruyucu, %28,8'i demokratik/katılımcı, %21 i denetleyici, %18,5'i kuralcı, %14,4'ü başkalarıyla karşılaştırmacı tutum sergilemekte ve ergenlerin babasının %40,2'si ise aşırı koruyucu, %29,3 ü demokratik/katılımcı, %27,9'u katı kuralcı, %27,1'i denetleyici, %14,4 ü başkalarıyla karşılaştırmacı, % 14 ü soğuk ve ilgisiz tutum sergilemektedir.

Ergenlerin duygu dışavurumu ölçeği toplam puan ortalamasının $61,90 \pm 17,45$, Duygusal destek yokluğu puan ortalamasının $27,84 \pm 10,07$, Sinirlilik puan ortalamasının $19,61 \pm 7,98$, müdahalecilik puan ortalamasının $14,45 \pm 3,87$ olduğu görüldü.

Duyguları İfade Etme Ölçeği toplam puanının medyan değerler üzerinden ortalamanın üzerinde olduğu belirlendi.

11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği yeterli toplam puanı $19,27 \pm 3,37$ olarak belirlendi. İçe yönelim toplam puanının $18,26 \pm 9,69$ ve dışa yönelim toplam puanının $12,32 \pm 8,68$ olduğu görüldü. KDÖ toplam problem puanının ise $51,99 \pm 26,05$ olduğu saptandı. Ergenlerin yeterli toplam t puanı ortalamasının $41,18 \pm 8,08$; İçe yönelim toplam t puan ortalamasının $59,12 \pm 10,35$; Dışa yönelim toplam t puan ortalamasının $53,03 \pm 10,72$ ve KDÖ toplam problem t puanı ortalamasının $56,69 \pm 10,39$ olduğu belirlendi.

Ergenlerin tanıtıcı özellikleriyle duygu dışavurumu, duyguları ifade etme ve kendini değerlendirme ölçekleri karşılaştırıldığında;

- Anne ve baba tutumunun; sevgi ve güvene dayalı, demokratik olmasının, ergenlerin aile ve çevresiyle iletişimini olumlu etkilediği,
- Ailesinde kronik hastalık ve ruhsal sorunlar olan ergenlerde daha fazla psikopatoloji geliştiği,
- Cinsiyete göre; kızlarda içe yönelim, erkeklerde dışa yönelim sorunlarının daha fazla görüldüğü,
- 15-18 yaşlar arasında, bireyselleşme sürecindeki ergenlerin aile kurallarını müdahalecilik olarak algılayabildiği,
- Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi düştükçe ergenlerin, ailelerini daha az destekleyici, daha çok cezalandırıcı olarak algıladığı, sorun davranışların daha fazla ortaya çıktığı,
- Ailelerin eğitim düzeyi düştükçe, daha fazla koruyucu , otokratik ve kaygılı tutum sergiledikleri, bunun da ergenlerde sorun davranışlara daha fazla neden olduğu,
- Aile içinde yaşanan tartışma şiddetin ergenlerde riskli davranışları arttırdığı,
- Soğuk ve ilgisiz , başkalarıyla karşılaştıran anne-babaya sahip ergenlerin daha fazla uyum sorunu yaşadığı,
- Anne-babanın müdahaleci ve eleştirel davranışları arttıkça ergenlerde dışavurum semptomları ve duygusal sorunların arttığı,
- Demokratik, destekleyici olan ailenin; çocukların riskli davranışlarını azalttığı, akademik yeterlilik ve psikososyal gelişimi olumlu yönde etkilediği görülmektedir.

ÖNERİLER;

- Anne-baba-çocuk ilişkilerinin, çocuk yetiştirmedeki öneminin ne kadar büyük olduğu gerçeğinden yola çıkılarak, toplum sağlığı hizmetlerinde, anne-babalara danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,
- Ailelere ve öğretmenlere ergen psikolojisi, çocuk yetiştirme, ana-baba-çocuk iletişimi konusunda eğitim verilmesi,

- Kız çocuklarında içe yönelim, erkek çocuklarında dışa yönelim sorunları daha fazla görülmesi sebebiyle, rehberlik birimlerinin oluşabilecek riskler yönünden ergenleri değerlendirmesi ve takip edilmesi,
- Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelere yönelik destek sağlanabilmesi için, okul-toplumsal kuruluş işbirliğinin oluşturulması,
- Kronik hastalık ve ruhsal sorunu olan anne-babaya sahip ergenlerde daha fazla psikopatoloji oluşabilmesi olasılığına karşı;
--hem ebeveyn, hem ergenlerde izlemin ve gerekiyorsa uygun girişimlerin yapılması,
--hem aile hem de çocuk ve ergenlerin gerekli tedavi ve yardım için yönlendirilmesi, bunun için okullarda uzman personelin mutlaka olması,
- Çalışmanın özel bir eğitim kurumunda yapılması nedeniyle, aynı çalışmanın devlet okullarında da ve daha geniş örnekleimde çalışılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Abalı, O. (2012). *Ergenlik Dönemi ve Ruhsal Yaklaşım*. İstanbul: Adeda Yayıncılık.
- Achenbach, T.M. (1991). *Manual for the Youth Self-Report and 1991 Profile*. University of Vermont, Department of Psychiatry, Burlington VT.
- Adams, J.F. (1995). *Ergenliği Anlamak*. B. Onur (Ed), A. Dönmez (Çev.), Ankara: İmge Yayınevi.
- Aktaş, D., Şahin, E. ve Gönenç, İ.M. (2012). Kadın sağlığını etkileyen, sık görülen bazı jinekolojik problemler ve hemşirelik yaklaşımları. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1, 37-53.
- Andı, F.T. (2014). *Okul Öncesi Çocuklarda Öğretmen Tarafından Ölçülen Sosyal Davranış Denetimi, Sosyal Uyum Ve Sosyal Yeterlilik Düzeylerinin, Ebeveyn Çocuk Yetiştirme Tutumları İle İlişkisinin İncelenmesi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Argon, T. ve Akkaya, M. (2008). Ebeveynlerin okul öncesi eğitime ve okul öncesi eğitim kurumlarına yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16, 413-430.
- Armistead, L., Klein, K., Forehand, R. (1995). Parental physical illness and child functioning. *Clinical Psychology Review*, 15, 409-422.
- Asarnow, J.R., Tompson, M., Hamilton, E.B., Goldstein, M.J. ve Guthrie, D. (1994). Family-expressed emotion, childhood-onset depression, and childhood-onset schizophrenia spectrum disorders: is expressed emotion a nonspecific correlate of child psychopathology or a specific risk factor for depression? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 22, 129-146.
- Asarnow, J.R., Tompson, M., Woo, S., ve Cantwell, D.P. (2001). Is expressed emotion a specific risk factor for depression or a nonspecific correlate of psychopathology? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29, 573-583.
- Aslam, N. (2014). All eyes on me? Role of negative parenting in the development of social anxiety disorder among children and adolescents. *International Journal of School and Cognitive Psychology*, 1, 1-2.
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 7-14.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 39-63.
- Aydın, B. (2015). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

- Aykut, M., Günay, O., Gün, İ., Tuna, R., Balcı, E., Özdemir, M. ve ark. (2007). Biyolojik sosyodemografik ve nutrisyonel faktörlerin dismenore prevalansına etkisi. *Erciyes Tıp Dergisi*, 29, 393-402.
- Aziato, L. ve Dedey, F. (2015). Dysmenorrhea management and coping among students in ghana: a qualitative exploration. *Journal Pediatric Adolescent Gynecology*, 28, 163-169.
- Bacanlı, H. (2015). Eğitim psikolojisi. Ankara: Pegem akademi
- Bahçıvan-Saydam, R. ve Gençöz, T. (2005). Aile ilişkileri, ebeveynin çocuk yetiştirme tutumu ve kendilik değerinin gençler tarafından belirtilen davranış problemleri ile olan ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 61-74.
- Barber, B. K. ve Harmon, E.L. (2002). Violating the self: Parental psychological control of early adolescents and adolescents. İçinde B.K. Barber, (Ed.), *Intrusive Parenting: How Psychological Control Affects Children And Adolescents*. Washington, DC: American Psychological Association Press; 15-52.
- Bat, İ. ve Keiyinci, S. *Ergenlik Döneminin Psiko - Sosyal Özellikler Ve Psikiyatrik Bozuklukları Ergenlik (adölesans)*. Erişim 28.06.2017 <https://rehberlikportali.tr.gg/ergenlik--k1-ad.oe.lesans-k2-.htm>
- Baumrind, D. (2008). Authoritative Parenting For Character and Competence. David Streight (Ed.), in *Parenting for Character Five Experts, Five Practices* (pp. 17-30). Oregon: Council for Spiritual and Ethical Education.
- Bee, H. (1996). *The Growing Child*. New Jersey: Simon&Schuster A. Viacom Company, pp. 247-248.
- Berkun, O. (1993). Dışavurulan Duygulanım Ölçeği: Ölçek uyarlama üzerine bir pilot çalışma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 29, 10-15.
- Berksoy Hayta, S. (2009). *Psoriyazis Hastalarında Duygu Dışa Vurumunun Değerlendirilmesi*. Sivas. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Dermatoloji Anabilim Dalı, Uzmanlık Tezi.
- Binbaşıoğlu, C. (1990). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 7. Basım.
- Bruk, N. (2014). *Çocukluk Çağındaki Hipospadias Onarımının Adölesan Dönemde Beden Algısı ve Psikososyal Uyum Üzerine Etkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Camras, L., Kolmodin, K. ve Chen, Y. (2008). Mother's self-reported emotional expression in Mainland Chinese, Chinese American and European American families. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 459-463.
- Caspi, A., Moffitt, T.E., Morgan, J., Rutter, M., Taylor, A., Arseneault, L., ve ark. (2004). Maternal expressed emotion predicts children's antisocial behavior problems:

- using monozygotic-twin differences to identify environmental effects on behavioral development. *Developmental Psychology*, 40, 149-161.
- Cherry, K. (2007). *Theories of Child Development*. Erişim 25.06.2017. <http://psychology.about.com/b/2007/12/12/theories-of-child-development.htm>.
- Civan, A. (2011). *Eşlerin Duygu Dışavurum Tarzları İle Algılanan Evlilik Kalitesinin İlişkisi Ve Duygusal Farkındalığın Rolü*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Cicchetti, D., ve Rogosch, F.A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70, 6–20.
- Chambless, D.L., Bryan A.D., Aiken, L.S., Steketee, G., ve Hooley, J.M. (2001). Predicting expressed: A study with families of obsessive-compulsive and agoraphobic outpatients. *Journal of Family Psychology*, 15, 225-240.
- Cloutier, R. (1994). Ergenlik psikolojisinde kuramlar. B. Onur (Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27, 875-904.
- Cole, L., ve Morgan, J.J.B. (2001). *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi*. (Çev: Belkıs Halim Vassaf), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Cummings, E.M., ve Davies, P.T. (1994). Maternal depression and child development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 73-122.
- Çam, O., ve Engin, E. (2014). *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bakım Sanatı*. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.
- Çeçen, A.R. (2002). Duygular insan yaşamında neden vazgeçilmez ve önemlidir? *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 164-170.
- Çetin, N., Demiralp, M., Oflaz, F. ve Özşahin, A. (2013). Şizofreni hastalarının günlük yaşam aktivite düzeyi ile aile üyelerinin bakım yükü ve dışa vuran duygu durumu ilişkisi. *Psikiyatri Dergisi*, 14, 19-26.
- Çetinkaya, H. ve Gözen, D. (2016). Ergenlerde özkıym, risk faktörleri ve hemşirelik yaklaşımı. *The Journal of Pediatric Research*, 3, 133-138.
- Çolpan, M. (2015). *Obezitesi Olan Ergenlerde Algılanan Duygu Dışavurumu, Benlik Saygısı, Psikopatolojik Özellikler Ve Yeme Tutumunun İncelenmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi.
- Çuhadaroglu F. (2000). Ergenlik döneminde psikolojik gelişim özellikleri. *Katkı Pediatri Dergisi Adolesan Sayısı*, 21, 863-868.
- De Berardis, D., Campanella, D., Serront, N., Gambi, F., Carano, A., La Rovere R., ve ark. (2008). Insight and perceived expressed emotion among adult outpatients with obsessive-compulsive disorder. *Journal of Psychiatric Practice*, 14, 154-159.

- Delvecchio, E., Di Riso, D., Chessa, D., Salcuni, S., Mazzeschi, C., Laghezza, L. (2014). Expressed emotion, parental stress and family dysfunction among parents of non-clinical Italian children. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 989–999.
- Demiriz, S., ve Öğretir A.D. (2007). Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi* 15, 105-122.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, *Adolesan Sağlığı II, Sempozyum Dizisi*, No:63, 19-21.
- Diaz, S.L. (1989). *The Home Environment and Puerto Rican Children's Achievement: A Researcher's Diary*. Hulston: The National Association for Education Conference.
- Diñçel, E. (2006). *Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2003). Promoting The Health of Young People in Custody p.7. Erişim 02.07.2017, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0006/99015/e81703.pdf.
- Drotar, D. (1997). Relating parent and family functioning to the psychological adjustment of children. *Journal of Pediatric Psychology*, 22, 149-165.
- Downey, G., Coyne, J.C. (1990). Children of depressed parents: an integrative review. *Psychological Bulletin*, 108, 50-76.
- Duclos, J., Maria, A.S., Dorard, G., Curt, F., Apfel, A., Vibert, S., ve ark. (2013). Bonding and expressed emotion: Two interlinked concepts? *Psychopathology*, 46, 404–412.
- Ebrinç, S., Çetin, M., Başoğlu, C., Ağargün, M.Y., Seçil, M., Can, S. ve ark. (2001). Şizofren hasta ve ailelerinde aile işlevselliği, sosyal destek ve duygu dışavurumunun incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2, 5-14.
- Edwards, J.W. (2006). The relation between expressed emotion and adolescent psychopathology. The Ohio State University. Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for The Degree Doctor of Philosophy.
- Engin, E.C. (2015). *Bir Aile Hekimliği Bölgesinde Kayıtlı 6-18 Yaş Arası Çocuk Ve Ergenlerde Görülen Davranış Ve Uyum Problemlerinin; Bu Çocuk Ve Ergenlerin Ailelerinin Demografik Özellikleri, Tutum Ve Davranışlarıyla Olan İlişkisinin İncelenmesi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Eray, Ş. (2015). *Ergenlerde Algılanan Duygu Dışavurumunun Benlik Saygısı Ve Duygusal Davranışsal Sorunlarla İlişkisinin Değerlendirilmesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi, Uzmanlık Tezi.
- Eray, Ş., Uçar, H. N., Çetinkaya, F., Eren, E. ve Vural, P. (2017). The relationship between perceived family climate and glycemic control in type 1 diabetes mellitus adolescent patients. *Journal of Clinical Research in Pediatric Endocrinology*, 9, 253-259.
- Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. (2006). Ergenlerin benlik saygısına ailelerin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3, 7-15.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., Özcan, Ö.Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; *Ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. Türk Psikiyatri Dergisi*,19(3):235-246.
- Eryüksel, G.N ve Akün, E.(2003). Depresyonlu olan ergenler ile ana-babalarının aile ilişkilerinin ve bilişsel çarpıtmalarının incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18, 59-73.
- Erözkan, A. (2009). İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinde depresyonun yordayıcıları. *İlköğretim Online*, 8, 334-345.
- Eryılmaz, A. (2012). How do adolescents increase their subjective well-being by means of establishing relationships with their parents? *Düşünen Adama Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 25, 252-257.
- Field., T., Diego M., & Sanders C. (2002). Adolescents' parent and peer relationships. *Adolescence*, 37, 121-130.
- Fletcher, A.C., Steinberg, L. ve Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75, 781- 796.
- Gallatin, J. (1995). Ergenlik Kuramları. İçinde J.F. Adams (Ed) *Ergenliği Anlamak*. B. Onur (Ed.). N. Çelen (Çev.) Ankara: İmge Yayınevi; 49-80.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, B. Onur (Ed.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Garcia-Lopez, L.J., Díaz-Castela, M. del M., Muela-Martinez, J.A. ve Espinosa-Fernandez, L. (2014). Can parent training for parents with high levels of expressed emotion have a positive effect on their child's social anxiety improvement? *Journal of Anxiety Disorders*, 28, 812-822.
- Gençtan, E. (1995). *Psikanaliz ve Sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Gerrig, R.J. ve Zimbardo, P.G (2015). *Psikoloji ve Yaşam - Psikolojiye Giriş*. (19. Basımdan Çeviri). G. Sart (Çev.), A.A. Özdoğru (Çev. Ed.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Goodman, S.H. ve Gotlib, I.H. (1999). Risk for psychopathology in the children of depressed mothers: a developmental model for understanding mechanisms of transmission. *Psychological review*, 106, 458-490.
- Gökçe, F. S. (2007). Depresyon Tanısı Alan Annelerin Çocukları Ve Ailelerine Yönelik “Aileyi Güçlendirici Destek Programı”. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Günalp, A. (2007). *Farklı Anne Baba Tutumlarının Okul Öncesi Eğitim Çağındaki Çocukların Öz güven Duygusunun Gelişimine Etkisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Gündüz, U.H. (2006). *Uyum Sorunları Olan Öğrencilerin Anne-Baba, Öğretmen Ve Kendileri Tarafından Bu Sorunun Ele Alınış Biçiminin Değerlendirilmesi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Güney, R. (2014). *Yaratıcı Drama Temelli Destek Programının Astım Hastalığı Olan Adölesanların Psikososyal Uyumuna Etkisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Güney, S. (2015). *Davranış Bilimleri*. (9. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Gross, J.J. ve John, O.P. (1997). Revealing feelings: facets of emotional expressivity in self-reports, peer ratings and behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 435-448.
- Hamamcı, Z. ve Hamamcı, E. (2015). Çocuk gelişimi kuramları ve dil öğretmenleri için yansımaları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4, 125-134.
- Han, Z.R. ve Shaffer, A. (2013). The relation of parental emotion dysregulation to children's psychopathology symptoms: The moderating role of child emotion dysregulation. *Child Psychiatry & Human Development*, 44, 591-601.
- Han, Z.R. ve Shaffer A. (2014). Maternal expressed emotion in relation to child behavior problems: Differential and mediating effects. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 1491-500.
- Hemenover, S.H. (2003). The good, the bad, and the healthy: Impacts of emotional disclosure of trauma on resilient self-concept and psychological distress. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 1236-1244.
- Hibbs, E.D., Hamburger, S.D., Lenane, M., Rapoport, J.L., Kruesi, M.J., Keysor, C.S., ve ark. (1991). Determinants of expressed emotion in families of disturbed and normal children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 32, 757-770.

- Hoste, R.R. ve Le Grange, D. (2008). Expressed emotion among white and ethnic minority families of adolescents with bulimia nervosa. *European Eating Disorders Review*, 16, 395-400.
- Hyson, M.C. ve Izard, C.E. (1985). Continuities and changes in emotion expressions during brief separation at 13 and 18 months. *Developmental Psychology* 21, 1165-1170.
- İşleroğlu, S. (2012). Lise Öğrencilerinde Öznel İyi Oluşun Benlik Saygısı, Sosyal Yetkinlik Beklentisi ve Duyguları İfade Etme Eğilimine Göre Yordanması. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Jeon, G.E., Cha, N.H. ve Sok, S.R. (2014). Factors influencing the dysmenorrhea among Korean adolescents in middle school. *Journal of Physical Therapy Science*, 26, 1337-1343.
- Jenkins, J.H., ve Karno, M. (1992). The meaning of expressed emotion: theoretical issues raised by cross- cultural research. *American Journal Psychiatry*, 149, 9-21.
- Kalyencioğlu, D. ve Kutlu, Y. (2010). Ergenlerin aile işlevi algılarına göre uyum düzeyleri. *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 18, 56-62.
- Kavanagh, D.J. (1992). Recent developments in expressed emotion and schizophrenia. *British Journal of Psychiatry*, 160, 601-620.
- Kaya, M. (1997). Ailede anne-baba tutumlarının çocuğun kişilik ve benlik gelişimindeki rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 193-204.
- Kennedy-Moore, E. ve Watson, J.C. (2001). How and when does emotional expression help? *Review of General Psychology*, 5, 187-212.
- Kındap, Y., Sayıl, M., ve Kumru, A. (2008). Anneden algılanan kontrolün niteliği ile ergenin psikososyal uyumu ve arkadaşlıkları arasındaki ilişkileri, benlik değerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23, 92-107.
- King, L. A., Emmons, R. A. (1990). Conflict over emotional expression: Psychological and physical correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(5), 64-877.
- Knight, G.P., Kagan, S. ve Buriel, R. (1982). Perceived parental practices and prosocial development. *The Journal of Genetic Psychology*, 141, 57-65.
- Kocabıyık, A., Özer, D, Girgin, Atış, Y., Beştepe, E. ve Alpay N. (2002). Bipolar bozuklukta duygu dışavurumu ile ailelerin sosyodemografik verileri arasındaki ilişki. *Düşünen Adam*, 15, 77-84.

- Koç, M. (2004).Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 231-256.
- Kordi, A ve Baharudin, R. (2010). Parenting attitude and style and its effect on children's school achievements. *International Journal of Psychological Studies*, 2, 217-222.
- Köse, S. (2016). *Şişman ve Fazla Kilolu Ergenlere Uygulanan Motivasyon Destek Programının İyilik Hali, Biyokimyasal Değerler ve Beden Kitle İndeksine Etkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi.
- Kring, A. M. ve Gordon, A. H. (1998). Sex differences in emotion: Expression, experience and physiology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 686-703.
- Kulaksızoğlu, A. (1989). Ergen-aile çatışmaları ile annenin tutumları arasındaki ilişki ve ergenin problemleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1, 77-87.
- Kulaksızoğlu, A. (2004). *Ergenlik Psikolojisi*. (6. Baskı). İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Kuruoğlu, A. (2007). Ergenlik Dönemi. İçinde A. Aysev, Y. Taner, *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları* (1. Baskı). İstanbul: Asimetrik Paralel.
- Kuzucu, Y. (2012). Duyguları ifade etme ölçeği'nin uyarlaması: *Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları*. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3);779-792.
- Küçükturan, G. (2003). Okul öncesi fen öğretiminde bir teknik analogi. *Milli Eğitim Dergisi*, 157, 9-15.
- Laghezza, L., Delvecchio, E., Salcuni, S., Di Riso, D., Chessa, D., Lis, A., ve ark. (2011). Five-minute speech sample measure of expressed emotion among parents of typically developing Italian children: a pilot study. *Perceptual And Motor Skills*, 112, 382-392.
- Lucksted, A., Steward, B. ve Forbes, C.B. (2008). Benefits and changes for family to family graduates. *American Journal of Community Psychology*, 42, 154-166.
- McCleary, L. ve Sanford, M. (2002). Parental expressed emotion in depressed adolescents: prediction of clinical course and relationship to comorbid disorders and social functioning. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 43, 587-595.
- McClure, E. B. (2000). A meta-analytic review of sex differences in facial expression processing and their development in infants, children, and adolescents. *Psychological Bulletin*, 126, 424-453.
- MEB. (2007). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi - Aile ve Çocuk*. Erişim 08.07.2017, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/modul_pdf/310TDB003.pdf,

- MEB. (2011). *Aile ve Tüketici Hizmetleri, Gençlerde Uyum Problemleri*. Erişim 28.07.2017
http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Uyum%20Problemleri.pdf
- Mounts, N.S. (2002). Parental management of adolescent peer relationships in context: the role of parenting style. *Journal of Family Psychology*, 16, 58-69.
- Müftüoğlu, N. (2012). Ergenin Kaygıları, Soruları, Arayışları. Türkiye Aile Sağlığı Ve Planlaması Vakfı, İçinde: *Ergenlik: Büyümenin ve Değişimin Anlamı*. İstanbul: Maydanoz Matbaa ve Reklamcılık San ve Tic. Ltd. Şti.
- Nauta, M.H., Scholing, A., Emmelkamp, P.M.G. ve Minderaa, R.B. (2003). Cognitive-behavioural therapy for anxiety disordered children in a clinical setting: No additional effect of a cognitive parent training. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42, 1270–1278.
- Navaro, L. (1989). *Aşırı Koruyuculuğun Çocuk Eğitimine Etkileri*. 6. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, 121-125, İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Nelis, S.M., Rae, G. ve Liddell, C. (2006). Factor analyses of the family emotional involvement and criticism scale in adolescents. *Education & Psychological Measurement*, 66, 676–86.
- Nelis, S.M., Rae, G. ve Liddell, C. (2011). The level of expressed emotion scale: A useful measure of expressed emotion in adolescents? *Journal of Adolescence* 34(2) 311–318.
- Neyzi, O., Alp, H. ve Orhon, A. (1975). Sexual maturation in turkish girls. *Annals of Human Biology*, 2, 49-59.
- Nur, N. ve Sümer, H. (2008). Dismenorenin adolesanlardaki sıklığı ve ilişkili risk faktörleri. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 17, 27-30.
- Nolen-Hoeksema, S. ve Girgus, J.S. (1994). The emergence of gender differences in depression during adolescence. *Psychological Bulletin*, 115, 424-443.
- Offer, D. ve Schonert-Reichl, K.A. (1992). Debunking the myths of adolescence: Findings from recent research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 31, 1003-14.
- Ögel, K., Taner, S. ve Eke CY. (2006). Onuncu sınıf öğrencileri arasında tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığı: İstanbul örnekleme. *Bağımlılık Dergisi*, 7, 18-23.
- Ölçer, S., Perdahlı Fiş, N., Berkem, M., ve Karadağ, B. (2010). Astımlı çocukların benlik sayıları ve annelerinin duygu dışı vurum düzeylerinin değerlendirilmesi. *Türk Pediatri Arşivi*, 45, 144-9

- Öz, S. (2012). *Ergenlerin Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Ve Öğrenim Kademesi Düzeylerine Göre Bilişsel Esneklik, Uyum Ve Kaygı Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Özçakar, N. (2010). Birinci basamakta adölesana yaklaşım. *Turkish Family Physician*, 1, 23-28.
- Özdemir, Y. (2012). Ergenlerin öznel iyi oluşunun demografik değişkenler, ana- baba kontrolü ve ana-baba kabul/ilgisi açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37,165.
- Özkırış, A. (2011). *Obsesif Kompulsif Bozukluğu Olan Hastalarda İçgörü ve Duygu Dışavurum İle İlişkisi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Tıpta Uzmanlık Tezi.
- Öztürk, M., Sayar, K., Uğurad, I. ve Tüzün, Ü. (2005). Sosyal fobisi olan Çocukların Annelerinde sosyal fobi yaygınlığı. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 15, 60–64.
- Parker, J.S. ve Benson, M.J. (2004). Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse, and delinquency. *Adolescence*, 39, 519-530.
- Parlaz, E.A, Tekgül, N., Karademirci, E. ve Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3, 10-16.
- Patton, D.D. ve Harris, J.R. (2007). Ergenlik Gelişimi ve Tarama. İçinde Kut A, Tokalak İ, Eminsoy MG (Çev. Ed). M.M. Mazıcıoğlu (Çev.), *Current Aile Hekimliği Tanı ve Tedavi*. Ankara, Güneş Tıp Kitabevleri; 129-138.
- Pedagoji Derneği. (2012). *Çocuğun Bilişsel (Zihinsel) Gelişimi*. Erişim 14.05.2017. <http://www.pedagojidernegi.com/icerik.asp?ID=41>.
- Peris, T.S. ve Hinshaw, S.P. (2003). Family dynamics and preadolescent girls with ADHD: the relationship between expressed emotion, ADHD symptomatology, and comorbid disruptive behavior. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 1177-1190.
- Plumber, D. (2005). *Helping Adolescent and Adult to Build Self Esteem*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Psychogiou, L., Daley, D.M., Thompson, M.J. ve Sonuga-Barke, E.J. (2007). Mothers' expressed emotion toward their school-aged sons. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 16, 458-464.
- Ranta, K., Kaltiala-Heino, R., Fröjd, S. ve Marttunen, M. (2013). Peer victimization and social phobia: a follow-up study among adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48, 533–544.
- Richards, J.S., Vásquez, A.A., Rommelse, N.N., Oosterlaan, J., Hoekstra, P.J., Franke, B. ve ark. (2014). A follow-up study of maternal expressed emotion toward children

- with Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD): relation with severity and persistence of ADHD and comorbidity. *American Academy of Child & Adolescent Psychiatry's*, 53, 311-319.
- Robertson, J.F. ve Simons, R. (1989). Family factors, self-esteem, and adolescent depression. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 125-138.
- Santrock, J.W. (2014). *Ergenlik*. (14. Basımdan çeviri). D.M. Siyez (Çev. Ed). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.
- Sarı, C. (2008). *Ergenlerin Psikolojik Belirti Düzeyleri Ve Uyumlarını Yordayan Bazı Değişkenler*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Savi, F. (2008). 12–15 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları İle Aile İşlevleri ve Anne-Baba Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Senemoğlu, N. (2003). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sezer, A., Kolaç, N. ve Erol, S., (2013). Bir ilköğretim okulu 4, 5, ve 6. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne baba tutumları ve bazı değişkenler ile ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3, 184-190.
- Sinhaa, J.W., Cnaanb, R.A. ve Gellesb, R.J. (2007). Adolescent risk behaviors and religion: findings from a national study. *Journal of Adolescence*, 30, 231-249.
- Smith, C. ve Sandhu, D.S. (2004), Toward a positive perspective on violence prevention in schools: building connections, *Journal of Counseling & Development*, 82, 287–293.
- Somerville, L.H., Jones, R.M. ve Casey, B.J. (2010). A time of change: behavioral and neural correlates of adolescent sensitivity to appetitive and aversive environmental cues. *Brain and Cognition*, 72, 124-133.
- Stallard, P. (2009). Review: school based prevention and early intervention programmes reduce anxiety. *Evidence-Based Mental Health*, 12, 116.
- Steele, R.G., Forehand, R. ve Armistead, L. (1997). The role of family processes and coping strategies in the relationship between parental chronic illness and childhood internalizing problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 83-94.

- Steinberg, L., Elmen, J. ve Mounts, N. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity and academic success among adolescents. *Child Development*, 62, 1424-1436.
- Steinhausen, H.C. ve Metzke, C.W. (2001). Risk, compensatory, vulnerability, and protective factors influencing mental health in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 30, 259-280.
- Storch, E. ve Masia-Warner, C. (2004). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescent females. *Journal of Adolescence*, 27, 351-362.
- Stubbe, D.E., Zahner, G.E.P., Goldstein, M.J. ve Leckman, J.F. (1993). Diagnostic specificity of a brief measure of expressed emotion – a community study of children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 34, 139-154.
- Susman, E.J. ve Rogol, A. (2004). Puberty and Psychological Development (2th ed.). İçinde *Handbook of Adolescent Psychology*. Lerner RM, Steinberg L. (Eds). Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons, Inc.; 15-44.
- Şahin, Ş., ve Özçelik, Ç.Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5, 42-49.
- Şener, Ş., Şenol S. ve Karacan, E. (2006). Ruhsal ve Fiziksel Gelişim (3.Baskı). İçinde *Ruhsal Hastalıklar, Bölüm 2*. N. Yüksel (Ed.). Ankara: MN Medikal & Nobel; 15-37.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (1998). Türkiye Ruh Sağlığı Profili Raporu. Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2011). Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023). Ankara. <https://khgm.saglik.gov.tr/Dosyalar/9a9dd52e9b6d42d3b0b3f821b8b2c0c5.pdf>.
- Tabak, R.S. ve Öztürk S. (2011). Anne-babalarla yapılan iletişim çalışmalarının ergen öğrencilerinin duygusal sağlığına etkileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19, 229-238.
- Taner Derman, M. ve Başal, HA. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 115-144.
- Theintz, G.E. ve Howald, H. (1989). Growth and pubertal development of young female gymnasts and swimmers: a correlation with parental data. *International Journal of Sports Medicine*, 10, 87-91.
- Til, D. (2012). Ya ona bir şey olursa?-Aşırı koruyucu anne baba olmak. *Anne Bebek Dergisi*, 137, <http://psikolojiatolyesi.blogspot.com.tr/2012/03/ya-ona-birsey-olursa-asiri-koruyucu.html>

- Timmers, M., Fischer, A. H. ve Manstead, A. S. R. (1998). Gender differences in motives for regulating emotions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 974-985.
- Tompson, M.C., Pierre, C.B., Boger, K.D., McKowen, J.W., Chan, P.T., Freed, R.D. (2010). Maternal depression, maternal expressed emotion, and youth psychopathology. *Journal of abnormal child psychology*, 38, 105-17.
- Törüner, E. ve Büyükgönenç, L. (2012). *Büyüme ve Gelişme. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Temel Hemşirelik Yaklaşımları*. Ankara: Göktaş Yayıncılık.
- Türktaş, S., Hacıhasanoğlu, R. ve Çapar, S. (2008). Lise öğrencilerinde depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Journal of Anatolia Nursing and Health Sciences*, 11, 18-28.
- Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (TUBİM). (2013). EMCDDA 2013 Ulusal Raporu (2012 Verileri) Reitox Ulusal Temas Noktası.
- Türküm, A.S., Kızıldaş, A., Bıyık, N. ve Yemenici, B. (2005). Üniversite öğrencilerinin aile işlevlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 5, 229-262.
- Tüzer, V., Zincir, S., Başterzi, A.D., Aydemir, Ç., Kısa, C. ve Göka, E. (2003). Şizofreni hastalarında aile ortamı ve duygu dışavurumunun değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 6, 198-203.
- Uludağlı, N.P. ve Sayıl, M. (2009). Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12, 14-24.
- Ulusoy, M.D., Demir, N.Ö. ve Baran, A.G. (2005). Ebeveynin çocuk yetiştirme biçimi ve ergen problemleri Ankara İli örneği. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 367-386.
- Ünal, M. (1991). Madde bağımlılığı ve alkolizmde aile. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1, 80-85.
- Ünal, S., Küey, L., Güleç, C., Bekaroğlu, M., Evlice, Y.E., Kırılı, S. (2002). Depresif bozukluklarda risk etkenleri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 5, 8-15.
- Wamboldt, M.Z. ve Wamboldt, F.S. (2000). Role of the family in the onset and outcome of childhood disorders: selected research findings. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 39, 1212-1219.
- Warren, M.P. (1980). Effects of exercise on pubertal progression and reproductive function in girls. *Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, 51, 1150-1157.
- Warren, M.P. (1983). Effects of under nutrition on reproductive function in the human. *Endocrine Reviews*, 4, 363-377.

- Wedig, M. ve Nock, M.K. (2007). Parental expressed emotion and adolescent self-injury. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46, 1171-1178.
- Wilkinson, R.B. (2006). Age and sex differences in the influence of attachment relationships on adolescent psychological health. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 23, 87-104
- Vural, P., Sığırlı, D., Eray, Ş., Ercan, İ., ve Kılıç, E.Z. (2013). Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği güvenirlik geçerlilik çalışması. *Türkiye Klinikleri*, 33(1) 191-199.
- Yavaş Çelik, M. (2016). Ergenlerin dismenore yaşama durumları ve hemşirenin rolü. *Sağlık ve Toplum*, 26, 17-22.
- Yavuz, K. (1991). Anne ve çocuk. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1, 12-18.
- Yavuzer, H. (1996). *Çocuk ve Suç* (8. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi
- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk Psikolojisi*. (16. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2000). *Ana Baba ve Çocuk*. (13. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2001). *Doğum Öncesinden Ergenlik Sorunu Çocuk Psikolojisi* (25. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2015). *Gençleri Anlamak..*(9. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldız, M. ve Çapar, B. (2010). Orta öğretim öğrencilerinde benlik saygısı ile dindarlık arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 10, 103-131.
- Yörükoğlu, A. (1994). *Çocuk Ruh Sağlığı*. (19. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (1996). *Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*. (9. Basım). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yüksel, N. (2001). *Ruhsal Hastalıklar* (2. Baskı). Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi

FORMLAR

EK 1. BİLGİ FORMU

Form No:

Sevgili Öğrenciler;

Bu çalışma, ergenlerde aileden algılanan duygu dışavurumunun duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisini belirlemek amacıyla yapılmaktadır.

Bilgi formunu ve ölçekleri eksiksiz, doğru olarak cevaplamanız, araştırmada sağlıklı sonuçlar elde edilebilmesi için son derece önemlidir. Sorunun cevabı size göre ne ise seçeneğin yanındaki paranteze (x) işareti koyunuz. Formlar üzerinde kimliğinizle ilgili hiçbir bilgi belirtilmeyecektir.

Toplanan bilgiler yalnızca araştırma amacı için kullanılacaktır ve gizli kalacaktır.

Teşekkür ederiz.

Nuvit Atay

SORULAR

1. Cinsiyetiniz :

1.() Kadın 2.() Erkek

2. Yaşınız :.....

3. Sınıfınız :

1.() 1.sınıf

2.() 2.sınıf

3.() 3.sınıf

4.() 4.sınıf

4. Yaşamınızın çoğunluğunu geçirdiğiniz yer:

1.() Köy-İlçe 2. () İl

3.() Büyük Şehir 4. () Yurt dışı

5. Şu anda yaşadığınız yer ile ilgili olarak aşağıda size uygun seçeneği işaretleyiniz:

1.() Yurtta yaşıyorum . 2.() Evde anne/babamla yaşıyorum.

3.() Evde yalnız yaşıyorum 4.() Evde arkadaşlarımla yaşıyorum.

5.() Akrabalarımın yanında yaşıyorum. 6.() Diğer(açıklayınız).....

6. Aşağıdakilerden hangisi sizin aile yapınızı en iyi tanımlamaktadır?

1.() Çekirdek aile(anne-baba,çocuklar).

2.() Geniş aile (anne-baba,çocuklar,aile büyükleri,akrabalar)

3.() Parçalanmış aile (anne –baba ayrı/boşanmış)

4.() Diğer(açıklayınız).....

7. Annenizin öğrenim durumu :

1. () Okur-yazar değil 2. () Okur-yazar

3. () İlkokul mezunu 4. () Ortaokul mezunu

5. () Lise mezunu 6. () Yükseköğretim mezunu

8. Annenizin mesleği:

- 1.() Ev içi gelir getiren (Evde kuaförlük, terzilik vb.)
- 2.() Ev içi gelir getirmeyen (Ev hanımı, tarla işçisi vb.)
- 3.() Ev dışı gelir getiren (Memur, işçi, esnaf, tezgahdar vb.)
- 4.() Diğer (açıklayınız).....

9. Babanızın öğrenim durumu :

1. () Okur-yazar değil	2. () Okur-yazar
3. () İlkokul mezunu	4. () Ortaokul mezunu
5. () Lise mezunu	6. () Yükseköğretim mezunu

10. Babanızın mesleği:

1.() İşsiz	2.() İşçi
3.() Memur	4.() Serbest çalışıyor(avukat,mühendis vb.).
5.() Emekli	6.() Diğer (açıklayınız).....

11. Kardeş sayınız :.....

- 1.() Kardeşim yok
- 2.() Kendim hariç 1
- 3.() Kendim hariç 2
- 4.() Kendim hariç 3
- 5.() Diğer...

12. Anne ve babanız hayatta mı?

- 1.() Anne ve babam hayatta
- 2.() Üvey annem var
- 3.() Üvey babam var
- 4.() Üvey anne ve babam var

13. Ekonomik durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz ?

1.() İyi 2. () Orta 3. () Kötü

14. Okul dışında çalışıyor musunuz?

1.() Evet 2.() Hayır 3.() Bazen

15. Bu mesleği seçme nedeninizde hangisi en önceliklidir?

1.() Ailem İsteddiği için

2.() Sevdiğim İçin

3.() Arkadaşlarım İsteddiği İçin

4.() Puanım Yalnızca Bu Bölüme Yettiği İçin

5.() İş imkânı Olduğu İçin

6.() Diğer.....

16. Kendinizi nasıl tanımlarsınız?

1.() Girişken/atılgan

2.() Çekingen

3.() Saldırgan

4.() Diğer (Açıklayınız).....

17. Çevrenizdeki insanlarla iletişiminiz ve ilişkileriniz nasıldır?

1.() İyi 2. () Orta 3. () Kötü

18. Arkadaşlarınızla iletişiminiz ve ilişkileriniz nasıldır?

1.() İyi 2. () Orta 3. () Kötü

19. Ailenizin gelir durumu nedir?

1.() Gelir Giderden Az

2.() Gelir Gidere Eşit

3.() Gelir Giderden Fazla

4.() Diğer.....

20. Annenizle iletişim ve ilişkileriniz genel olarak nasıldır?

- 1.() İyi 2.() Orta 3.() Kötü

21. Babanızla iletişim ve ilişkileriniz genel olarak nasıldır?

- 1.() İyi 2.() Orta 3.() Kötü

22. Kardeşlerinizle iletişim ve ilişkileriniz genel olarak nasıldır?

- 1.() İyi 2.() Orta 3.() Kötü

23. Anneniz size göre nasıldır? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

- 1.() Katı, kuralcı
2.() Aşırı koruyucu
3.() Soğuk ilgisiz
4.() Başkalarıyla karşılaştırmacı
5.() Denetleyici
6.() Demokratik/katılımcı
7.() Diğer (Açıklayınız).....

24. Babanız size göre nasıldır? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

- 1.() Katı, kuralcı
2.() Aşırı koruyucu
3.() Soğuk ilgisiz
4.() Başkalarıyla karşılaştırmacı
5.() Denetleyici
6.() Demokratik/katılımcı
7.() Diğer (Açıklayınız).....

25. Ailenizde kronik hastalığı olan veya yatağa bağımlı birey/bireyler var mı ?

- 1.() Hayır
2.() Evet (cevabınız evetse belirtiniz).....

26. Hiç fiziksel/bedensel sorunlar için bir hekime gittiniz mi?

1.() Hayır

2.() Evet (cevabınız evetse belirtiniz).....

27. Hiç psikolojik sorunlar için bir psikiyatriste ya da psikoloğa gittiniz mi?

1.() Evet

2.() Hayır

28. Psikolojik sorunlar nedeniyle size bir psikiyatrist ya da herhangi bir hekim tarafından psikiyatrik ilaç önerildi mi?

1.() Evet

2.() Hayır

29. Yaşadığınız psikolojik sorunlarla ilgili size hangi tanı (hastalığınızın tıbbi adı) konuldu?

.....

30. Aşağıdakilerden hangisini ne sıklıkta kullandınız ya da kullanıyorsunuz?

KULLANMA SIKLIĞI

- ☐ Hiç kullanmadım
- ☐ Sigara
- ☐ Alkol
- ☐ Esrar
- ☐ Uçucu madde (uhu, tiner, bali vs)
- ☐ Uyarıcı (kokain, eroin, ekstazi vb.)
- ☐ Adını bilmediğiniz ama kafanızı iyi yapan herhangi bir madde
- ☐ Sakinleştirici haplar
- ☐ Diğer (belirtiniz)

EK 2. DUYGULARI İFADE ETME ÖLÇEĞİ

Her bir cümleye katılma ya da katılmama durumunuzu en iyi şekilde gösteren numarayı işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Pek Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle
1. İnsanlara sık sık onları sevdiğimi söylerim.	1	2	3	4	5	6	7
2. Öfkeli olduğum zaman genellikle çevremdeki insanlar bunu anlar.	1	2	3	4	5	6	7
3. Sohbet esnasında genellikle arkadaşlarıma dokunurum.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çok gülerim.	1	2	3	4	5	6	7
5. İnsanlar yüz ifadelerime bakarak ne hissettiğimi söyleyebilirler.	1	2	3	4	5	6	7
6. İnsanlar benim için iyi şeyler yaptığında, utandığımı hissedirim ve minnettarlığımı ifade etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5	6	7
7. Birilerinden gerçekten hoşlandığımda, bunu bilirler.	1	2	3	4	5	6	7
8. Yanlış bir şey yaptığımda özür dilerim.	1	2	3	4	5	6	7
9. Televizyon seyretmek veya kitap okumak beni güldürebilir.	1	2	3	4	5	6	7
10. Halka açık bir yerde birisine öfkelendiğimde, öfkelendiğimi diğerleri anlar.	1	2	3	4	5	6	7
11. Sık sık gözlerim yaşarınca ya da yanaklarım ağrıyınca kadar gülerim.	1	2	3	4	5	6	7
12. Yalnızken geçmişten bir şeyler hatırlayarak kendi kendime gülebirim.	1	2	3	4	5	6	7
13. İşler istediğim gibi gitmediğinde, memnuniyetsizliğimi her zaman ifade ederim.	1	2	3	4	5	6	7

14. Gülüşüm yumuşak ve kontrollüdür.	1	2	3	4	5	6	7
15. Birini sevdiğimi ona sarılarak veya dokunarak gösteririm.	1	2	3	4	5	6	7

EK 3. ERGENLERDE KISALTIILMIŞ DUYGU DİŞAVURUMU ÖLÇEĞİ

Aşağıda, başkalarının size karşı davranma biçimlerini açıklayan çok sayıda açıklama bulunmaktadır. Her açıklamayı dikkatli bir şekilde okuyunuz ve hayatınızdaki en etkili kişinin/ailenin son 3 ay içinde size karşı bu şekilde davranıp davranmadıklarını aşağıdaki dört seçenek üzerinden değerlendirerek işaretleyiniz.	Doğru değil	Kısmen doğru	Büyük ölçüde doğru	Doğru
1. Moralim bozuk olduğu zaman beni sakinleştiriyor.	1	2	3	4
2. Hasta veya moralim bozuk olduğu zaman bana karşı sempattir.	1	2	3	4
3. Ona çok sorun yarattığımı hissetmiyor.	1	2	3	4
4. Bir kişi olarak kendimi değerli hissetmemi sağlıyor.	1	2	3	4
5. Stresli durumlarda kontrollü olmayı başarır.	1	2	3	4
6. Moralim bozuk veya hasta olduğum zaman kendimi daha iyi hissetmemi sağlamaya çalışıyor.	1	2	3	4
7.Yapabileceklerim ve yapamayacaklarım hakkında gerçekçidir.	1	2	3	4
8. Beni sonuna kadar dinliyor.	1	2	3	4
9.Yakınımda olduğu zaman rahatlamış hissetmemi sağlıyor.	1	2	3	4
10. İşler iyi gitmese bile bana iyi davranır, beni zorlamaz.	1	2	3	4
11. Hasta veya moralim bozuk olduğu zaman düşüncelidir.	1	2	3	4
12. İhtiyacım olduğu zaman beni destekler.	1	2	3	4
13. Kendimi iyi hissetmediğim zaman durumumu anlamak için daha fazla bilgi toplamaya isteklidir.	1	2	3	4
14. Ben bir hata yapsam bile anlayışlı davranır.	1	2	3	4
15. Kendimi kötü hissettiğimde bana güven vermeye çalışır.	1	2	3	4
16. İyi olmadığımı söylediğim zaman sadece dikkat çekmek istiyorsun der.	1	2	3	4
17.Beklentilerini gerçekleştiremediğimde beni aşağılar.	1	2	3	4
18. Moralim bozuk olduğu veya kötü hissettiğim zaman bana yardımcı olmaz.	1	2	3	4
19. Beklentilerine uygun bir şekilde yaşamazsam beni eleştirir.	1	2	3	4
20.Kendimi iyi hissetmediğim zaman duygularımla nasıl baş edeceğini bilmiyor.	1	2	3	4
21. İşler yolunda gitmediğinde bana kızar.	1	2	3	4
22. İyi olmadığım zaman beni durumu abartmakla suçlar.	1	2	3	4
23. İşler yolunda gitmediği zaman meseleleri daha da kötüleştirir.	1	2	3	4
24.Kendimi iyi hissetmediğim zaman beni, olayları uydurmakla suçlar.	1	2	3	4
25. Bir işi iyi yapmadığım zaman çılgına döner.	1	2	3	4
26. İşler yolunda gitmediği zaman gergin hale gelir.	1	2	3	4
27. Kendimi iyi hissetmediğim zaman aynı düzeyde çaba bekler.	1	2	3	4
28. Her zaman işlerime burnunu sokar	1	2	3	4

29. Her zaman, hakkımdaki her şeyi bilmek zorundadır.	1	2	3	4
30. Özel meselelerime burnunu sokar.	1	2	3	4
31. Hayatıma burnunu sokmaz.	1	2	3	4
32. Benden çok fazla şey bekler.	1	2	3	4
33. Çok fazla kişisel soru sormaz.	1	2	3	4

EK 4. GENÇLER İÇİN KENDİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ (YOUTH SELF-REPORT YSR/11-18)

I. Yapmaktan en çok hoşlandığınız sporları a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin; yüzme, futbol, basketbol, voleybol, atletizm, tekvando, jimnastik, bisiklete binme, güreş, balık tutma gibi.

○ Hiç yok						
	Her birine ne kadar zaman ayırırsınız?			Her birinde ne kadar başarılısınız?		
	Normalde n az	Normal	Normalde n fazla	Normalde n az	Normal	Normalde n fazla
a.						
b.						
c.						

II. Spor dışı ilgi alanlarınızı, uğraş, oyun ve aktivitelerinizi a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin; Bilgisayar, kitap okumak, müzik aleti çalmak, şarkı söylemek, resim yapmak, arabalar ile uğraş; el sanatı gibi. (Radyo dinleme ve televizyon izlemeyi katmayınız)

○ Hiç yok						
	Her birine ne kadar zaman ayırırsınız?			Her birinde ne kadar başarılısınız?		
	Normalde n az	Normal	Normalde n fazla	Normalde n az	Normal	Normalde n fazla
a.						
b.						
c.						

III. Üyesi olduğunuz kuruluş, kulüp, takım ya da grupları a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin; Spor, müzik, izcilik, folklor gibi.

○ Hiç yok			
	Yaşlıtlarınızla karşılaştırdığınızda her birinde ne kadar aktifsizsiniz?		
	Az Aktif	Normal	Çok Aktif
a.			
b.			
c.			

IV. Yaptığınız herhangi bir iş ya da günlük işleri a, b, c şıklarına yazınız. Örneğin Gazete alma, pazara gitme, elektrik-su faturası yatırma, çocuk bakımı, bahçe-tarla işleri, hayvancılık, sofr kurma-kaldırma, bir dükkanda çalışma gibi. (Ücret karşılığı ya da ücretsiz yapılan her türlü işi katınız.)

○ Hiç yok			
	Yaşlıtlarınızla karşılaştırdığınızda her birini ne kadar planlı, düzenli yaparsınız?		
	Normalden Az	Normal	Normalden fazla
a.			
b.			
c.			

V. 1- Yaklaşık olarak kaç yakın arkadaşınız var? (Kardeşleriniz dışında)

☐ Hiç yok ☐ 1 ☐ 2 ya da 3 ☐ 4 ya da fazla

V. 2- Okul dışı zamanlarda haftada kaç kez arkadaşlarınızla birlikte olursunuz? (Kardeşleriniz dışında)

☐ 1den az ☐ 1 ya da 2 ☐ 3 ya da fazla

VI. Yaşlıtlarınızla karşılaştırdığınızda:	Kötü	Normal Sayılır	Oldukça İyidir	Kardeşim Yok
a. Kardeşlerinizle aranız nasıldır?				
b. Arkadaşlarınızla aranız nasıldır?				
c. Anne babanızla aranız nasıldır?				
d. İşlerinizi kendi başınıza yapmanız nasıldır?				

VII. 1-Okul başarınız nasıldır? Okula gitmiyorum.
Çünkü_____

Dersler	Başarısız	Orta	İyi	Başarılı
a. Türkçe / Türk Dili Edebiyatı				
b. Hayat Bilgisi / Sosyal Bilgiler				
c. Matematik				
d. Fen Bilgisi				
Diğer dersler- Örneğin; Yabancı dil, bilgisayar, iş meslek dersi (beden, resim ve müziğin dışında)	Başarısız	Orta	İyi	Başarılı
e.				
f.				
g.				

Herhangi bir fiziksel hastalığınız ya da engeliniz var mıdır? ☐ Hayır ☐ Evet-
Lütfen Açıklayınız:

Okulla ilgili herhangi bir kaygınız ya da sorunuz varsa yazınız:

Okul dışı alanlardaki kaygı ve sorunlarınızı yazınız:

En beğendiğiniz özellikleriniz nelerdir?

Gelecekle ilgili beklentileriniz nelerdir?

Aşağıda gençleri tanımlayın maddelerin bir listesi bulunmaktadır. Her bir madde sizin şu andaki ya da son 6 ay içindeki durumunuzu belirtmektedir. Bir madde sizin için çok ya da sıklıkla doğru ise 2, bazen ya da biraz doğru ise 1, hiç doğru değilse 0 sayılarını yuvarlak içine alarak tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

Sorular	Doğru Değil	Bazen ya da Biraz Doğru	Çok ya da Sıklıkla
1. Yaşımdan çok daha çocuksu davranırım.	0	1	2
2. Anne babamın İzni olmadan içki içerim.	0	1	2
Açıklayınız:			
3. Çok tartışırım.	0	1	2
4. Başladığım etkinlikleri (oyunu, dersleri, işleri) bitiremem.	0	1	2
5. Hoşlandığım, zevk aldığım çok az şey vardır.	0	1	2
6. Hayvanları severim.	0	1	2
7. Övünür, hava atarım.	0	1	2
8. Bir konuya odaklanamam, dikkatimi uzun süre toplayamam.	0	1	2
9. Kafamdan atamadığım, beni rahatsız eden bazı düşüncelerim vardır (Mikrop bulaşma, simetri takıntısı, okul sorunları, bilgisayar gibi).	0	1	2
Açıklayınız:			
10. Yerimde sakince oturamam.	0	1	2
11. Gereken gayreti göstermeden, sırtımı tamamen büyüklere dayayıp her şeyi onlardan beklerim.	0	1	2
12. Yalnızlık hissederim.	0	1	2
13. Kafam karışık, zihnim bulanıktır.	0	1	2
14. Çok ağlarım.	0	1	2
15. Oldukça dürüstümdür.	0	1	2
16. Başkalarına kötü davranırım.	0	1	2
17. Çok hayal kurarım.	0	1	2
18. Kendime bilerek zarar verdiğim ya da intihar girişiminde bulunduğum olmuştur.	0	1	2
19. Hep dikkat çekmeye çalışırım.	0	1	2
20. Eşyalarımın zarar veririm.	0	1	2
21. Başkalarının eşyalarına zarar veririm.	0	1	2

22. Anne babamın sözünü dinlemem.	0	1	2
23. Okulda söz dinlemem.	0	1	2
24. Gerekenden az yerim, iştahsızım.	0	1	2
25. Başka çocuklarla pek geçinemem.	0	1	2
26. Hatalı davranışımın dolayı suçluluk duymam, oralı olmam.	0	1	2
27. Başkalarını kıskanırım.	0	1	2
28. Ev, okul ya da diğer yerlerde kurallara uymam, karşı gelirim.	0	1	2
29. Bazı hayvanlardan, durumlardan (yüksek yerler) ya da ortamlardan (asansör, karanlık gibi) korkarım (okulu katmayınız).	0	1	2
Açıklayınız:			
30. Okula gitmekten korkarım.	0	1	2
31. Kötü bir şey düşünebileceğim ya da yapabileceğimden korkarım.	0	1	2
32. Kusursuz, dört dörtlük ve her konuda başarılı olmam gerektiğine inanırım.	0	1	2
33. Kimsenin beni sevmeyeceği hissine kapılırım.	0	1	2
34. Başkalarının bana karşı olduğu, zarar vermeye ya da açığımı yakalamaya çalıştığı hissine kapılırım.	0	1	2
35. Kendimi değersiz, önemsiz, yetersiz hissedirim.	0	1	2
36. Bir yerlerimi kaza ile sık sık incitirim.	0	1	2
37. Çok kavga çıkarırım, kavgaya karışıırım.	0	1	2
38. Benimle çok dalga geçilir, bana çok sataşılır.	0	1	2
39. Baş belada olan kişilerle dolaşırım.	0	1	2
40. Başkalarının işitmediği sesler ve konuşmalar işitirim	0	1	2
Açıklayınız:			
41. Düşünmeden hareket ederim.	0	1	2
42. Başkaları ile birlikte olmaktansa yalnız olmayı tercih ederim.	0	1	2
43. Yalan söyler ya da aldatırım.	0	1	2
44. Tırnaklarımı yerim.	0	1	2
45. Sinirli ve gerginimdir.	0	1	2
46. Kaslarım oynar, seğirmeler olur ve tiklerim vardır.	0	1	2
Açıklayınız:			

47. Gecelen kabus görürüm.	0	1	2
46. Başka çocuklar tarafından sevilmem.	0	1	2
49. Bazı şeyleri pek çok çocuktan daha iyi yaparım.	0	1	2
50. Çok korkak ve kaygılıyım.	0	1	2
51. Başım döner, gözlerim kararır.	0	1	2
52. Kendimi çok suçlu hissedirim.	0	1	2
53. Çok fazla yerim.	0	1	2
54. Kendimi sebepsiz yere çok yorgun hissettiğim olur.	0	1	2
55. Fazla kiloluyum.	0	1	2
56. Sağlık sorunun olmadığı halde:			
a. Ağrı ve sızılarım olur (baş ağrısı ve karın ağrısı dışında).	0	1	2
b. Baş ağrıları olur.	0	1	2
c. Bulantı, kusma duygusu olur.	0	1	2
d. Gözle ilgili şikayetlerim olur (Gözlük, lens kullanma dışında)	0	1	2
Açıklayınız:			
e. Döküntüler, pullanma ya da başka cilt sorunları olur.	0	1	2
f. Mide- karın ağrısı olur.	0	1	2
g. Kusmalarım olur.	0	1	2
h. Diğer (açıklayınız):			
57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur, vururum	0	1	2
58. Derimi ya da vücudumu yolar, saç ve kirpiğimi koparıyorum	0	1	2
Açıklayınız:			
59. İyi bir arkadaş olabilirim.	0	1	2
60. Yeni şeyler denemekten hoşlanırım.	0	1	2
61. Okul ödevlerimi tam ve iyi yapamam	0	1	2
62. El, kol, bacak hareketlerimi ayarlamada güçlük çekerim, sakarımdır.	0	1	2
63. Yaşıtlarımdan çok, kendimden büyüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim.	0	1	2
64. Yaşıtlarımdan çok, kendimden küçüklerle vakit geçirmeyi tercih ederim.	0	1	2
65. Konuşmayı reddettiğim olur.	0	1	2
66. İstemeyerek de olsa, belli bazı davranışları tekrar tekrar yaparım (ellerimi defalarca yıkama, kapı kilidini tekrar tekrar kontrol etme gibi)	0	1	2

Açıklayınız:			
67. Evden kaçırım.	0	1	2
68. Çok bağırırım.	0	1	2
69. Sırlarımı kendime saklarım, hiç kimseyle paylaşmam.	0	1	2
70. Başka insanların var olmadığına inandığı şeyler görürüm.	0	1	2
Açıklayınız:			
71. Topluluk içinde rahat değilimdir, başkalarının benim hakkımda ne düşünecekleri ve ne söyleyecekleriyle ilgili kaygı duyarım	0	1	2
72. Yangın çıkartırım.	0	1	2
73. El becerilerim iyidir.	0	1	2
74. Gösterişten hoşlanır, maskaralık yaparım.	0	1	2
75. Çok utangaç ve çekingenim.	0	1	2
76. Diğer çocuklardan daha az uyurum.	0	1	2
77. Gece ve/veya gündüz diğer çocuklardan daha çok uyurum.	0	1	2
Açıklayınız:			
78. Dikkatim kolayca dağılır.	0	1	2
79. Konuşma problemim vardır.	0	1	2
Açıklayınız:			
80. Haklarımı savunurum.	0	1	2
81 Evden bir şeyler çalarım.	0	1	2
82. Ev dışındaki yerlerden bir şeyler çalarım.	0	1	2
83. İhtiyacım olmadığı halde pek çok şeyi biriktiririm.	0	1	2
Açıklayınız:			
84. Diğer insanların tuhaf bulduğu, yadırgadığı davranışlarım vardır (eşyaların beli bir düzende ve sıradan olmasını istemem gibi)	0	1	2
Açıklayınız:			
85. Diğer insanların tuhaf bulduğu, yadırgadığı düşüncelerim vardır (bazı sayıları, sözcükleri tekrarlama ve bunları zihnimden atamama gibi).	0	1	2
Açıklayınız:			
86. İnatçıyım.	0	1	2

87. Ruhsal durumum ya da duygularım çabuk değişir.	0	1	2
88. İnsanlarla birlikte olmaktan hoşlanırım.	0	1	2
89. Şüpheliyimdir, kuşku duyarım.	0	1	2
90. Küfürlü ve açık saçık konuşurum.	0	1	2
91. Kendimi öldürmeyi düşünürüm	0	1	2
92. Başkalarını güldürmeyi severim.	0	1	2
93. Çok konuşurum.	0	1	2
94. Başkalarına rahat vermem, onlara sataşır, onlarla çok dalga geçerim.	0	1	2
95. Çok çabuk öfkelenirim.	0	1	2
96. Cinsel konuları fazlaca düşünürüm.	0	1	2
97. İnsanları canlarını yakmakla tehdit ederim.	0	1	2
98. Başkalarına yardım etmekten hoşlanırım.	0	1	2
99. Sigara içerim, tütün koklarım.	0	1	2
100. Uyumakta zorlanırım	0	1	2
Açıklayınız:			
101. Dersleri asar, okuldan kaçırım.	0	1	2
102. Fazla enerjik değilim	0	1	2
103. Mutsuz ve üzgünüm, depresyundayım.	0	1	2
104. Başka çocuklardan daha gürültücüyüm.	0	1	2
105. Sağlık sorunun olmadığı halde madde kullarım (İçki ve sigarayı katmayınız).	0	1	2
Açıklayınız:			
106. Başkalarına karşı dürüst olmaya çalışırım.	0	1	2
107. Güzel şakalardan hoşlanırım.	0	1	2
108. Hayatı kolay tarafından yaşamaktan hoşlanırım.	0	1	2
109. Elimden geldiğince başkalarına yardımcı olmaya çalışırım.	0	1	2
110. Karşı cinsiyetten biri olmayı isterim.	0	1	2
111. Başkalarıyla kaynaşmaktan, birlikte olmaktan kaçınırım.	0	1	2
112. Evhamlıyım, her şeyi dert ederim.	0	1	2

EK 5. EBEVEYN BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Sayın ebeveyn,

“Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duyguları İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi” başlıklı çalışmada ergenlerin aileden algıladıkları duygu dışavurumunun duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisini incelemek amaçlanmıştır.

Araştırma için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izin alınmıştır. Çalışma Özel Akşemsettin Mesleki ve Teknik Anadolu lisesinde eğitimine devam eden öğrencilerin katılımı ile gerçekleştirilecektir. Çalışma esnasında öğrencilere Ergen Bilgi Formu, Duyguları İfade Etme Ölçeği, Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği uygulanacaktır. Bu çalışmalar okul yönetiminin uygun gördükleri ders saatleri içerisinde yapılacaktır.

Bu çalışmaya velisi olduğunuz öğrencinizin katılıp katılmaması konusunda hiçbir zorunluluk bulunmamaktadır. Öğrencinizin çalışmaya katılmasını istemezseniz ya da çalışmanın herhangi bir aşamasında ayrılmasını isterseniz araştırmacıyı haberdar ederek çekilebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmak size ek bir yükümlülük ya da herhangi bir zarar getirmeyecektir. Bu araştırmaya katılmada kayıtlar yasaların öngördüğü şekilde gizli tutulacak ve araştırmacı tarafından toplanacak veriler güvenli bir şekilde saklanacaktır. Araştırmanın sonuçları kongrelerde sunulabilir veya bilimsel amaçlı yayınlanabilir. Ancak bu durumda kimlik bilgileri hiçbir şekilde açıklanmayacaktır.

Prof. Dr. Sevim Buzlu

Araştırmacı Nüvit Atay

Yukarıdaki açıklamayı okudum. Araştırmacı tarafından yapılacak “Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duyguları İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi” isimli çalışmaya velisi bulunduğum öğrencinin bu koşullar altında katılmasına, çalışma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlar doğrultusunda yayınlanmasına izin veriyorum.

Tarih:

Vasinin (Velinin) Adı Soyadı:

İmza:

ERGEN BİLGİLENDİRME VE ONAM FORMU

Sayın ergen,

“Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duyguları İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi” başlıklı çalışmada ergenlerin aileden algıladıkları duygu dışavurumunun duyguları ifade etmeye ve psikososyal uyuma etkisini incelemek amaçlanmıştır.

Araştırma için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden gerekli izin alınmıştır. Çalışma Özel Akşemsettin Mesleki ve Teknik Anadolu lisesinde eğitimine devam eden öğrencilerin katılımı ile gerçekleştirilecektir. Çalışma esnasında öğrencilere Ergen Bilgi Formu, Duyguları İfade Etme Ölçeği, Ergenlerde Kısaltılmış Duygu Dışavurum Ölçeği ve 11-18 Yaş Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği uygulanacaktır. Bu çalışmalar okul yönetiminin uygun gördükleri ders saatleri içerisinde yapılacaktır.

Çalışmaya katılmanız gönüllü olmanıza bağlıdır ve katılıp katılmama konusunda hiçbir zorunluluk bulunmamaktadır. Çalışmaya katılmak istemezseniz ya da çalışmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan ayrılmak isterseniz araştırmacıyı haberdar ederek çalışmadan çekilebilirsiniz. Bu araştırmaya katılmada kayıtlar yasaların öngördüğü şekilde gizli tutulacak ve araştırmacı tarafından toplanacak veriler güvenli bir şekilde saklanacaktır. Araştırmanın sonuçları kongrelerde sunulabilir veya bilimsel amaçlı yayınlanabilir. Ancak bu durumda kimlik bilgileriniz hiçbir şekilde açıklanmayacaktır.

Prof. Dr. Sevim Buzlu

Araştırmacı Nüvit Atay

Yukarıdaki açıklamayı okudum ve anladım. Araştırmacı tarafından yukarıdaki çalışma bana sözlü olarak anlatıldı ve sorularıma cevap verildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorunluluk olmaksızın katılmayı ve çalışmanın sonuçlarının yayınlanmasını kabul ediyorum.

Tarih:

Katılımcının Adı Soyadı:

İmza:

ETİK KURUL KARARI

T.C.
İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

Sayı : 108400987-181
Konu: Etik Kurulu Kararı

30/03/2015

Sayın Nüvit ÖZER

Üniversitemiz Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kuruluna yapmış olduğunuz "Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duyguları İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi" isimli başvurunuz incelenmiş olup, etik kurulu kararı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

Doç. Dr. Hanefi ÖZBEK
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar
Etik Kurulu Başkanı

EK:
-Karar Formu (2 sayfa)

30/03/2015-L. FİL

Tel: (0216)681 51 37
Faks: (0212)531 75 55
E-mail: ilknurfil@medipol.edu.tr

Adres: Kavacık Mah. Ekinçiler Cad. No: 19.34810
Kavacık/BEYKOZ

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

BAŞVURU BİLGİLERİ	ARAŞTIRMANIN AÇIK ADI	Ergenlerde Aileden Algılanan Duygu Dışavurumunun Duygulanı İfade Etmeye ve Psikososyal Uyuma Etkisi			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACI UNVANI/ADUSOYADI	Nüvit ÖZER			
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ UZMANLIK ALANI				
	KOORDİNATÖR/SORUMLU ARAŞTIRMACININ BULUNDUĞU MERKEZ	İstanbul			
	DESTEKLEYİCİ	-			
	ARAŞTIRMAYA KATILAN MERKEZLER	TEK MERKEZ ☒	ÇOK MERKEZLİ ☐	ULUSAL ☒	ULUSLARARASI ☐

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU KARAR FORMU

Değerlendirilen Belgeler	Belge Adı	Tarihi	Versiyon Numarası	Dili
	ARAŞTIRMA PROTOKOLÜ PLANI	11.03.2015		Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
	BEGELENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU	11.03.2015		Türkçe ☒ İngilizce ☐ Diğer ☐
Karar Bilgileri	Karar No: 167		Tarihi: 30.03.2015	
Yukarıda bilgileri verilen Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu başvuru dosyası ile ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş ve araştırmanın etik ve bilimsel yönden uygun olduğuna "oybirliği" ile karar verilmiştir.				

İSTANBUL MEDİPOL ÜNİVERSİTESİ GİRİŞİMSSEL OLMAYAN KLİNİK ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU	
BASKANIN UNVANI / ADI / SOYADI	Doç. Dr. Hanefi ÖZBEK

Unvan/Adı/Soyadı	Uzmanlık Alanı	Kurumu	Cinsiyet	Araştırma ile İlgili	Kabul *	İmza
Prof. Dr. Şeref DEMİRAYAK	Eczacılık	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Prof. Dr. Turgut MÜDOK	Histoloji ve Embriyoloji	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☐ K ☒	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Doç. Dr. Hanefi ÖZBEK	Farmakoloji	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Sibel DOĞAN	Pulko-onkoloji	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☐ K ☒	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Emir YÜZBAŞIOĞLU	Prostetik Diş Tedavisi	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Yrd. Doç. Dr. İlknur KESKİN	Histoloji ve Embriyoloji	İstanbul Medipol Üniversitesi	E ☐ K ☒	E ☐ H ☒	E ☒ H ☐	
Yrd. Doç. Dr. Muhammed Fatih EVCİMİK	Kulak-Burun-Bogaz	Özel Nisa Hastanesi	E ☒ K ☐	E ☐ H ☒	E ☐ H ☒	

* : Toplantıda Bulunan

KURUM İZNİ

T.C.

ÜMRANİYE KAYMAKAMLIĞI

Özel Akşemsettin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlüğü

Sayı : 99954833-405.1/83

08.04.2015

Konu : Nüvit Özer İN ÇALIŞMA İZNİ

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ FLORENCE NIGHTINGALE HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ DEKANLIĞINA

Fakültenizde doktora eğitimi yapmakta olan Okulumuz Öğretmenlerinden Nüvit ÖZER in okulumuzda öğrenciler ile tez çalışması yapmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır. Bilgilerinize arz ederim.

Burhan AKSU

Okul Müdürü

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

ERGENLERDE AİLEDEN ALGILANAN DUYGU DIŞA
VURUMUNUN DUYGULARI İFADE ETMEYE VE
PSİKOSOSYAL UYUMA ETKİSİ

ORJİNALLİK RAPORU

% 14	% 12	% 8	% 5
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.kefdergi.com İnternet Kaynağı	% 1
2	halksagligiokulu.org İnternet Kaynağı	% 1
3	Pınar VURAL, Deniz SİĞİRLİ, Şafak ERAY, İlker ERCAN, Emine Zinnur KILIÇ. "The Reliability and Validity Study of Shortened Level of Expressed Emotion Scale in Adolescents", Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences, 2013 Yayın	% 1
4	e-dergi.atauni.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
5	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
6	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	% 1

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı	NÜVİT	Soyadı	ATAY
Doğ.Yeri	BİGA	Doğ.Tar.	30.10.1957
Uyruğu	T.C	TC Kim No	65653170890
Email	natay@medipol.edu.tr	Tel	05464452229

Eğitim Düzeyi

	Mezun Olduğu Kurumun Adı	Mez. Yılı
Doktora		
Yük.Lis.		
Lisans	İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi	1978
Lise	Çanakkale Lisesi	1974

İş Deneyimi (Sondan geçmişe doğru sıralayın)

	Görevi	Kurum	Süre (Yıl - Yıl)
	Araştırma Görevlisi	İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale H.Y.O	7
	Başhemşire	Fransız Pasteur Hastanesi	1
	Meslek Dersi Öğretmeni	Gerede S.M.L Bolu S.M.L Bursa A.S.M.L	11
	Öğretim Görevlisi	Uludağ Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu	6

Yabancı Dilleri	Okuduğunu Anlama*	Konuşma*	Yazma*	KPDS /ÜDS Puanı	(Diğer) Puanı
İngilizce	İyi	Orta	İyi	70	

*Çok iyi, iyi, orta, zayıf olarak değerlendirin

	Sayısal	Eşit Ağırlık	Sözel
LES Puanı			
(Diğer) Puanı			

Bilgisayar Bilgisi

Program	Kullanma becerisi
Word,excel	İyi

Yayınları/Tebliğleri Sertifikaları/Ödülleri**Özel İlgi Alanları (Hobileri):**